5/13

Czasopis

Białoruskie pismo społeczno-kulturalne, poświęcone zagadnieniom współczesności, historii, literatury i sztuki, miejsca człowieka w świecie.
Nr 5 (264). Травень – maj 2013. http://czasopis.pl ■ Cena 5 zł (w tym 5% VAT)

Ani razu nie usłyszałem, by przy okazji rodzinnych spotkań dziadkowie choćby jednym słowem odezwali się do wnuków *po swojemu*, większości nawet nie dano szansy zapoznania się z językiem ojców... *(str. 53)*

Шаноўныя Чытачы,
Супрацоўнікі, Сябры!

Жадаем Вам спакойнага, вясёлага, сямейнага і здаровага Вялікадня!
Хай гэта Сьвята напоўніць Вашы сэрцы радасьцю, аптымізмам і дадасьць моцы ў перадольваньні штодзённых праблем.

Рэдакцыя

W numerze:

Аляксандр Кошыц – украінец. Нарадзіўся ён у сям'і святара на Кіеўшчыне. Вучыўся ў Кіеўскай духоўнай акадэміі, але сан свяшчэнніка не прыняў. Працаваў у духоўнай жаночай гімназіі ў Стаўрапал... (str. 33)

Барадатая кугакаўка – невялікая прыхільніца вандровак. Вядзе аселы лад жыцця і да моманту дасягненьня полавай сьпеласьці (у 4-5 гад... (str. 45)

Fot. na okładce
Ewa Zwierzyńska

Юрка Хмялеўскі

Ад Рэдактара. 10 красавіка на могілках у Белавежы пахавалі Георгія Валкавыцкага, заснавальніка і першага галоўнага рэдактара „Нівы”, які кіраваў ёю звыш 30-ці гадоў, да адыходу на пенсію ў другой палове 1980-х. Жыў доўга – 13 сакавіка споўнілася яму 90 гадоў. Вестка пра яго смерць маланкава разышлася ў нашым асяроддзі. Адразу загаварылі пра гэта ўсе беластоцкія мас-медыі, таксама польскамоўныя. Бо з жыцця пайшоў не абы-хто, але чалавек, які сапраўды пакінуў на Беласточчыне важны след. Паклікаў да жыцця і вывеў на прасторныя гоні „Ніву” – сімвал і жывы помнік беластоцкіх беларусаў.

Не было б „Нівы”, не было б, вядома, і „Часопіса”. Таму сваім маральным абавязкам палічыў я прысутнічаць у апошнім развітанні з легендарным ніўскім рэдактарам. Ад нас быў яшчэ Тамаш Суліма – таксама ад імя Асацыяцыі беларускіх журналістаў, якую ад нядаўна ўзначальвае.

У той красавіцкі дзянёк усюды ляжаў яшчэ снег. З Беластоку на пахаванне паехаў я з ніўцамі, якія нанялі бусіка. З гэтай нагоды скарысталі яшчэ вядомы наш фальклярыст-музыколаг Сцяпан Копа ды паэты Віктар Швед і Алесь Барскі, які даехаў з Варшавы. Таксама з Варшавы прыбыў муж памерлай пару месяцаў таму іхняй сяброўкі, Алены Анішэўскай. Агулам паехала нас крыху больш за дзесятак. Няшмат. Праўда, сваймі аўто даехала ў Белавежу яшчэ столькі ж паклоннікаў Валкавыцкага, але і так пахаванне выглядала даволі скромна, улічыўшы адносна нешматлікую сям’ю нябожчыка. Сорамна, што не было нікога з БГКТ, хаця б з гайнаўскага аддзела (але ці ў гэтай арганізацыі ёсць яшчэ якія-колечы аддзелы?).

А я ў вачах меў яшчэ жалобнае шэсце ў Крынках, дзе ў лютым у пахаванні Сакрата Яновіча прыняло ўдзел больш за 200 асоб, у тым ліку прадстаўнікі ўладаў. На гэтым фоне паховіны Георгія Валкавыцкага сумна кантраставалі. На той свет адышоў ён, на жаль, крыху прызабытым. Такую рэфлексію выказаў я ў дарозе ў Белавежу ў доўгай размове з Гандзяй Кандрацюк. Сяброўка з „Нівы” пераконвала мяне, аднак, што асоб Яновіча і Валкавыцкага нельга з сабою параўноўваць. Бо першы ўсё жыццё быў „на свечніку” як найбольш вядомы ў Польшчы беларус, а другі амаль што публічна не паказваўся, але аддана працаваў у цішыні свайго кабінета. Гандзя прытым адназначна ацаніла жыццё Валкавыцкага споўненым. І гэта мабыць праўда, але нельга забываць, якую страшную цану за сваю „славу” заплаціў нашмат малодшы Яновіч і як „цёпленька” пражыў амаль усё жыццё – апрача ваеннай мітусні і хваробы перад адыходам на пенсію – яго ніўскі шэф.

Георгія Валкавыцкага, прызнаюся, бліжэй я не ведаў. Доўгі час вядомы ён мне быў толькі са старонак „Нівы”. І не з тэкстаў, бо пісаў няшмат і яшчэ пад псеўданімамі, але з рэдкіх здымкаў і проста з рэдакцыйнай „стопкі”. І толькі калі я сам стаў рэдактарам, тады пераканаўся, якая адказная гэта праца, а пры тым амаль незаўважальная для чытача.

Недапушчальнай памылкай было б, аднак, аднолькава глядзець на рэдактарства тады і цяпер. У часы Валкавыцкага цалкам іншыя былі грамадска-палітычныя абставіны, як і выдавецкія тэхналогіі. Тады друк жорстка кантралявала цэнзура і не было ж камп’ютараў ці інтэрнэту, без якіх цяжка цяпер нават уявіць працу якой-колечы рэдакцыі. Але Валкавыцкаму працаваць (і жыць) усё-такі было намнога лягчэй чымсьці нам – рэдактарам і журналістам – цяпер. Бо, падумаць толькі, за апошнія паўвеку памянялася цывілізацыйная эпоха і быццам здзейсніўся вялікі прагэс, але праца ў рэдакцыях цяпер надта няўдзячная. Журналісты працуюць за сабачыя грошы, не маючы прасветнай гадзіны. Запаўняюць толькі сметнік мала істотных інфармацый і артыкулаў, якія рэдка хто ўжо чытае. У беларускай друкаванай прасторы можам ужо гаварыць пра катастрофу. „Ніва” ці наш „Часопіс” (хаця і з тэкстамі на польскай мове) ледзь прабіваюцца да чытача.

„Ніву”, якая выходзіла пры Валкавыцкім, проста чакалася. Памятаю, як кожную пятніцу купляў я свежы нумар у вясковым клубе ў сваім Паўднёвым Востраве і прачытваў яго амаль поўнасцю. Менавіта ў такі спосаб па-беларуску я навучыўся чытаць, а пасля і пісаць. У нашай пачатковай школе прадмету беларускай мовы ўжо не было.

Моцна дзіўлюся цяпер, што беларускай мовай валодаю – пісьменна і вусна – намнога ляпей чымсьці тыя, якія з маленства вывучалі гэты прадмет, а нават паканчалі беларускія ліцэі ці нават беларускую філалогію ва ўніверсітэце (уключна з выкладчыкамі-прафесарамі).

Таму я ўдзячны Валкавыцкаму найперш за „Ніву". Праўда, ён быў яшчэ і літаратарам, таксама арганізатарам літаратурнага аб'яднання „Белавежа". Ну і актыўным дзеячам Беларускага грамадска-культурнага таварыства, сузаснавальнікам гэтай арганізацыі. Пра ўсё тое я даведаўся толькі тады, калі сам патрапіў у наш беларускі рух. Найбольш аб Валкавыцкім расказалі мне Мікола Гайдук, які памёр у 1998 годзе, і Сакрат Яновіч. Адзін і другі выказваліся пра яго з пашанай, хаця неяк холадна. Разумею, чаму. Валкавыцкі быў індывідуальнасцю, выразна адрозніваўся ад пакалення, якое стварала (і якое чытала) „Ніву". Быў па-над імі, і таму такі недаступны. Ад нікога я не пачуў, каб у рэдакцыі ці БГКТ з кімсьці ён прыватна сябраваў. Выглядае на тое, што з супрацоўнікамі кантактаваўся выключна службова.

Валкавыцкі проста быў чалавекам іншага лёсу. Хаця як усе тады меў вясковы радавод, то арганізаваў і на многія гады ўзначаліў „Ніву" як сапраўдны інтэлігент, хаця толькі ў першым пакаленні. Закончыў Вышэйшы літаратурны інстытут імя Горкага ў Маскве. Быў начытаны. Тымчасам не было яму з кім рабіць тыднёвіка. На працу ў рэдакцыю прыйшлі хлапчукі-мужыкі, якія прывучваліся на вячаровых і завочных курсах.

„Ніва", якую ўзначальваў Валкавыцкі, фармальна была органам БГКТ. Таварыства, аднак, ніколі не мела на тое дакументаў. Валкавыцкі як важная тады ў Беластоку фігура выстараўся, каб выдаўцом тыднёвіка быў магутны канцэрн RSW Prasa – Książka – Ruch. Дзякуючы таму ўся рэдакцыя набыла прывілеі тагачаснай наменклатуры. На працягу амаль сарака гадоў, пакуль не ляснула камуна, журналісты па-за чаргой атрымоўвалі амаль дарэмныя кватэры ў блёку, талоны на пакупку дэфіцытных тавараў (у тым ліку аўтамашын), не гаворачы пра такую дробязь, як абед у часе працы на сталоўцы ў недалёкім гмаху ваяводскага камітэта партыі. Ну і былі славутыя wczasy. Многія зімою ездзілі ў санаторый, а летам яшчэ з сям'ёю над мора. Валкавыцкаму, аднак, найлепш адпачывалася ў роднай Белавежы, дзе меў свой другі дом і куды, быўшы на пенсіі, з'язджаў калі пачыналася вясна, а ў Беласток вяртаўся толькі з першымі маразамі. Таму там і спачыў назаўсёды.

Вечная памяць!

Tamara Bołdak-Janowska

Pogarda. Prawosławie utrzymuje nas, polskich Białorusinów, przy życiu – naszą pamięć o nas samych, a to trochę paradoks, wszak nasze prawosławie wciąż dziwaczy kazaniami w jakimś kuriozalnym języku, w trasiance rosyjskiej. Ni to rosyjski, ni to czort wie co. Nikt na świecie nie używa takiego języka! Jednak nasza odrębna mentalność ocalała dzięki prawosławiu. Nasza zdecydowana pierwsza cecha: nie jesteśmy obłudni, ponieważ w naszym Kościele nie trzepiemy gotowych formułek, a bierzemy udział w poezji śpiewanej (tym jest nasza liturgia), i nie jesteśmy katowani gotowcami katechezy. Nasi duchowni nie żyją w celibacie, a więc nie katują nas ponadto zakłamanymi frazesami o rodzinie.

Bizantyńska liturgia należy do najwspanialszych rzeczy na świecie. Każdy stan psychiczny ma tu swoją pieśń, również stan ufności, najmocniej zawarty w pieśni: *Ty jesi Boh, tworiaj czudiesa.*

Błagorodnyj razbojnik, czyli na-

wrócony łotr, w liturgii bizantyńskiej ma swoją przepiękną pieśń, zaczynającą się od słów: *Razbojnika błagorodnogo*…

Bohater pieśni to osoba, która przeszła przemianę wewnętrzną, dobrze wiedząc, czym jest piekło i pewnie wciąż go doświadczając, pozwalając i nam uwolnić się od myśli, że możemy być jego kolejną ofiarą. Na pewno?

Nie znam stanu, który uwolniłby mnie od strachu przed *razbojnikiem*, nawet jeśli ten jest już cały schowany w tej naszej pieśni, jeśli jest już *błagorodnyj*, jeśli jego oczy stały się poważne i dobre. Oczy czasem mogą kłamać. Najgorsze są oczy puste jak u lali z miną pustą jak u lali. Obie płcie dzisiaj zbyt często tak mają. Wielu ludzi w jakimś miejscu dziś oznacza pustą twarz, puste oczy, rechot, wrzask.

Moim zdaniem, pieśń jedynie nawołuje do przemiany wewnętrznej i nie chroni przed wewnętrznym piekłem, inaczej mówiąc: każdy jest w pewnym sensie *razbojnikiem*, każdy wymaga „poprawki" w postaci procesu wewnętrznego piekła, pieśń zaleca nam, abyśmy ruszyli w drogę, nim skamieniejemy, to znaczy sami siebie pozbawimy rozwoju.

Motyw z naszym *razbojnikiem*, łotrem, znany jest też w teologii katolickiej. Dobry łotr.

Już dobry łotr. Od dziś? Od wczoraj?

Niestety ani pieśń, ani motyw teologiczny nie działa jak zaklęcie. Tylko nieliczni rozumieją, o co tu chodzi: to ty i twoje piekło.

I nie jest tak, że głośno czy szeptem wyrażona skrucha jest zarazem oznaką, że weszliśmy do wewnętrznego piekła i przemieniamy się. Jeśli skrucha to tylko wygłoszenie formułki, oczekiwanej przez duchownego czy tłum za plecami, to mamy co mamy zwykle w kościołach chrześcijańskich: hodowlę zakłamanych ludzi. Formułki nas nie kształtują, nie zmieniają. Przeciwnie: czynią nas pustymi. No i ta obłuda.

Pogarda, jako tytuł tego szkicu, ta pogarda do samego siebie za zło wyrządzone bliźniemu, to dobra rzecz. Mówisz: jak z mojej strony można było coś takiego zrobić! I męka tego piekła to dobra rzecz.

Jest jednak sytuacja, kiedy pogardę odczuwamy do siebie i jest to coś bardzo złego. Chodzi o samoasymilację rosnącej części nas do innej kultury i innego narodu.

Ta samoasymilacja zawiera pogardę do tych, z których się wywodzimy. Odcinamy się, rach-ciach, od matki, ojca, dziadka, babki, prababki, nawet praprababki. Nie ma ich i nigdy nie było?

Już przestajemy kwitnąć, ponieważ odcinamy się także od własnej kultury. Zrywamy z prawosławiem. Przyjmujemy rzymski katolicyzm. Nieszczerze. Zawsze.

Nawet sobie nie zdajemy sprawy, że przestajemy kwitnąć.

Odcinamy się od naszych pieśni liturgicznych, często nawet nie poznawszy się na tym pięknie.

Czymże w taki razie żyjemy? Niczym. Nie bierzemy udziału w kulturze. Samoasymilacja jest tożsama ze starannym ukryciem się w wielkiej pogardzie dla dzieciństwa, dla tego wszystkiego, co nas budowało. W stosunku do kultury większości pozostajemy krańcowo nieśmiali. Cichniemy. Nie ma nas. Skryliśmy się w pustce.

Jeśli skryliśmy się w częściowej asymilacji, nie zrywając z wyznaniem, to jeszcze jesteśmy sobą.

Udział w naszych liturgicznych pieśniach jest udziałem w potężnej kulturze.

Że jest patriarchalna? Nie byłabym sobą, gdyby nie postawiła żeńskiego pytania. Jest, ale nie aż tak bardzo, żeby nie można było jej pokochać i poprawić co nieco.

Paul Evdokimow poprawiał. Ktoś jeszcze go pamięta?

Jak to, poprawić.

Tak przecież nie można.

Można. Teologia zawsze poprawia czy też naprawia.

Nie ma jednak dziś teologów!

Są.

Jeszcze ich widzę na RTR Planeta. Znakomity, barwny wykład o „Mistrzu i Małgorzacie" wygłosił tam w audycji zwanej Akademia, teolog, Andriej Kurajew. On to zauważył, że główną bohaterką tej bardzo skomplikowanej powieści jest kobieta, i to kobieta, która nie kocha. Nawiasem mówiąc: Ja też w ostatniej książce zanotowałam słowami Alicji Bykowskiej-Salczyńskiej kobietę, która nie kocha. Coś się światu stało przez ten fakt, tylko że nikt tego wiedzieć nie chce: światu ubyła kobieta. Jeszcze nie opowiedziała siebie. Nie dano jej na to szans. Usiłuje to robić – opowiadać siebie, swoje myślenie, ale ma bardzo mało miejsca. Nie zdążyła. Jest zakrywana poprzez zmowę milczenia, usuwana z miejsc ważnych i te miejsca są usuwane. Nie ma kobiety, która mówi i wyznaje, że „nie kocha". Dlaczego, kogo, co przestała kochać? Jak wygląda jej świat duchowy w miejscu tej luki? Czy w ogóle jest?

Rozumiemy się z Kurajewem w pół słowa. On chwyta stan epoki.

Wykłady, prowadzone w ramach telewizyjnej Akademii RTR, natychmiast są w Internecie, nawet opatrzone polskimi napisami. Taką cieszą się popularnością. W innych telewizjach mamy samo łubu dubu i hop siup na rechocząco, i polityczne pierdoły, przestarzałe i oderwane od życia. Telewizje pozabijały siebie i to z wielka pogardą. Znienawidziły siebie za to, że przedtem była w nich obecna sztuka i myśl? Jakby za to. To bardzo zły rodzaj pogardy wewnątrz mediów. Zabija dziedzinę kultury w sposób totalitarny: a my tylko popsa, tylko popsa. Popsa. Popsa.

Oczywiście i na RTR Planeta dominuje popsa, ale takie momenty, jak Akademia, ratują ją. Takich momentów mają więcej. Są rozmowy z osobowościami i monologi osobowości, interesujące jakby to był wybitny film! Wysłuchałam kilku godzinnych monologów sławnej śpiewaczki Wiszniewskiej, która z wielkim talentem narracyjnym opowiadała o so-

bie, o epoce komunizmu, o sytuacji talentu w komunizmie. Nie mogę zapomnieć jej słów: „Ten kapitalizm zrodziły dzieci komuny. Czy ten kapitalizm, czy tamten komunizm, to i tak jest to wciąż dzieło dzieci komuny". Wiszniewska jest stara i dlatego tak bardzo interesująca! Interesująca, choć stara, bo nie zgubiła osobowości, dowcipu, ciętego języka, odwagi i wciąż jest piękna. Zrobiona jest – czarny włos, malowane oko, karminowa suknia. I dobrze. Kobieta powinna być zrobiona, młoda czy stara, ale nie pod kogoś. U nas weszły w takie miejsca jakieś popsówki, wieczne szesnastki, wiecznie zrobione pod kogoś, pod jakąś tam Barbarellę czy Barby, i o czymś tam gadają, ale w zasadzie o niczym, choć ma to być o kulturze. Coraz więcej takich wiecznych szesnastek.

Wyparto u nas starą interesującą wiedźmę z jej dojrzałym słowem. Jakaż luka w ludzkiej mowie!

Słowa, jak powyższe Wiszniewskiej, są koniecznością kulturową.

Jak dobrze, że w międzynarodowym koncernie medialnym znalazło się miejsce dla niej. Takie miejsce dla starej wiedźmy to dziś rzadkość, klejnot.

Toast bym wygłosiła za te klejnotowe miejsca, za te usta.

Andriej Kurajew w innym wykładzie przypomniał, a bardziej wyjaśnił, dlaczego Dzień Kobiet, wyznaczony na 8 marca, nie za bardzo się przyjął na świecie. Oparty był na rewolucji, Klarze Zetkin i święcie Purim.

My, wschodni chrześcijanie, Białorusini, mamy nasz Dzień Kobiet. Czy o tym wiemy? Mieliśmy go od wieków. Przypada na niedzielę w trzy tygodnie po Wielkanocy i nazywa się: „Niedziela żon, niosących miro".

Prośba do naszych duchownych: uwypuklijcie ten dzień w kazaniach! Głoście kazania poświęcone nam, mironosicam, bo zapomnimy, jak dużo możemy zrobić przeciw światu destrukcji.

Często sami nie wiemy, co mamy, jakie skarby.

A taki żeński dzień w naszej kulturze, to przecież nasz skarb!

Kobiety-mironosicy muszą wyraźnie istnieć przez cały rok z tym punktem kulminacyjnym: mamy nasze święto.

Podoba mi się to nasze święto. Będę o nim odtąd pamiętać.

I taka wygadana kobieta, jak Wiszniewska, bardzo mi się podoba.

Białorusinki są do niej bardzo podobne. Podobnie wygadane.

Jest jeszcze jedna stara wspaniała wiedźma w Akademii RTR, Marietta Czudakowa. Też opowiadała o losach „Mistrza i Małgorzaty", a w pewnym momencie wygłosiła bardzo ważne zdanie: „Nie istnieje pisarstwo bez wpływów. Jeśli ktoś coś napisał bez wpływów, to jest to mniej niż średniak".

Oczywiście dziś mnożą się plagiaty, kopie, ale nie ma to nic wspólnego z wpływami, czyli inspiracją – naszym dalszym ciągiem doskonałej formy, stworzonej przez mistrza.

Czuję pogardę do osób, które zrzynają całymi kawałami cudze utwory, aby tylko zaistnieć. Nie chcę się z tego wyleczyć, bo musiałabym się zacząć truć zrzynami i kopiami. Kilka razy już się zatrułam, i dosyć.

Słowa Czudakowej stanowią kulturową konieczność.

Znowu czuję wielkie podobieństwo: Białorusinki oponują, jeśli ktoś zaczyna bełkotać. No nie dadzą bełkotać żadnemu muzykowi, i już. A od kobiety wymagają, aby jadaczkowała jak kobieta. Nie traćmy tej cechy, bo umrę w samotności! To nic, że wzbudzimy niechęć bełkoczących. Przeżyjemy,

Spostrzegłam przy okazji takich audycji, jak język rosyjski wchłania słowa z naszego języka prostego! Tworzy się barwna językowa potoczność. Dobrze to czy źle? Dla języka rosyjskiego to stan ciągłego wzbogacania się, dla języka prostego to kres, wpływanie na jakość języka sąsiada. No może dobre i to. Nasze „h" na dobre rozgościło się w języku rosyjskim. Nawet nasze słowo „hroszy" zaistniało w języku rosyjskim w rosyjskiej telewizji!

Tak żyjemy.

Ojej.

Że też muszę opisywać rosyjską telewizję, kiedy chce coś napisać o miejscach myślących we współczesnym świecie! I nawet białoruskość tam znajdę!

Pewnego dnia obejrzałam reportaż na TVBiełsat. O jakimś pijaku, młodym silnym mężczyźnie, który nic nie robi, ale *za jakijaś hroszy pje i pje. Rybku jakujuś złowić, pradaść i znou pje i pje. Dibro, szti hetyja rybki jaszczo jość u reczcy.*

A na co komu takie chore reportaże?!

Pokazujcie myślących Białorusinów!

Wystarczy, że polskie telewizje zostały zapchane degeneratami, dzieciobójczyniami, mordercami i złodziejami i stały się zwyczajnie chore. Chora telewizja nie kształtuje osobowości.

Mam nagle taki moment, kiedy wszystkie media zajmują się występami Pussi Riotu, żeńskiego popsowego punkowego zespołu. Kobitki poszły do chramu decybelowo powygłupiać się przeciw Putinowi. Nie podnieca mnie to. Te pussirioty odwalają taką tandetę, taką popsę, że tylko zerknęłam, a już się otrułam. Kobitki uważają się za feministki. Popsa bardzo źle dźwiga feminizm. To najgorsza forma dla feminizmu.

Rozmydla feminizm, robi z niego głupawkę. Feminizm przestaje mieć przez to nośność.

No wymyśliłyby jakąś wybitną nową formę muzyczno-teatralną! Ja od kobiet za dużo chcę! Wykrzyczałby jakieś bardzo istotne słowa!

Ufam, że stać nas na więcej niż łomot i parcie na szkło za każdą cenę.

Kobitki zostały aresztowane i skazane na dwa lata lagru.

Andriej Kurajew broni tych pussi-kobitek, ale ze względu na jedyną okoliczność: w prawosławiu w czasie tygodniowej Maslenicy, czyli naszego karnawału, istniał zwyczaj barwnych hałaśliwych wygłupów w chramach

czy na ulicach. Przebierańcy mogli głosić rzeczy dowolne. W istocie była taka tradycja i była ona dobra. Stanowiła kanał dla powstrzymywanych emocji. Jedynie ze względu na nią uważam, że poprzez fakt aresztowania kobitek i ich przetrzymywania wygłupił się Putin i jego służby mundurowe. Maslenica to Maslenica. Jednakże pierwszą sprawą w czasie Maslenicy była manifestacja radości życia i rodzinne gościny, z prośbami o wzajemne wybaczanie sobie krzywd. Mieliśmy ten specjalny karnawałowy tydzień przed Wielkanocą, przed Postnym Tygodniem, wywodzący się z czasów pogańskich. Słowiańskie święto. Jedliśmy bliny jako symbol słońca.

Przypomnę. Poniedziałek zwał się Powitanie; robiono słomianą kukłę Maslenicy, odpowiednik Marzanny, przyczepiano do niej karteczki z tekstami o złych sprawach i to wszystko topiono, ale dopiero w sobotę; topiono też kawałki lodu na znak pożegnania zimy; wtorek zwał się Gry, środa była Łakomstwem, czwartek to Tańce, Hulanki, Swawole, ale zarazem białoruski babski czwartek – kobiety zbierały się na babskie wieczory i mężczyźni nie mieli prawa zakłócać spotkania; a Piątek to był Wieczór Teściów, sobota stanowila Pasidziełki, a niedziela była Dniem Przebaczania.

Te pussirioty zatem powinny należeć do czwartku. Gdyby jednak przygotowały coś innego niż popsa! Posłużyły się punkowym gotowcem.

Oczywiście o wiele bardziej wygłupiły się z kratami na baby putinowskie służby mundurowe, sądy i jakieś poważne baby, nieznające tradycji, także duchowni.

Jest późne lato, a te pussirioty, putinowskie służby mundurowe, a przede wszystkim media, namaszczone, poważne, oburzone, ciągną tu w nasz karnawał, w naszą wiosenną Maslenicę. Może to i dobrze, bo zgłębiam temat Maslenicy no i słowo to pojawiło się w telewizji.

Mówię o tym, jak ja chcę, bo zmusza mnie do tego moja żeńska białoruskość: oceniamy trzeźwo.

Czy prawosławie jest pociągające dla świata?

Tak!

Niemiecki luteranin teolog Carl Christian Felmi przeszedł na prawosławie z istotnego powodu. Określił je jako chrześcijański rezerwuar przeżywania i myśli.

Fakt. Jest takim rezerwuarem, jest doświadczaniem życia, jest dzieleniem się myślą o życiu, jest manifestacją radości życia. Doświadczanie prawosławia zmienia sposób myślenia na niemal zenistyczny. Prawosławie nie tępi racjonalizmu. Poddane wpływom innych wyznań chrześcijańskich, szczególnie rzymskiego katolicyzmu tępieje od wewnątrz do topornej katechezy. Według Felmiego te wpływy, redukujące duchowy i myślowy, a także plastyczny wymiar prawosławia, to dalszy ciąg „niewoli babilońskiej” .

Wpiszmy w nasze prawosławie naszą Maslenicę, o której przypomniały pussirioty. To jest ich zasługa. Niechże mamy barwnie! W Olsztynie chciałabym mieć ten nasz karnawał. Ech, marzenie.

Pussirioty darły się popkulturowo przeciw reżimowi Putina. Pewnie, że słusznie. Ale jest pewne ale. Naiwnością jest sądzić, że Putina zastąpi twórca raju. Obecnie każdy prezydent, każda partia to to samo wszędzie na świecie. To morda globalizacji. To jedna morda.

Pogoda w tym roku zmieniła się w mordę. Bociany zabija mrozem. Pamiętamy, że Pogoda i Niepogoda to nasze dawne słowiańskie boginie? Biją się o wpływy tego lata, czy co? ■

Janusz Korbel

Bo tu teraz się dzwoni. Wszystko się zmienia. Co roku pokazuję studentom film Tamary Sołoniewicz „Czy słyszysz, jak płacze ziemia?”. Film ma już ponad ćwierć wieku, a zawsze oglądany jest przez młodzież w ciszy i ze wzruszeniem. Pokazuje mieszkańców kilku wsi białoruskich, skonfrontowanych z budo-

Fot. Janusz Korbel

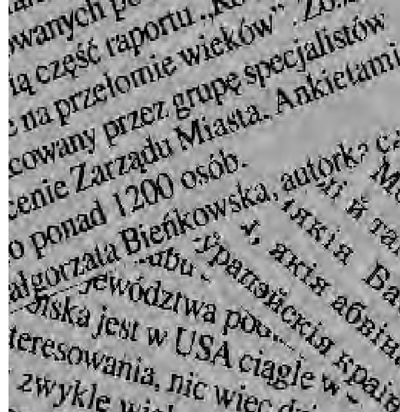
wą wielkiego zalewu, który zabiera im domy. Ludzie modlą się i płaczą. Piją samogon i odjeżdżają do bloku – symbolu nowego, lepszego życia. Młodzi nie wydają się tym bardzo przejęci, ale starzy przeklinają postęp. Jest tam przejmująca scena, kiedy stary młynarz wchodzi do klatki schodowej bloku – nowego domu mieszkańców zalewanej wsi – i na parterze chce zajść do swoich niedawnych sąsiadów. Jednak inaczej niż w chacie, drzwi są zamknięte. Puka więc, po chwili wychodzi młody gospodarz i pokazuje, że ten guzik na ścianie klatki schodowej, obok drzwi, to jest dzwonek. – *Bo tu teraz się dzwoni* – objaśnia. To film o zmianach gwałtownych. Dawno temu, kiedy nie mieszkałem jeszcze w tych stronach, widziałem nad Siemianówką głaz z napisem, że zbiornik ten jest darem władzy ludowej dla miejscowej społeczności. Zrobiłem nawet zdjęcie głazu, ale trudno odnaleźć mi negatyw wśród setek dawnych filmów, a głazu dawno już chyba nie ma. Co najbardziej porusza studentów, oglądających film? Chyba przepojona bólem, pokorna zgoda mieszkańców na zagładę ich domu, ich dotychczasowego losu. Milczące wysłuchiwanie frazesów władzy na zebraniu wiejskim. Tylko garstka starszych ludzi, a przede wszystkim stary młynarz, nie akceptują „nowego, lepszego świata". Świata zamkniętego w bloku w Bondarach.

W wymiarze życia człowieka obrona przed zmianami jest właściwie beznadziejna, bo wszystko jest zmianą. W życiu nie ma niczego poza zmianami. Ale kiedyś, z wyjątkiem czasów wojen, zachodziły one bardzo powoli. Można się było dostosować. Niektórzy sprawy brali w swoje ręce i sami współdecydowali o zmianach. Buntownicy. Krajobraz w Bondarach przysłoniły obce w nim bloki.

Białowieża też jest zalewana. Nie wodą, reklamą. Przestrzeń w centrum gdzie przestrzeń jest niemal całkowicie zawłaszczona przez reklamy, bilboardy, napisy – i nikt przeciw ich postawieniu nie protestował, nikt nie próbował nawet zapanować nad chaosem, wprowadzić jakiś ład przestrzenny. Podobnie zresztą jak dzieje się w całym kraju. Jedyną odpowiedzią na pytanie, dlaczego się na to godzimy, jest zepsucie się państwa. Nie ma nic złego w reklamie, podobnie jak nie ma nic złego w bloku, dopóki ktoś odpowiada za ład przestrzenny – nasze wspólne dobro. Jedynym powodem wybudowania na wsi bloków i umieszczenia w nich rolników był interes władzy. Jedynym powodem, że wielkopowierzchniowa reklama przesłania nam krajobraz jest jej indywidualna funkcja – ma przynosić pieniądze. Na szczęście coraz częściej słyszę głosy oburzenia na śmietnik reklamowy, rodzą się lokalne i globalne inicjatywy przeciw „ometkowywaniu" reklamą. Zaczęło się od dużych miast – Kraków wygonił chaotyczną reklamę z zabytkowego centrum. Nie możemy kryć, że w XXI wieku biznes rządzi światem, ale nie wszystko mu wolno. To państwo – w wymiarze krajowym i lokalnym – odpowiada za gospodarowanie wspólną przestrzenią. Co więcej, reklama nie jest lokalną kulturą, nawet jeżeli do niej nawiązuje. W efekcie powstaje karykatura lokalności, sprowadzona do „produktu" lokalnego, z wyretuszowaną i podkolorowaną „kulturą". Różnorodność kulturowa stała się chodliwym towarem. Przecież wszelkiego rodzaju „inni" – czy to mniejszości narodowe, religijne, czy nawet seksualne, czy po prostu „obcy" są na światowym rynku towarem wykorzystywanym w reklamie, podziwianym przez *mainstream*, gotowy za taki spektakl zapłacić.

Tożsamość regionów została sprowadzona do sprzedawania produktów „regionalnych". Problemem przestaje być wrogość wobec regionalizmu (żywa jeszcze może tylko lokalnie, z tęsknoty za „nowoczesnością"), problemem jest przerabianie regionalizmu w tandetny produkt. Nieszczęściem ludzi z zalewanych wiosek było nie tylko ich wysiedlenie, ale może nawet bardziej zamknięcie ich w obcym kulturowo bloku. Jest w filmie taka straszna dla mnie scena, kiedy do tłumu pięknych mieszkańców zalewanych wsi przemawia kilku aparatczyków. Mówią zręcznie, przekonująco po polsku o postępie, a ludzie w duszy płaczą. Pomijając celowość budowy zbiornika, który nie wypełnił żadnego z zakładanych zadań, „władza ludowa" nie wysiliła się, żeby odtworzyć wysiedlanym mieszkańcom wsi warunki do życia, na przykład zaproponować nowe domy z zagrodami, wpisane w krajobraz, tylko przyjęła najprostsze rozwiązanie: zamknięto ich w bloku, jak zwierzęta hodowlane. Wmawiano w nich przy tym, że tak jest nowocześnie. Dzisiaj władza wolnego rynku nie dba o reguły ładu przestrzennego, wmawiając, że reklama jest święta i wszędzie wszystko wolno.

W życiu są tylko zmiany. Rzecz w tym, żeby w tych zmianach nie zgubić siebie. Może dlatego na stare lata coraz bardziej cenię to, co dawne. ■

Opinie, cytaty

Przepraszam Wyborców, Pana Prezydenta Białegostoku, Kolegów z Forum Mniejszości Podlasia i Platformy Obywatelskiej za użycie ich nazwisk i słowa, które wypowiedziałem w prywatnej i luźnej rozmowie z radnym Mikołajem Mironowiczem. Nie miałem upoważnień do prowadzenia rozmów z radnym Mironowiczem i składania jakichkolwiek obietnic. Rozmawiałem z radnym Mironowiczem tylko dlatego, że od wielu miesięcy zgłaszał on chęć przystąpienia do Forum Mniejszości Podlasia i wielokrotnie mnie w tej sprawie nagabywał. Wyjaśniał, że nie zgadza się z częścią programu SLD, zwłaszcza w sprawach światopoglądowych i chciałby przystąpić do Forum Mniejszości Podlasia. Podkreślam, że po tej rozmowie poinformowałem telefonicznie pana Mironowicza, żeby nie traktował moich słów poważnie, bo ani ze strony Forum Mniejszości Podlasia, ani klubu Platformy Obywatelskiej nie ma zamierzeń współpracy z nim.

Oświadczenie białostockiego radnego **Stefana Nikiciuka** z Forum Mniejszości Podlasia, 28 marca 2013

– Моладзь не заўсёды бачыць сэнс вывучаць беларускую мову, якой у Беларусі карыстаюцца нешматлікія.

Ніна Баршчэўская, загадчыца кафедры беларускай філалогіі Варшаўскага ўніверсітэту, Радыё Рацыя, 14 красавіка 2013

(...) Siły zewnętrzne chcą wywrzeć nacisk na nasze młode państwo, które prowadzi samodzielną politykę, tak, by tańczyło, jak mu zagrają. Na początku były groźby polityczne, nieuznawanie wyborów prezydenckich, spisy zabraniające wyjazdu do krajów Unii Europejskiej i sankcje ekonomiczne. Następnie wzniecenie paniki na rynku walutowym i konsumenckim, za pomocą rozmaitych „tutejszych” i zagranicznych „analityków”. (...) „Zabij prezydenta, idźcie tu, idźcie tam, naruszajcie prawo” – to wszystko można było usłyszeć w telewizyjnych kanałach. Przed wyborami prezydenckimi zdemokratyzowaliśmy się do tego stopnia, że nie tylko wam ale i mnie kręciło się w głowie.

Aleksander Łukaszenka 19 kwietnia 2013 w dorocznym orędziu do narodu i parlamentu, za belsat.eu ■

Георгій Валкавыцкі (1923-2013)

Надзея Артымовіч:

– Ён быў эрудытам у найлепшым значэнні гэтага слова. Ён меў знакаміты густ, смак у літаратуры. І што важнае, ён быў адкрыты на аўтараў, якія часам адкрывалі па-рознаму новыя формы вершапісання, вершаскладання.

Ян Чыквін:

– Як першы галоўны рэдактар і стваральнік тыднёвіка беларусаў у Польшчы „Ніва”, ён зрабіў вялізны ўклад у захаванне беларускасці на нашай Беласточчыне. Валкавыцкі ўмеў знайсці нешта, што называецца залатой сярэдзінай, што менавіта прыцягвала ўсіх чытачоў на Захадзе і ў метрапольным Менску, а таксама тут, сярод нашых людзей. Ён даваў інфармацыю агульнадзяржаўную і адначасова вельмі канкрэтную інфармацыю пра нашых людзей. Ён умеў знайсці нейкую прапорцыю ва ўсім тым, адно другое падтрымлівала, адно другім гарманічна дапаўнялася.

Віктар Швед:

– Дзякуючы якраз Валкавыцкаму навязваліся літаратурныя сувязі з Беларуссю. Да нас прыязджала штораз больш адукаваных людзей з Беларусі. Яны шмат дапамагалі нашаму асяроддзю. Мы былі ўражаныя тым, што Георгі Валкавыцкі праяўляў сябе ў многіх жанрах: пісаў дасканалыя вершы, быў дасканалым празаікам, пісаў рэцэнзіі на творчасць многіх пісьменнікаў.

Радыё Рацыя, 9 красавіка 2013

Яўген Вапа:

– Для кожнага беларуса ў Польшчы асацыяцыя ёсць наступная: „Ніва”, Літаратурнае аб’яднанне „Белавежа”, БГКТ = Валкавыцкі. І гэта мы павінны помніць і ўшаноўваць. Думаю, што назвы вуліц з ягоным імем у Белавежы і Беластоку павінны з’явіцца як найхутчэй.

„Ніва”, 14 красавіка 2013 ■

Minął miesiąc

W regionie. W dniach 29-30 marca na Świętej Górze Grabarce odbyło się doroczne modlitewne spotkanie maturzystów. Wzięło w nim udział prawie dwieście osób z diecezji białostocko-gdańskiej, warszawsko-bielskiej, lubelsko-chełmskiej i przemysko-nowosądeckiej. Modlitewne spotkania maturzystów są organizowane przez Zarząd Centralny Bractwa Młodzieży Prawosławnej w Polsce od 1982 r.

4 kwietnia, w dniu urodzin zmarłego przed rokiem słynnego fotografa Wiktora Wołkowa, Rada Miejska w Supraślu podczas uroczystej sesji rozpatrzyła uchwałę w sprawie nadania nadrzecznym bulwarom imienia słynnego artysty. Wiktor Wołkow przez wiele lat mieszkał w Supraślu.

7 kwietnia w wielu 90 lat zmarł Jerzy Wołkowycki, znany białoruski działacz społeczny, literat i dziennikarz, założyciel i pierwszy redaktor naczelny Tygodnika Białorusinów w Polsce „Niwa", którym kierował przez ponad trzydzieści lat. Współtworzył również Białoruskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne oraz Stowarzyszenie Literackie „Białowieża". Jerzy Wołkowycki został pochowany na cmentarzu prawosławnym w rodzinnej Białowieży.

10 kwietnia w Bielsku Podlaskim odbył się finał 42. białoruskiego konkursu recytatorskiego „Rodnaje Słowa", organizowanego przez Białoruskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne i Centrum Kulturalne Białorusi w Polsce. Wzięło w nim udział 140

Фота Юркі Хмялеўскага

10 красавіка на могілках у Белавежы. Над магілай Георгія Валкавыцкага свой развітальны з ім верш чытае Віктар Швед (два гады малодшы)

Фота Ганны Кандрацюк

Георгій Валкавыцкі з жонкай Верай

Фота Юркі Хмялеўскага

Вянок ад Сцяпана Копы і Аляксандра Баршчэўскага

uczestników w różnych kategoriach wiekowych, od przedszkolaków, poprzez uczniów szkoły podstawowej, po gimnazjalistów.

12 kwietnia na Wydziale Filologicznym Uniwersytetu w Białymstoku obchodzono jubileusz 20-lecia filologii białoruskiej. W spotkaniu wzięli udział przedstawiciele polskich i zagranicznych ośrodków naukowych, m.in. z Warszawy, Olsztyna, Lublina, Mińska, Grodna i Brześcia. Do tej pory dyplom filologa-białorutenisty otrzymało około dwustu (w tym 155 magistrów) absolwentów UwB. Obecnie Katedra Filologii Białoruskiej zatrudnia 9 pracowników naukowych.

13 kwietnia w Domu Ludowym w Sokolu odbyło się spotkanie pod hasłem „Przez tradycję ku przyszłości", połączone z promocją najnowszej książki Andrzeja Kasperowicza „75 lat Domu Ludowego im. I Marszałka Polski Józefa Piłsudskiego we wsi Sokole 1937-2012". Spotkanie połączone było z dyskusją na temat znaczenia małych ojczyzn, wystawą fotograficzną i występami białoruskich zespołów z niedalekiego Gródka. Imprezę zorganizowało Towarzystwo Przyjaciół Sokola i autor prezentowanej książki.

W nocy z 15 na 16 kwietnia nieznani sprawcy na osiedlu Leśna Dolina w Białymstoku podpalili drzwi mieszkania małżeństwa uchodźców z Czeczenii. Policja prowadzi w tej sprawie dochodzenie. Problemem aktów przemocy w Białymstoku na tle rasowym i narodowościowym zajęła się też rzecznik praw obywatelskich Irena Lipowicz. Do podobnych incydentów dochodziło w Białymstoku również w ubiegłym roku i wcześniej. Sprawców nie wykryto.

24 kwietnia w sali multimedialnej Biblioteki Głównej Uniwersytetu Medycznego w Białymstoku otwarto wystawę malarstwa Gienadija Pitsko. Artysta urodził się w 1970 r. w Białorusi, tam mieszka i tworzy. Ukończył studia w Bobrujska Art na wydziale ceramiki. „Główny temat jego obrazów to kobiety, jakby „wyjęte" z innej epoki; kobiety zamyślone, zakochane, ironiczne, może trochę wyzywające i władcze, pewne siebie, ale przez to pociągające i przyciągające, skupiające na sobie wzrok nie tylko męskich oczu" – napisano w materiałach promocyjnych wystawy, która będzie czynna będzie do 10 maja.

Nagrody artystyczne prezydenta Białegostoku za rok 2012 powędrują do Moniki Szewczyk, dyrektor Galerii Arsenał, Teatru Malabar Hotel, stowarzyszenia Fabryka Bestsellerów oraz prof. Adama Czesława Dobrońskiego. Rozdanie nagród odbędzie się pod koniec czerwca podczas Dni Białegostoku.

Kilkaset osób z kraju i zza granicy – w tym ponad sześćdziesiąt z Białorusi, Ukrainy i Litwy – przyjechało do Białegostoku na XII Międzynarodowe Warsztaty Kardiologiczne „Wschód-Zachód". To jedyne tego typu przedsięwzięcie medyczne w kraju. Pomaga w utrwalaniu najnowszych osiągnięć w medycynie oraz umożliwia porównanie metod leczenia pacjentów stosowanych w różnych krajach.

Karol Pilecki – 29-letni prawnik, radny wojewódzki Platformy Obywatelskiej, został nowym członkiem zarządu województwa. Zastąpił na tym stanowisku Cezarego Cieślukowskiego, odwołanego przez sejmik, czego

Przyszedł radny do radnego...

Po tym, jak w lutym klub radnych PO w Radzie Miasta Białystok opuściły trzy osoby, zaczęły się w nim usilne zabiegi o utrzymanie dotychczasowej większości. W rozgrywki zostali wplątani dwaj radni prawosławni. Do mediów przedostało się nagranie rozmowy Stefana Nikiciuka z PO (z Forum Mniejszości Podlasia) z Mikołajem Mironowiczem z SLD, w której pierwszy przekazuje drugiemu propozycję przejścia do swego klubu w zamian za załatwienie lepszej pracy oraz stanowiska wiceprzewodniczącego jednej z komisji rady.

Sprawą natychmiast zajęła się prokuratura, która ma zbadać, czy nie doszło do próby korupcji politycznej. Obaj radni zaczęli się tłumaczyć w lokalnych mediach. Nikiciuk wydał oświadczenie, w którym przeprosił wyborców za swoje słowa, wypowiedziane w „prywatnej i luźnej rozmowie" z radnym Mironowiczem. Tłumaczył się, iż od kilku miesięcy otrzymywał od niego sygnały, świadczące o zamiarze dołączenia do Forum Mniejszości Podlasia, bo nie zgadza się z programem SLD, zwłaszcza w sprawach światopoglądowych.

Mironowicz przyznał się z kolei, iż to on nagrał rozmowę i przekazał ją dla prasy, gdyż nerwowo już nie wytrzymywał nacisków przedstawicieli PO do zmiany barw klubowych.

Nieoficjalnie wiadomo, że wśród prawosławnych radnych Białegostoku narastają nastroje sprzeciwu i do SLD, i do PO. Powodem są forsowane przez te ugrupowania postulaty stojące w sprzeczności z ich przekonaniami religijnymi. Szczególnie mocno jest tym zaniepokojony Sławomir Nazaruk, który od czasów młodości aktywnie działa w bractwach cerkiewnych. W grudniu na sesji budżetowej otwarcie zganił Michała Karpowicza z SLD (zresztą także prawosławnego), który proponował przeznaczenie 300 tys. zł z kasy miasta na dofinansowanie in vitro. Nazaruk, choć jako wiceprzewodniczący rady firmuje rządy PO, z pewnością nie we wszystkich sferach godzi się na politykę tego ugrupowania, chociażby w sprawie związków partnerskich. (**jch**)

Fot. Jerzy Chmielewski

Nieczynny tor kolejowy Waliły Stacja – Zubki Białostockie – granica z Białorusią (po drugiej stronie szyny zostały już rozebrane)

domagało się Centralne Biuro Antykorupcyjne. Zdaniem CBA naruszył on przepisy ustawy o pracownikach samorządowych. Jako następcę Cieślukowskiego brano też pod uwagę radnego Marka Masalskiego, dyrektora Prawosławnego Ośrodka Miłosierdzia Eleos w Białymstoku.

Względy przyrodnicze – dużo ptaków i sąsiedztwo parków narodowych – wykluczają lokalizację podlaskiego lotniska regionalnego w Sanikach pod Tykocinem. Najnowszy raport środowiskowy bardziej przemawia za Nowosadami w gminie Zabłudów albo Topolanami w gminie Michałowo. To ostatnie miejsce było brane pod uwagę już na początku, lecz wypadło z powodu zbyt małej odległości od białoruskiej przestrzeni powietrznej. Teraz Topolany znów są w grze. Gdyby zdecydowano się tam na lotnisko, dojazd do niego z Białegostoku miałby prowadzić przez Rafałówkę lub krajową dziewiętnastkę. Przeciwnicy wskazują, że taka lokalizacja będzie zbyt odległa dla mieszkańców Suwalszczyzny i ziemi łomżyńskiej.

PKP Polskie Linie Kolejowe w lutym zapowiedziały wyłączenie z ruchu blisko 150 km linii kolejowych. W marcu częściowo z tych planów jednak się wycofały. Nie zostanie zamknięty m.in. trzydziestokilometrowy odcinek do Walił Stacji w gminie Gródek, po którym realizowane są jeszcze przewozy towarowe (transport drewna z okolicznych lasów).

Studenci i doktoranci Wydziału Prawa UwB przystąpili do realizacji projektu „Mniejszość jako większość”, na co pozyskali unijny grant. Zostanie zorganizowanych sześć warsztatów dla studentów i przedstawicieli podlaskich mniejszości oraz podsumowująca je konferencja. Będzie też wydana publikacja, dokumentująca projekt.

Szkoły ponadgimnazjalne ofertami edukacyjnymi konkurują o nowych uczniów. I tak np. Zespół Szkół z Dodatkową Nauką Języka Białoruskiego w Hajnówce, by zachęcić młodzież do nauki, korzysta z pomocy najnowszych technologii. W ramach innowacyjnego projektu „Sposób na naukę”, który rozpocznie się wraz z nowym rokiem szkolnym, na każdego ucznia będą czekać tablety, tablice interaktywne w salach czy e-booki z wybranych przedmiotów.

Jubileusz białostockiej białorutenistyki

12 kwietnia Katedra Filologii Białoruskiej Instytutu Filologii Wschodniosłowiańskiej Uniwersytetu w Białymstoku obchodziła jubileusz dwudziestolecia istnienia. Na zorganizowaną z tej okazji konferencję zaproszono przedstawicieli polskich i zagranicznych ośrodków naukowych, między innymi z Warszawy, Lublina, Olsztyna, Mińska, Grodna i Brześcia. Otworzył ją rektor Uniwersytetu w Białymstoku, prof. dr hab. Leonard Etel, następnie głos zabrał prof. dr hab. Bogusław Nowowiejski, dziekan Wydziału Filologicznego UwB. Z wykładem wystąpił ambasador Białorusi w Polsce, Wiktar Hajsionak. Prof. dr hab. Halina Twaranowicz przedstawiła historię filologii białoruskiej na UwB, głos zabrali także prof. dr hab. Nina Barszczewska (Katedra Białorutenistyki Uniwersytetu Warszawskiego), prof. dr hab. Michał Sajewicz (Zakład Białorutenistyki Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej w Lublinie, prof. dr hab. Walenty Piłat (Uniwerytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie), prof. dr hab. Michał Kondratiuk (Katedra Filologii Białoruskiej UwB) oraz dr Bazyli Siegień (Katedra Filologii Białoruskiej UwB), a w imieniu gości zagranicznych prof. dr hab. Iwan Rouda (Wydział Filologiczny Białoruskiego Uniwersytetu Państwowego w Mińsku).

Obchody jubileuszowe uświetniła prezentacja multimedialna, poświęcona absolwentom filologii białoruskiej UwB oraz występy uczniów z LO w Hajnówce i szkoły im. Świętych Cyryla i Metodego w Białymstoku.

Początki kształcenia na filologii białoruskiej datuje się w Białymstoku na 1992 rok, gdy na Wydziale Humanistycznym białostockiej Filii Uniwersytetu Warszawskiego została powołana Pracownia Białorutenistyczna (kierownik: prof. Michał Kondratiuk), w 1996 r. przekształcona w Zakład Białorutenistyki, a ten z kolei w roku 1999 otrzymał status Katedry Filologii Białoruskiej (kierownik: dr hab. Halina Twaranowicz, prof. UwB). Pierwszy rocznik studentów filologii białoruskiej podjął naukę w 2000 r., dotychczas dyplom filologa-białorutenisty otrzymało około dwustu (w tym 155 magistrów) absolwentów UwB. Katedra Filologii Białoruskiej UwB zatrudnia dziewięciu pracowników.

Agnieszka Goral

Басовішча будзе

Толькі Фонд Віла Сакратас з Крынак склаў заяўку ў адмысловым конкурсе Міністэрства адміністрацы і лічбавізацыі на правядзенне рокфестывалю для беларускай меншасці ў Польшчы. Неафіцыйна вядома ўжо, што складзены праект быў адобраны і на яго рэалізацыю прызнана датацыю 100 тыс. зл. Таксама столькі грошай арганізатары атрымаюць яшчэ з Міністэрства замежных спраў і 30 тыс. зл з Маршалкоўскай управы ў Беластоку ў рамках прамоцыі ваяводства. Дагэтага далічыць трэба абяцаныя грошы ад спонсараў. Гэта абазначае, што бюджэт сёлетняга выпуску фестывалю будзе найбольшы ва ўсёй яго гісторыі.

Паралельна з фінансавым хадайніцтвам ідзе інтэнсіўная падрыхтоўка да галоўнага мерапрыемства, якое ў гэтым годзе адбудзецца 19-20 ліпеня ў прыгарадоцкім Барыку. Сфармаваўся ўжо арганізацыйны камітэт, які ад імя Фонду Віла Сакратас узначальвае Павал Грэсь, вядомы ў нашым асяроддзі мастак фатограф, што родам з Гарадка. За візуальную канцэпцыю фестывалю ўзяўся праф. Лявон Тарасэвіч, а артыстычным дырэктарам будзе Юрка Асеннік, вакаліст гурта Zero-85. Заангажаваныя ў правядзенне фестывалю як і дагэтуль будуць валанцёры з Беларускага аб'яднання студэнтаў.

Да ўдзелу ў сёлетнім фестывалю арганізатары плануюць запрасіць між.інш. гурты: з Польшчы – Masala Sound System, Kim Novak, Lao Che, Żywiołak, Sami Muzycy, Pablopavo, HopeOn, з Беларусі – Rel1kt, Pomidor/OFF, Людзі на Балоце, Сярэбраная Свадзьба, Vinsent.

Міністэрства, даючы датацыю, патрабуе, каб ад нашай меншасці выступілі як мінімум два гурты. Праўдападобна будуць гэта Zero – 85 і Rima.

W kraju. Na ekrany polskich kin wszedł film „Żywie Biełaruś". Obraz, choć wyprodukowany w Polsce i wyreżyserowany przez Krzysztofa Łukaszewicza, jest pierwszym niezależnym i opozycyjnym białoruskim filmem, opartym na autentycznych losach młodego muzyka Franka Wiaczorki. On jest też autorem scenariusza (obecnie mieszka i studiuje w Warszawie). Główne role zagrali: znana polska aktorka Karolina Gruszka i białoruski aktor Dźmitry Papko – popularny raper Vinsent, który w ostatniej chwili uniknął wojska i wyjechał do Polski, gdzie studiuje marketing medialny. Film zebrał przychylne recenzje i jest szeroko reklamowany w ogólnopolskich stacjach telewizyjnych i gazetach. Tymczasem w liście białoruskiego ambasadora w Polsce Wiktora Hajsionka (dotarła do niego telewizja Biełsat), wystosowanym do firmy dystrybucyjnej „Kino Świat", głównego dystrybutora obrazu, czytamy o jego zaniepokojeniu wprowadzeniem filmu do polskich kin. „Żaden z pokazanych w filmie fragmentów nie ma nic wspólnego z rzeczywistością, lecz po prostu demonstruje chorą fantazję autora scenariusza" – napisał ambasador i zaapelował do dyrektora Kina Świat o „powstrzymanie się od dystrybucji tego filmu".

2 kwietnia w Państwowym Muzeum Etnograficznym w Warszawie otwarta została i czynna będzie do 5 maja wystawa Mariusza Wideryńskiego „Misteria Prawosławia". Artysta starał się przekazać duchowość prawosławia, jego obrzędy, modlitewne skupienie wiernych, atmosferę liturgii. Patronat honorowy nad wystawą objął metropolita Sawa.

16 kwietnia w Centrum Kultury Prawosławnej w Warszawie gościła delegacja Wydziału Zewnętrznych Stosunków Cerkiewnych Moskiewskiego Patriarchatu na czele z jego przewodniczącym metropolitą Hilarionem. Głównym celem wizyty moskiewskich gości było przekazanie podarowanego przez patriarchę moskiewskiego i całej Rusi Cyryla ikonostasu do urządzonej tam kaplicy św.św. Cyryla i Metodego. Przekazanie ikonostasu zbiegło się w czasie z przypadającymi 15 kwietnia 75. urodzinami metropolity Sawy.

mmwarszawa.pl

Podczas koncertu Solidarni z Białorusią 2013 w Warszawie

21 kwietnia w Warszawie odbył się koncert Solidarni z Białorusią 2013. Wzięli w nim udział m.in. Izrael, Lavon Volski i Krambambula, a gwiazdą wieczoru był zespół Strachy na Lachy. Podobnie jak rok temu na koncercie obecne były żony więźniów sumienia w Białorusi, apelując o wsparcie za pośrednictwem Amnesty International działań, mających na celu uwolnienie ich mężów. Wcześniej – w marcu i kwietniu – podobne koncerty odbyły się też w Gdańsku i Szczecinie.

W Republice Białoruś. 1 kwietnia, w katolicki Poniedziałek Wielkanocny, metropolitę mińsko-mohylewskiego abp. Tadeusza Kondrusiewicza przyjął prezydent Aleksander Łukaszenka. Spotkanie przebiegało w miłej atmosferze, o czym świadczyły zarówno wypowiedzi obu uczestników, jak i wręczone podarunki. Arcybiskup Kondrusiewicz podarował prezydentowi Ewangelię wydaną po raz pierwszy w języku białoru-

Ponad trzy razy mniej prawosławnych

Główny Urząd Statystyczny na swoich stronach internetowych opublikował w marcu pełne wyniki Narodowego Spisu Powszechnego Ludności i Mieszkań, przeprowadzonego w 2011 r. Ostateczne liczby dotyczące mniejszości narodowych zbytnio nie odbiegają od podawanych wcześniej wstępnych danych na ten temat.

Ostatni spis wykazał ogółem niecałe półtora miliona osób z niepolską identyfikacją narodowo-etniczną. Nas, Białorusinów, doliczono się **46787** (w tym prawie 2 tys. obywateli Białorusi), z czego **15562** było deklaracji podwójnych (białorusko-polskich lub polsko-białoruskich). Prawie 90 proc. z nas mieszka w województwie podlaskim.

Interesujące okazały się dane dotyczące języka. Spis wykazał, iż białoruskim w kontaktach domowych posługuje się 26,4 tys. osób, dla 17,5 tys. z nich jest to język ojczysty (pierwszy w życiu). Mieszkańcy naszego regionu zadeklarowali też szereg różnorodnych określeń dialektów i gwar, jak „gwara pogranicza polsko-białoruskiego" (669 osób), „gwara białoruska", dookreślana także przez respondentów jako „język prosty" (549), „gwara białorusko-ukraińska" (516).

Po raz pierwszy od 1931 r. w formularzu spisowym znalazło się pytanie o przynależność wyznaniową. Choć miało charakter dobrowolny uzyskano, zdaniem GUS, wystarczająco reprezentacyjną próbę, pozwalającą na w miarę precyzyjne oszacowanie liczby wiernych poszczególnych kościołów. Wynik spisu znacząco różni się od dotychczas podawanych w mediach oszacowań, w tym przede wszystkim od statystyk cerkiewnych, według których prawosławnych w Polsce jest ponad pół miliona. Tymczasem spis wykazał liczbę ponad trzykrotnie niższą, bo **156 tys**. Taki wynik zbieżny jest też z wyliczeniami białostockiego socjologa, Krzysztofa Gossa, którego teksty od czasu do czasu pojawiają się na naszych łamach. Otóż uzyskał on dokładnie taką samą liczbę, odejmując zsumowane dane, uzyskane od proboszczów wszystkich parafii prawosławnych w Polsce, od liczby wszystkich obywateli, podawanej na bieżąco w roczniku statystycznym z poprawką na margines innych wyznań i osób niewierzących. Ale tak on, jak i specjaliści z GUS, nie uwzględnili jeszcze rzeszy prawosławnych, którzy przeszli na łono Kościoła katolickiego albo do Świadków Jehowy (mających w Polsce ogółem 137 tys. swych wyznawców, czyli prawie tylu, ilu prawosławnych). (**jch**)

skim, od niego zaś otrzymał misternie rzeźbione drewniane wielkanocne jajko, na którym przedstawiono Golgotę, ukrzyżowanego Jezusa i Matkę Bożą. Agencja BiełTA poinformowała także, że abp Kondrusiewicz zaakceptował inicjatywę przeprowadzenia w 2014 r. prawosławno-katolickiego forum w Mińsku.

3 kwietnia przedstawiciele białoruskiej inteligencji zwrócili się z apelem do władz o zaprzestanie zwalniania ludzi z pracy z przyczyn politycznych. Pod apelem podpisały się tak znane osoby jak filozof Walancin Akudowicz, opozycjonista Aleksander Milinkiewicz, pisarz Uładzimir Arłou czy poeta i lider opozycyjnej kampanii „Mów Prawdę!" Uładzimir Niaklajeu. Autorzy apelu wyliczyli liczne przypadki zwalniania z pracy osób niepokornych politycznie.

4 kwietnia odbyła się w Mińsku konferencja zorganizowana przez polską ambasadę dla białoruskich przedsiębiorców zainteresowanych wejściem na polską giełdę. Zdaniem prezesa Republikańskiej Konfederacji Przedsiębiorczości Uładzimira Karahina, wśród białoruskich przedsiębiorców jest zainteresowanie wejściem na polską giełdę i stale rośnie ono w miarę nabierania doświadczenia w prowadzeniu biznesu. Obecnie na warszawskiej GPW notowane są dwie białoruskie firmy.

8 kwietnia trzej liderzy białoruskiej opozycji – Aleksander Milinkiewicz („O Wolność"), Uładzimir Niaklajeu (kampania „Mów Prawdę!") i Alaksiej Janukiewicz (Partia BNF) – zaapelowali do Unii Europejskiej m. in. o uproszczenie reżimu wizowego dla Białorusinów, jednostronne wprowadzenie małego ruchu granicznego i zwiększenie pomocy dla sił demokratycznych. Autorzy apelu wyrazili przekonanie, że tylko powrót do pełnowartościowego dialogu i współpracy między Białorusią i UE może w istotny sposób zwiększyć możliwość modernizacji i budowy ładu społecznego w Białorusi. Ponadto liderzy opozycji postulują szerszą wymianę przedstawicieli biznesu, struktur państwowych, instytucji naukowych oraz sektora obywatelskiego i społecznego.

9 kwietnia Białoruś zgodziła się na prośbę strony szwedzkiej akredytować w Mińsku charge d'affaires Szwecji. W ubiegłym roku białoruskie MSZ nie przedłużyło akredytacji szwedzkiemu ambasadorowi Stefanowi Erikssonowi i zażądało odwołania pozostałych pracowników ambasady w Mińsku po incydencie z 4 lipca 2012 r., kiedy to dwoje Szwedów zrzuciło z awionetki nad południowymi obrzeżami Mińska i nad Iwieńcem kilkaset pluszowych misiów, do których były przyczepione karteczki z apelami o wolność słowa w Białorusi.

11 kwietnia białoruskie władze wydały oświadczenie, w którym po-

informowały o zgodzie na opuszczenie Białorusi przez Teresę Strzelec, Polkę, która przez wiele tygodni nie mogła wrócić do kraju. Sprawę nagłośniły polskie media po tym, jak strona białoruska zakazała jej wyjazdu, bo rzekomo nie zapłaciła podatków i opłat celnych za samochód. Białoruskie władze nie przyznały się do własnych uchybień, a decyzję o zgodzie na przekroczenie białoruskiej granicy przez Teresę Strzelec uzasadniły „względami humanitarnymi".

12 kwietnia prezydent Aleksander Łukaszenka podpisał dekret przewidujący zmniejszenie liczby pracowników organów państwowych o 25 proc. Ta tzw. „optymalizacja" systemu organów państwowych jest warunkiem podniesienia płac pozostałym urzędnikom państwowym. Obecne zarobki białoruskich urzędników państwowych są znacznie niższe niż w Rosji czy Kazachstanie, z którymi Białoruś od 1 stycznia 2012 r. tworzy Wspólną Przestrzeń Gospodarczą. Na przykład pensja dyrektora departamentu w kazachskim ministerstwie wynosi równowartość 1500 dolarów, a w Rosji jeszcze więcej. Tymczasem w Białorusi si$gała ona pod koniec 2011 r. 3,8-4 mln rubli białoruskich, czyli ok. 450 dolarów.

17 kwietnia w Mińsku odbyła się premiera „Dziadów" Adama Mickiewicza w reżyserii Litwinki Ramune Kudzmanaite. Wystawiony po białorusku spektakl zaprezentował nowo powstały Teatr „Cz". Przedstawienie odbywało się przy pełnej widowni i zostało przyjęte entuzjastycznie. Po kolejnym spektaklu w Mińsku teatr chciałby ruszyć w trasę po Białorusi. Zarówno reżyser, jak i producent spektaklu (założyciel Teatru „Cz" Andrej Czorny) uważają, że jest on wciąż aktualny i stawia ważne pytania o wolność i drogę do demokracji.

18 kwietnia prezydent Łukaszenka zdymisjonował ministra energetyki Aleksandra Aziarca. Powodem dymisji były „błędy w kierowaniu branżą energetyczną". Dwa dni wcześniej Łukaszenka wyraził ogromne niezadowolenie z pracy resortu i zażądał sprawdzenia, czy wysokość cen za ogrzewanie i energię elektryczną w kraju jest uzasadniona. Zarzucił też energetykom, że stworzyli „państwo w państwie", „jakąś własną niezależną organizację z elementami mafii i bandy". Prezydent zatwierdził także dymisję wiceministra energetyki Eduarda Taupiańca i pozbawił stanowiska dyrektora generalnego koncernu energetycznego Biełenergo Alaksieja Szyrmę.

18 kwietnia sąd w Oszmianie na zachodzie Białorusi polecił zniszczyć 41 egzemplarzy albumu „Fotografia prasowa Białorusi 2011", skonfiskowanych przez białoruskich celników. Publikację uznano za ekstremistyczną. Sąd zajmował się nią na wniosek KGB obwodu grodzieńskiego, w którym powołano się na ustawę „O przeciwdziałaniu ekstremizmowi" i załączono opinię ekspertów. Ci zaś ocenili, że w albumie „zawarto rozmyślnie wypaczone, nieodpowiadające rzeczywistości wymysły o życiu w Republice Białoruś w sferze politycznej, gospodarczej, społecznej i innych, uwłaczające godności narodowej obywateli, a dobór materiałów odzwierciedla tylko negatywne aspekty życia narodu białoruskiego". Zdjęcia wskazane jako ekstremistyczne przedstawiają nie tylko sceny z opozycyjnych demonstracji; zaliczono do nich także fotografie z kategorii: „Życie codzienne", „Przyroda" i „Sport". „Fotografia prasowa Białorusi" to doroczny niezależny konkurs fotograficzny.

19 kwietnia Aleksander Łukaszenka wystąpił z dorocznym orędziem do narodu i parlamentu. Jego dwugodzinne przemówienie w parlamentarnej sali obrad było na żywo transmitowane przez pierwsze kanały radia i telewizji. Zostali na nie zaproszeni najważniejsi politycy rządowi, dyrektorzy największych zakładów pracy i zagraniczni dyplomaci. Łukaszenka w swym orędziu akcentował politykę prorosyjską, przekonując że „naród rosyjski i Białorusini stanowią jedna całość". Tradycyjnie dostało się opozycji, którą kilkakrotnie nazwał „piątą kolumną". Zapewnił, że w Białorusi nie będzie małżeństw homoseksualnych – przynajmniej do kiedy on będzie prezydentem..

Oryginalny i interesujący pomysł na organizowanie wycieczek po Mińsku dla niewidomych przedstawiła 8 kwietnia w Białoruskim Towarzystwie Osób Niepełnosprawnych Wzrokowo Julia Walenta, absolwentka wydziału historii Białoruskiego Uniwersytetu Pa$stwowego. Polega on na wykonywaniu dokładnych makiet znanych obiektów i zapoznawaniu z nimi niewidomych przez dotyk. Po takim przygotowaniu, grupa niepełnosprawnych będzie zwiedzać miasto i poznane wcześniej obiekty. Powstaną też specjalne przewodniki dla niewidomych w formie płaskorzeźb. Pomysłodawczyni projektu chce zainteresować nim nie tylko niewidomych w Białorusi, ale również w Polsce i na Litwie.

Od połowy kwietnia rozpoczął się w Białorusi sezon zbierania soku brzozowego. W ubiegłym roku w całym kraju zebrano go ponad 26,5 tys. ton. W tym roku gospodarstwa leśne zamierzają sprzedawać go nie tylko na rynku wewnętrznym, ale także i eksportować, m.in. na Litwę. Sok brzozowy najlepiej zbierać, gdy temperatura powietrza wynosi 5-10 stopni C. Podczas nocnych przymrozków krążenie soku ustaje, natomiast w temperaturze powyżej 10 stopni szybko zaczynają rozwijać się listki – wyjaśniają fachowcy leśnicy. W tym roku zbiory rozpoczęły się dużo później niż zazwyczaj, a potrwają zapewne do początków maja. Cena soku wynosi 700-1000 rubli białoruskich (25-36 groszy) za litr.

Na świecie. W dniach 11-13 kwietnia w Kijowie w ramach targów „Oświata i kariera” zaprezentował się Uniwersytet w Białymstoku. Białostocka uczelnia wystąpiła z nowymi ofertami na rok akademicki 2013/2014, przede wszystkim z myślą o studentach zza wschodniej granicy Polski. Proponowała m.in. europeistykę, międzynarodowe stosunki gospodarcze, filologię angielską i rosyjską, w sumie aż 27 kierunków. Kijów jest kolejną, po Mińsku i Wilnie, wschodnią stolicą, gdzie białostocka uczelnia szuka chętnych do studiowania w jej murach. Polska prezentacja na targach w Kijowie została przygotowana w ramach projektu Study in Poland, realizowanego z inicjatywy Konferencji Rektorów Akademickich Szkół Polskich (KRASP) oraz Fundacji Edukacyjnej Perspektywy.

Metropolita Krzysztof zrezygnował z pełnienia funkcji zwierzchnika Kościoła Prawosławnego Ziem Czeskich i Słowackich. Przyczyn rezygnacji oficjalnie nie podano. Jak donoszą media, są one na pewno związane z obyczajowymi skandalami dawnego mniszego życia duchownego. Miał on wówczas utrzymywać stosunki seksualne z licznymi partnerkami (być może nawet ma dzieci). Sam metropolita zaprzeczył tym doniesieniom, po czym złożył urząd. 59-letni metropolita Krzysztof przewodził Kościołowi Czech i Słowacji od 2006 r., od 2000 r. był arcybiskupem Pragi.

17 kwietnia białoruskie myśliwce, patrolujące granicę z Litwą, naruszyły jej przestrzeń powietrzną. Litwa złożyła w związku z tym oficjalny protest dyplomatyczny. Wyjaśniając zaistniałą sytuację Białoruskie Ministerstwo Obrony podało, że tego dnia około godz. 13 białoruskie radary stwierdziły naruszenie granicy państwowej Białorusi w przestrzeni powietrznej w rejonie Grodna. Na miejsce wysłano myśliwiec Mig-29, który wykona$ lot wzdłuż granicy Białorusi. Naruszenie przestrzeni powietrznej zidentyfikowano jednak jako migrację stada ptaków. Litwa jest członkiem NATO.

Zmarła miliarderka rodem z Białorusi

1 kwietnia w wieku 76 lat zmarła w Polsce Barbara Piasecka-Johnson, wdowa po współwłaścicielu koncernu farmaceutycznego Johnson&Johnson. Urodziła się w 1937 roku w chłopskiej rodzinie w Staniewiczach, małej wsi obecnie leżącej w Białorusi. Po wojnie przyjechała na Ziemie Odzyskane, w okolice Wrocławia. Na Uniwersytecie Wrocławskim ukończyła historię sztuki. W 1968 roku, w wieku 34 lat, wyjechała do USA. Zatrudniła się jako pomoc domowa w rezydencji Johnsona w New Jersey. O 42 lata starszy szef koncernu zakochał się w niej, rozwiódł się ze swoją drugą żoną i poślubił ją. Przeżyli razem 12 lat. Po śmierci męża w 1983 r. wdowa odziedziczyła po nim 350 mln dolarów, które pomnożyła, inwestując w dzieła sztuki. Ostatnio oszacowano go na 3,6 miliarda dolarów i znalazła się na liście 50 najzamożniejszych kobiet na świecie tygodnika „Forbes”.

15 kwietnia Barbara Piasecka-Johnson została pochowana na cmentarzu we Wrocławiu.

Miejsca dla zmarłych mówią o żywych

Strzeliste sosny, wąskie dróżki, błękitne pomniki i kolorowe wstążki wciąż są charakterystycznymi znakami podlaskich wiejskich cmentarzy prawosławnych. Ich urokliwy klimat blaknie i zdziera się jednak jak stara farba. Coraz więcej na nich granitów i sztucznych kwiatów, których nie trzeba pielić. Warto się zmianom, jakie na nich zachodzą, przyjrzeć podczas zbliżającej się Niedzieli Przewodniej, czyli *Prowodnoj niedzieli*, *Prowodaŭ*, lub *Radaŭnicy*, kiedy to Cerkiew wzywa do modlitwy za zmarłych krewnych.

W Łosince do tej pory zachował się zwyczaj spożywania posiłków na grobach zmarłych. A na Białorusi w wielu miejscach nadal polewa się mogiły wódką i zakopuje jajka w ziemi.

Cmentarz w myśli chrześcijańskiej przypomina wiernym o przemijalności życia. Dlatego też nie pali się ciał, a zapewnia pochówek w wyznaczonym miejscu.

Grobowe wioski

Cmentarze podlegają ciągłym przeobrażeniom. Wycinane są drzewa, wymieniane ogrodzenia, odnawiane pomniki. Zmiany wprowadzają nie tylko zarządcy terenu, ale sami użytkownicy. Dotyczą nie tylko estetyki pomników, ale i tradycyjnego układu cmentarzy. Te parafialne, obejmujące co najmniej kilka wsi, podzielone są „regionalnie”. Na narewkowskim cmentarzu na przykład po jednej stronie pochowani są mieszkańcy Masiewa, po drugiej stronie Skupo-

wa. Wskazują na to nie tylko charakterystyczne nazwiska. Rodzina często umieszczała na tablicy także nazwę wsi, z której pochodził zmarły. Takie ciekawe informacje praktycznie nie pojawiają się już na nowych pomnikach. Na wielu starych epitafiach znaleźć można informacje o tragicznej śmierci na wojnie, zesłaniu czy męczeństwie. Obecnie ludzie chętnie sięgają do krótkich wierszy o bólu po stracie ukochanej osoby, często też sentencje wyrażają żal i zagubienie.

Dzięki szerokim możliwościom firm kamieniarskich, na życzenie klienta powstają bardzo różnorodne pomniki. Znaleźć można wśród nich prawdziwe perełki, chociażby kopuły, przypominające cerkiewne, wieńczące pomnik. Niewielkie i skromne *kaliśnie* pomniki ustępują miejsca współczesnym rodzinnym grobowcom, które są wyrazem postępującej indywidualizacji. Coraz piękniejsze, droższe i bardziej wymyślne formy zdają się być przejawem społecznych aspiracji. Miejsce wertykalnych pomników, symbolu wznoszenia się ku Bogu, zajmują formy horyzontalne, świadczące o sekularyzacji społecznej.

Zmienia się nie tylko topografia i forma pomników. Do lat 80. ubiegłego wieku dominującym językiem epitafiów był rosyjski, często mieszany z językiem lokalnym. Dziś zdecydowanie przeważa polski. Oczywiście wciąż powstają epitafia w cyrylicy, jednak należą do rzadkości. Spotka się nawet „polskie" tabliczki przyczepione do pomników, które powstały przed kilkudziesięciu laty. Tradycyjne formułki *Upokoj Hospodi duszu raby Twojej/raba Twojeho, Mir prachu twajemu* zastępowane są przez: *Bóg tak chciał*, *Niech spoczywa z Bogiem*. Na starych pomnikach widnieją często zapomniane już, choć charakterystyczne przecież imiona, takie jak Paraskiewa, Semen, Trofim, a także *otczestwa* (te zanikły po drugiej wojnie światowej) lub po prostu imię ojca.

Tanatoturystyka

Od jakiegoś czasu można spotkać się także z pojęciem tanatoturystyki (gr. thanatos - śmierć). Zwiedzanie miejsc związanych z pochówkami wiąże się z oddawaniem czci pochowanym, edukacją na temat miejsca, historii, kultury, często poszukiwaniem duchowych doznań. Tendencja taka, jak i sam termin, nie są Podlasiu znane, choć na turystycznych szlakach mogłyby się znaleźć cmentarze w Dubiczach Cerkiewnych czy w Istoku. Nekropolie można wykorzystywać jako muzea pod otwartym niebem. Dodatkowo mogłoby to motywować ludzi do dbania o stare, niemodne nagrobki i ogólny klimat cmentarza.

Sacrum i profanum

Podlaskie prawosławne cmentarze, choć brzmi to pretensjonalnie, przenoszą nas w przeszłość. Są znakomitymi świadkami historii, gwarantem tożsamości, przekazują informacje etnograficzne i językoznawcze, przyczyniają się do budowani więzi rodzinnych i lokalnych. Choć między straganami ze zniczami i kwiatami miesza się profanum, dla wielu osób na Podlasiu mają duży wymiar duchowy. Pomimo silnie napierających zmian modom nie ulega ławeczka przy grobie, która także integruje.

Cmentarze wiejskie coraz szybciej upodabniają się do miejskich. Zanikają cechy regionalne, unifikuje się pomniki, a epitafia są szablonowe. Nawet oprawa pogrzebowa jest zapożyczona z Zachodu. Kultura masowa przekonuje, że straszą tam duchy, między grobami kryją się niebezpieczne zbiry. Nie dostrzegamy walorów artystycznych, historycznych i duchowych nekropolii. Podczas odwiedzin, coraz częściej 1 listopada, nieraz ograniczamy się do „tradycyjnego" postawienia znicza. Cmentarze więcej mówią o żywych niż o zmarłych, warto jest zatem planować tę przestrzeń zgodnie z historycznym tłem, wyznaniem i narodowością.

Aleksandra Bielawska

Fot. Aleksandra Bielawska

Cmentarze wiejskie upodobniły się już do miejskich

Fot. Aleksandra Bielawska

„Polska" tabliczka zasłaniająca „ruskie" litery na pomniku sprzed kilkudziesięciu lat

Fot. Aleksandra Bielawska

Katolicka figura Chrystusa na prawosławnym grobie

To jest jak z ikoną

Rozmowa z ks. Michałem Niegierewiczem, dyrektorem Międzynarodowego Festiwalu „Hajnowskie Dni Muzyki Cerkiewnej".

szalonednimuzyki.pl

ks. Michał Niegierewicz

Co ciekawego będzie można usłyszeć i zobaczyć podczas tegorocznego festiwalu?

– Tradycyjnie festiwal już po raz trzydziesty drugi odbędzie się w soborze świętej Trójcy w Hajnówce. Tegoroczna edycja nie będzie odbiegała od poprzednich, ponieważ formuła się sprawdziła. Przez publiczność i krytyków odbierana jest dobrze. Koncertem inauguracyjnym otwieramy festiwal w tym roku wyjątkowo 13 maja, w poniedziałek. Powodem wyboru takiej daty była planowana na niedzielę prezentacja „Pasji" autorstwa metropolity Iłariona (Ałfiejewa, duchowny Rosyjskiej Cerkwi, odpowiedzialny za zewnętrzne relacje patriarchatu, kompozytor – TS) w Operze i Filharmonii Podlaskiej, ale nic z tego nie wyszło. Szkoda, bo została zaprzepaszczona niepowtarzalna szansa. Myślę, że ten utwór usłyszeć będzie można w przyszłym roku w Warszawie lub innym mieście.

Festiwal zainaugurują dwa wspaniałe chóry – parafialny z Bielska Podlaskiego, z cerkwi Zaśnięcia Bogurodzicy pod dyrekcją Ireneusza Ławreszuka i chór akademicki Politechniki Warszawskiej. To nasi laureaci ubiegłych lat. Podczas festiwalu zaprezentujemy przekrój chórów, od parafialnych – wiejskich i miejskich – po akademickie. W tym roku tych drugich będzie sporo, w sumie osiem.

Chóry same się zgłaszają, czy organizatorzy również ich poszukują?

– W tej chwili festiwal jest na tyle znany, że większość chórów poczytuje sobie za zaszczyt zaklasyfikować się i wystąpić w Hajnówce. Zgłasza się bardzo dużo, zwłaszcza chórów zza wschodniej granicy.

Wszystkie mogą wystąpić?

– Komitet organizacyjny stara się zachowywać proporcje. Wiele zależy od finansów. W tym roku nie wszystko odbędzie się tak, jak zaplanowaliśmy. Zaprosiliśmy chór z Francji, ale gdy Ministerstwo Kultury odmówiło nam dofinansowania, nie byliśmy w stanie go przyjąć. Odwołaliśmy przyjazd, a wkrótce dotacja została nam jednak przyznana. Niektórych spraw nie dało się już odkręcić. Jeśli się ma finanse, można robić festiwal z wielkim rozmachem, zapraszając mnóstwo chórów.

Natomiast ideą, pierwotnym zamiarem festiwalu było przede wszystkim umożliwienie występów chórom parafialnym, bo muzyka cerkiewna jest według nauki Kościoła najwyższą formą modlitwy – ważny element nabożeństwa. Każda parafia ma lepszy lub gorszy chór i z myślą o nich został zorganizowany ten festiwal, aby je zachęcić do dalszej pracy. Zależy nam, aby na festiwalu nie występowały wyłącznie najlepsze chóry, które prezentują muzykę na najwyższym poziomie artystycznym, ale również parafialne, wiejskie. W tym roku wystąpią m.in. chóry z Dubicz Cerkiewnych, Orli.

Rozumiem, że w większości wystąpią chóry z Białostocczyzny. Z jakich zakątków Polski jeszcze przyjadą?

– Z Olsztyna, Lublina, zespół wokalny „Cantus Olavensis" z Oławy. Nie tylko Białostocczyzna. Natomiast jeśli chodzi o chóry akademickie, to zjadą się z całej Polski i Europy, najwięcej zza wschodniej granicy – Białoruś, Rosja, Ukraina. Przyjedzie wielki, wspaniał, patriarszy chór z Belgradu. Słyszałem ich, to jeden z najlepszych chórów serbskich, jeśli nie najlepszy. Zaprezentuje się w Hajnówce i przed białostocką publicznością. Oczekujemy wspaniałego chóru studentów Konserwatorium im. Piotra Czajkowskiego z Moskwy. To renomowana uczelnia, znana na całym świecie. Prezentuje śpiew na najwyższym poziomie artystycznym. Warto również wymienić chór wydziału dyrygentury teologicznej z Niżnego Nowgorodu, chór z Tbilisi z Gruzji. W tym roku wśród dwudziestu czterech chórów mamy wyjątkowo mocną reprezentację akademickich.

Wiem, że będą jeszcze koncerty towarzyszące.

– Oprócz prezentacji w soborze świętej Trójcy, organizujemy również tradycyjnie koncert plenerowy pod hasłem IV Uczta Folklorystyczna w Ośrodku Edukacji Leśnej „Jagiellońskie" w Białowieży. Ten kon-

cert przyciąga co roku bardzo dużą publikę. Niektórzy pokonują ogromne odległości, aby być na tym koncercie. Tam chóry prezentują muzykę ludową swoich narodów. W tym roku będzie to sześć chórów. W Białowieży wszystko zależy od aury, przy opadach deszczu będziemy musieli plenerowy koncert odwołać. Oprócz tego będą koncerty w Bielsku Podlaskim, Czeremsze, Gródku, Michałowie, ale też w amfiteatrze w Hajnówce.

Zainteresowanych fotografią zapraszamy na wystawę OrthPhoto „Kolory prawosławia", poświęconą Serbii. Tamto prawosławie jest prężne i silne, ale przechodzi obecnie trudny czas próby i jest umęczone. Wystawa będzie bardzo ciekawa.

Festiwal zakończy się dwoma koncertami galowymi w soborze w Hajnówce i Białymstoku, w cerkwi Hagia Sophia. Na festiwal potwierdziło przybycie kilkudziesięciu zaproszonych przez nas gości. Na spotkaniu noworocznym zaprosiłem prezydenta Bronisława Komorowskiego, który potwierdził swoje przybycie, wiem że festiwal wpisano do prezydenckiego kalendarza. Czy przyjedzie? Zobaczymy.

Muszę zapytać o kwestię, która porusza naszą społeczność, czyli podział na dwa festiwale. Czy to ma wpływ na organizację waszego festiwalu?

– Nie. Na ten temat nie chciałbym się wypowiadać, to jest dla nas bolesne. Nadal jesteśmy atakowani, sprawa znalazła nawet swój finał w sądzie. Wiadomo jak się skończyła. To problem tych, którzy dzielą. W naszym pojęciu festiwal muzyki cerkiewnej bez błogosławieństwa Cerkwi nie ma racji bytu, ponieważ śpiew jest składową modlitwy. Odseparowany od Cerkwi jest tylko muzycznym popisem.

Dwa festiwale – jeden cerkiewny, drugi świecki – ukazują słabość naszej społeczności czy bogactwo?

– W naszym rozumieniu nie można mówić o festiwalu muzyki cerkiewnej w sytuacji, gdy nie ma się zgody Cerkwi na prezentację czegoś takiego. My nie możemy uznać tego festiwali. To jest tak jak z ikoną. Znakomity malarz bierze się za pisanie ikony, ale nie ma pojęcia o teologii ikony, o jej modlitewnym charakterze. On może stworzyć piękne artystyczne dzieło, ale to nie będzie ikona. Muzykę cerkiewną można ubrać w wielkie nazwiska, ale to nie będzie festiwal muzyki cerkiewnej.

Dziękuję za rozmowę.

Rozmawiał
Tomasz Sulima

Wielkie święto

Rozmowa z Mikołajem Buszko, dyrektorem Międzynarodowego Festiwalu Muzyki Cerkiewnej „Hajnówka 2013".

Przed nami kolejna edycja Międzynarodowego Festiwalu Muzyki Cerkiewnej „Hajnówka 2013". Co będzie tematem wiodącym w tym roku?

– Niezmiennie muzyka cerkiewna. Dostrzegamy też ludzi, którzy ją tworzą i wykonują. Staramy się poprzez wykonawców przedstawić muzykę w jak najpełniejszym, zakresie, od najstarszej po muzykę współczesną, a przy tym pełnię wykonawców – chóry parafialne, amatorskie świeckie, dziecięce, uczelni muzycznych i profesjonalne. Najważniejszą rzecz którą chcemy zachować, jest otwartość na wszystkich wykonawców. Muzykę cerkiewną może wykonywać na naszym festiwalu każdy chór, niezależnie od tego, jaką tradycję chrześcijańską reprezentuje. Katolicką, grekokatolicką, protestancką czy jest osobą świecką lub wywodzi się z innego kręgu religijnego – mam na myśli żydów, muzułmanów czy buddystów. Wyliczam to, bo w ciągu 31 lat przedstawiciele tych religii brali udział w naszym festiwalu. I to jest najistotniejsza rzecz, którą w jakiś sposób możliwy choć oczywiście niepełny prezentujemy.

Mówiąc o ludziach, specjalny ukłon w tym roku kierujemy w stronę Krzysztofa Pendereckiego – najwybitniejszego naszym zdaniem polskiego kompozytora, najbardziej rozpoznawalnego na świecie, który jako jeden z nielicznych tworzy również muzykę cerkiewną – a capella oraz

festiwal-hajnowka.pl

Mikołaj Buszko

instrumentalno-wokalną. Cieszymy się, że poszerza się definicja muzyki cerkiewnej, nie tylko w stronę chóralnego wykonania. Wiadomo, że istnieje i nadal jest kontynuowana. Wybitny kompozytor rosyjski Greczaninow stworzył Liturgię na chór i orkiestrę. Ostatnio takim prekursorem jest bliski współpracownik Jego Świątobliwości patriarchy moskiewskiego Cy-

ryla, metropolita Hiłarion, który również komponuje muzykę wokalno- instrumentalną.

Wracając do Pendereckiego. Dla nas to jest również ważne, że ten wielki kompozytor jest otwarty na współpracę. Śledzi nasz festiwal, bywa na nim, uczestniczy w wykonaniach swoich dzieł. W 2003 roku objął festiwal patronatem artystycznym, co dla nas wiele znaczy. Zawdzięczam mu również to, że w momencie kiedy miałem już pomysł na organizację festiwalu muzyki cerkiewnej, istniała jego „*Utrenija* – Jutrznia". To był taki dodatkowy bodziec, utwierdzający mnie w przekonaniu, że warto się pokusić o jego realizację. Skoro tej miary kompozytor, który już wówczas był sławny, dostrzega wartość muzyki cerkiewnej i tworzy takie dzieło inspirowane muzyką cerkiewną – to trzeba to czynić. Zatem jest to również mój ukłon. Dlatego właśnie zauważamy Jego jubileuszowy rok, w którym kończy 80 lat. Przygotowując się do tegorocznego festiwalu braliśmy pod uwagę gratulacje, życzenia, ale doszedłem do wniosku, że najlepszym życzeniem będzie muzyka cerkiewna. Wpadłem na pomysł żeby zadedykować maestro Pendereckiemu koncert muzyki cerkiewnej. Zwróciłem się do kompozytorów których muzyka jest często wykonywana na naszym festiwalu - z Rosji, Białorusi, Ukrainy, Mołdawii czy Macedonii ale również do polskich. Odnieśli się bardzo życzliwie – przesłali swoje utwory. Niektóre zostały specjalnie stworzone, inne, które ich zdaniem powinny być wykonane w koncercie jubileuszowym. wybrane z dotychczasowego repertuaru

Koncert pod hasłem „Krzysztofowi Pendereckiemu współcześni kompozytorzy" rozpocznie nasz festiwal. Cieszymy się, że wielki mistrz potwierdził swoją obecność. To z jego strony ogromny wysiłek, jego kalendarz zobowiązań jest przepełniony. Wiemy, że poprzedniego dnia otwiera dzieło swojego życia – Europejskie Centrum Muzyki w Lusławicach. Cieszymy się również, że Krzysztof Penderecki przygotował specjalnie na tę okazję swój utwór , który zostanie wykonany także w czasie naszego koncertu.

Jeśli dobrze rozumiem, to kryterium doboru wykonawców na festiwalu jest artyzm, wysoki poziom wykonania.

– Niekoniecznie. Każdy chór, który wybiera się na nasz festiwal, jest świadomy naszych oczekiwań. Celem festiwalu jest popularyzacja wartości duchowych i artystycznych muzyki cerkiewnej. Nasi goście są laureatami, zdobywcami grand prix festiwali polskich i zagranicznych. Od wielu lat dążymy do tego, żeby muzyka cerkiewna była wykonywana tak dobrze, jak to jest możliwe, od strony duchowej, jak również artystycznej. Uważamy, że jedno z drugim może iść w parze. Większość chórów to potwierdza.

Ale wiem, że na festiwal przyjeżdżają nie tylko chóry profesjonalne, akademickie. Jak wiele chórów parafialnych, wiejskich ma szansę wystąpić? Jaka jest proporcja?

– Chóry parafialne występują oddzielnie w swojej kategorii. Nie ma takiej sytuacji, że chór amatorski konkuruje z chórem profesjonalnym. Ale chcę powiedzieć, że od wielu lat obserwuję zatarcie się różnicy i dawnej definicji, z której wynikało, że chór parafialny jest amatorski. To już przeszłość. W większości chórów cerkiewnych śpiewają profesjonaliści, to dotyczy również polskich chórów. Kategoria chórów parafialnych nie oznacza, że są gorsze. Celem festiwalu przez wiele lat było zabieganie o to, by chóry wiejskie z Polski i zza granicy mogły również uczestniczyć w naszym święcie. One nie konkurowały z chórami akademickimi.

Jesteśmy otwarci na wszystkich. Jeżeli organizujemy konkurs w pięciu kategoriach, to naturalną koleją rzeczy musimy wyselekcjonować odpowiednią liczbę wykonawców.

lodz.naszemiasto.pl

Festiwal Muzyki Cerkiewnej odbędzie się pod znakiem Roku Jubileuszu 80-lecia Krzysztofa Pendereckiego

Nie możemy sobie pozwolić na nieograniczoną ilość. Gdy zaczynaliśmy, przez wiele lat propagowaliśmy muzykę cerkiewną wśród samych prawosławnych. Ci wstali z kolan, zobaczyli, że cerkiewna muzyka to nie tylko Białostocczyzna, a Polska i cały świat. Chóry to nie tylko miejsce dla ludzi w podeszłym wieku. Moment propagowania mamy za sobą. Teraz naszym zadaniem jest propagowanie muzyki cerkiewnej w Polsce, wśród chórów amatorskich i świeckich. Tak się składa że w tej kategorii wykonawców mamy najwięcej. Choć zdarza się nam, świeckim organizatorom, że na świeckich salach udział chórów parafialnych przekracza połowę. To stało się płynne - wielu śpiewaków z chórów profesjonalnych śpiewa w chórach cerkiewnych i odwrotnie. Chętnych jest tylu, że w naszym festiwalu z małym wyjątkiem, uczestniczy się raz. Taki wyjątek to ukłon wobec chórów parafialnych w Polsce.

Uważamy, że jeżeli chcemy zaprezentować muzykę cerkiewną w kategorii chórów parafialnych, to powinniśmy stworzyć miejsce na zaprezentowanie muzyki cerkiewnej staroobrzędowców. Nie sposób prezentować pełni rosyjskiej muzyki cerkiewnej poczynając od XVII wieku. Muzyka staroobrzędowców jest inna, być może gorzej przyjmowana

przez większość publiczności, która jest przygotowana do muzyki wielogłosowej. Nie znają innej.

Świeckim organizatorom wolno i uważamy to za swój obowiązek, prezentować muzykę cerkiewną w wykonaniu unitów. Możemy mieć różny punkt widzenia, ale historia wyraźnie pokazuje, że od kilkuset lat istnieje Kościół unicki, który wykonuje muzykę cerkiewną. Oni też mają miejsce na naszym festiwalu.

Staramy się umożliwić prezentację chórom z dalekiej diaspory, z takich krajów jak Niemcy, Szwajcaria, Francja Indie, Korea czy Stany Zjednoczone, gdzie prawosławni, a więc i chóry wykonujące muzykę cerkiewną są w mniejszości. Wśród siedmiuset chórów, które u nas wystąpiły, kilkadziesiąt przyjechała z krajów azjatyckich i afrykańskich. Kiedy przybyli do nas Hindusi, to cieszyliśmy się, że chcieli wystąpić w soborze na tle ikonostasu w sari. Taki sobie postawili cel. Mogli oczywiście wystąpić w sukniach balowych, ale byłoby to nieporozumienie. Bardzo chciałbym, aby nasze chóry parafialne również występowały w naszych strojach. Kiedy kierowałem domem kultury, pragnąłem, by białoruski zespół pieśni występował w strojach z naszych stron. Te stroje zostały wykonane w Mińsku i są na stanie w chórze. Problem polega na tym, że chórzyści w tych strojach nie chcą występować. Bardziej im pasują te różne kolorowe, operetkowe stroje, które nie mają nic wspólnego z naszym regionem.

No, ale wróćmy do festiwalu.

– Wielokrotnie powtarzamy i nisko się kłaniamy wszystkim chórom, które przyjeżdżają do nas z dalekiej zagranicy. Oni są naszymi głównymi bohaterami. Przyjeżdżając do nas wykonują niesamowity wysiłek. Wydaje mi się, że festiwal dla naszej społeczności jak i dla organizatorów jest wielkim świętem. Zwrócę uwagę na jeszcze jedną rzecz. Festiwal przełamuje pewne stereotypy, wciąż pokutujące w polskim społeczeństwie. Muzyka cerkiewna tak jak i całe prawosławie to nie jest relikt zaborów. Polska i ta muzyka nie stoją w sprzeczności. Za sprawą festiwalu udowadniamy jej uniwersalność, fakt, że fascynowali się nią polscy kompozytorzy, tacy jak Stanisław Moniuszko, Karol Szymanowski czy Michał Rogowski, nie mówiąc o takich współczesnych kompozytorach jak Romuald Twardowski czy Krzysztof Penderecki. Za sprawą festiwalu powstało wiele znakomitych chórów. Większość polskich chórów studenckich za honor poczytuje sobie włączenie muzyki cerkiewnej do repertuaru. Uczą się jej tak, by nie była wyłącznie utworem typowo koncertowym.

Chciałbym jeszcze zapytać o pewną kwestię, która nurtuje część naszej społeczności. Czy istnienie dwóch festiwali muzyki cerkiewnej dowodzi bogactwa, czy jest jednak czymś negatywnym?

Festiwal jest to znakomity interes finansowy dla regionu. My, skromna organizacja pozarządowa, każdego roku na ubogim Podlasiu zostawiamy kilkaset tysięcy złotych. To pieniądze które przechodzą przez nasze kasy. Jest też wątek promocyjny Hajnówki, Podlasia i kraju. Wiele chórów zagranicznych postrzega Polskę przez pryzmat obecności na festiwalu. Sądzę, że wiele miast dałoby dużo, żeby pierwsza co do znaczenia stolica kulturalna Rosji – Petersburg – została oklejona plakatami festiwalu z Hajnówki.

Swój patronat dla festiwalu podtrzymuje Minister Kultury, który swoją osobą honoruje wyłącznie wydarzenia najwyższej rangi. Wspiera nas rokrocznie primus inter pares, patriarcha konstantynopolitański Bartłomiej.

Dziękuję za rozmowę.

Rozmawiał

Tomasz Sulima

mm.pl

Hajnowski sobór świętej Trójcy nadal łączy organizatorów obu festiwali – ich siedziby mieszczą się po dwóch stronach ulicy. Czy w przyszłości dojdzie do połączenia obu imprez i pogodzenia zwaśnionych stron?

Hop, hop, wasiloczki maje czarawiczki

1. *Abdużajasz, ci nie abdużajasz? Zaraz tatu abdużajasz. Abdużaŭ. Abdużała.*

Pamiętam takie przekomarzanie się rodziców z dzieckiem, ledwo zaczynającym chodzić.

I mamu abdużała, i tatu abdużała, a patom życcio abdużało heta dzicio.

Synok tatu abdużaŭ. To tylko zabawa w siłowanie się, kiedy daje się fory dziecku.

Tacy jesteśmy, że nasze słowa piszemy różnymi alfabetami. Cyrylicą, łacinką, albo jak ja – polskim alfabetem, który najbardziej mi przystaje do naszej wymowy. Tak lubię. Dopóki nie walczymy ze sobą w tej sprawie, jest dobrze. Dopóki znamy cyrylicę, jest dobrze. Dopóki rozwija się wypowiedź w nowym alfabecie Jana Maksymiuka, jest dobrze. Albo *abdużajam* naszą wewnętrzną różnorodność, albo *jana nas abdużaje*. Nie. Nie tak.

Cały czas sztoś nas abdużywaje. O tym opowiem.

Złe jest wszystko, co nam wytrąca pióro z ręki i słowa z ust. Dopóki w moim pisarskim języku, polskim, jest co opowiadać o nas, jest dobrze.

Hop, hop, wasiloczki, mai czarawiczki… Jest taka nasza piosenka do tańca. Słucham jej i słucham. Słucham którejś z naszych piosenek, aż się znudzi. To jak zaczytywanie książki, aż się rozpadnie. W dzieciństwie zaczytałam „Dziadka do orzechów", obżerając się chałwą i odżywką dla dzieci o nazwie „Ovovitina". Jak już nie mogłam, popijałam wodą i znowu chałwa i „Ovovitina". Obżerałam się słodyczami w trakcie setnej lektury tej książki, ponieważ były w niej sugestywne opisy słodyczy.

Hop, hop… mai czarawiczki. To cud, że nasz folklor wciąż jest żywy, pociągający, jedyny taki na świecie: radosny, ciepły, humorystyczny, autoironiczny, zadumany, skoczny. Zawiera sugestywne opisy naszego życia.

Już pisałam, że oglądam rosyjski kanał RTR Planeta, ale z awersją do niektórych utworów. O tym za chwilę. Na RTR Planeta od czasu do czasu pojawiają się *maje czarawiczki*, chociaż w szczątkach.

Oglądam ten kanał również dlatego, że mam tam wykłady na istotne tematy i wykłady z dziedziny nauki i filozofii, szczere omawianie komuny, przegląd najbardziej interesujących zjawisk kultury nie tylko w Rosji, ale i w Europie. W naszych telewizjach tego nie ma! Nie ma omawiania najbardziej interesujących zjawisk kultury, a jest: zachwyt nad kolejnym własnym kółkiem. Nieistotne filmy, nieistotne książki. Jednak na RTR Planeta jest coś, właśnie, na co się nie godzę: stale tam mam do czynienia z traktowaniem Białorusinów jako Rosjan, ściślej – jako „Biało-Rusów", a więc jednak Rusów, czyli Rosjan (jeszcze są „Mało-Rusy", „Czarno-Rusy", ale to przecież my: *adzin narod*). Ta wielkoruskość! Coraz częściej w tej telewizji słyszę hakanie w języku rosyjskim, zamiast „gołos" – „hołas", i wtedy krzyczę do męża: o, Białorusin!

Spostrzegam, że to hakanie staje się modne w Rosji. Tak to białoruskość wchodzi (emigruje) w rosyjskość, zostawiając z tożsamości jedną głoskę: h.

Ha! My to: ha!

A co tym razem dobrego na RTR?

Na RTR Planeta są czasem znakomite filmy, u nas nieobecne. Obejrzałam *Utomlionnyje sołncem II* Michałkowa i jestem porażona! Mistrzowski film.

Michałkow w tym filmie jest ponadto mistrzem surrealizmu. Obrazy pochodzą ze wspomnień, snów, i choć są przerażająco okrutne, to nie odpychają.

U Michałkowa kobieta: jest! Rodzi dziecko nie w porę, w czasie niemieckich nalotów. To dziecko z gwałtu, dokonanego przez Niemców. Nad rosyjskimi ciężarówkami z uchodźcami wiszą niemieckie samoloty i walą bombami. Ta ciężarówka, z rodzącą, zostaje oszczędzona przez Niemców. Dobroczynna żeńska ofiara ratuje życie Rosjanom. Mężczyźni odbierają poród. Noworodek to Niemiec. Wiedzą to. Poznają po twarzy. Nie robią z tego problemu. Zostali uratowani. Inna młoda kobieta zadźga dwóch Niemców nożem w stodole – tak prewencyjnie, aby nie gwałcili. Jeszcze inna, sanitaruszka, pokaże cycki na prośbę umierającego młodziutkiego żołnierza (*mnie tolko dziewiatnadcat', pakażу grudi, pakażу, ja nikogda nie widieł*) – tą sceną kończy się pierwsza część filmu *Utomlionnyje sołncem II*. Naga młoda kobieta przed umierającym chłopcem, podziurawionym i śmiertelnie poparzonym.

Film ma wymowę jednoznacznie antywojenną i prokobiecą. Koniecznie trzeba go obejrzeć. A gdzie u nas można obejrzeć ten film? Pozostaje RTR Planeta.

My, kobiety, zawsze istniejemy nie w porę. Zachodzimy w ciążę nie w porę. Nie w porę zaczynamy rodzić. I zawsze coś powiemy nie tak.

A ja tu sobie śpiewam: *hop, hop, wasiloczki, maje czarawiczki*…

Żyję w innym rytmie. Moje, prawdziwie żeńskie, to mój dom i pokój. O tym chcę opowiadać, a nie o bombach i ucieczkach spod nich.

Dziwna rzecz, to znaczy okropna: w filmach tak zwanego Zachodu kobiety okazywano bardziej feministycznie niż obecnie, w epoce feminizmu! Dziwna druga rzecz: w Rosji, pośród nastrojów antyfeministycznych, kobieta,

mówiąca i myśląca (!), jest bardziej obecna w sztuce (i w telewizji) niż w krajach z feminizmem!

Jest sprawa: żaden rosyjski pisarz nie brał i nie bierze w obronę białoruskości, choćby tak, jak nasz pisarz Tadeusz Konwicki, choćby jak Miłosz, który w „Rodzinnej Europie" mówi o Białorusinach, że są jak złapana ryba, której dano do wyboru patelnię albo garnek, czyli polonizację lub rusyfikację. Miłosz zauważa, że polskość mimo wszystko była milsza dla Białorusinów niż rosyjskość, zwłaszcza niż jej komunistyczna wersja. Ależ my nie dzielimy tak kultur, to znaczy my nie dzielimy kultur na sposób polityczny i zachwycamy się tym, co w sąsiedzkiej kulturze wielkie, ludzkie. Przez to zanurzamy się w sąsiedniej kulturze, stając się dwukulturowi.

Ale miałby rację Sokrat Janowicz, mówiąc, że nie ma ani jednego Rosjanina, przychylnego tożsamości białoruskiej? Co jest, Rosjanie? Może jest taki pisarz, może ja o nim nie wiem?

To tylko Rusy, *adin narod*, Rosjanie, tylko nazywamy się tam w naszej prowincji, zwanej Białorusią, nieco inaczej, dodajemy do nazwy biały kolor. I hakamy, mówiąc po rosyjsku, i mówimy *hałubka*. Różni nas ta jedna głoska. To nic takiego. To nie różnica. I w ogóle Białorusini to wieśniacy, którzy w „trakcie rozwoju dojdą do bycia Rosjanami". I język białoruski przestanie być taki śmieszny, zrusyfikuje się. Plotę? Nie. Tylko przelatuję przez świadomość potoczną.

Lubię Rosję, jej wielką kulturę. Uparłam się, że znajdę człowieka w Rosji, któremu miłe są inne języki słowiańskie, który nie ma świadomości imperialnej. Mam człowieka. Profesor Nikołaj Kazanski jest uczciwym filologiem, to jest kocha słowa, bada ich wewnętrzną formę (pochodzenie), czuje to i zna się na tym. Słyszę z jego ust podczas wykładu na RTR: „Język staroruski w 14 wieku rozdzielił się na trzy języki, rosyjski, białoruski i ukraiński". Jest zaniepokojony wymieraniem języków wewnątrz Rosji (jest tam około stu języków). Podobnie jak ja, widzi, że język to kultura, uczucie, przeżycie, mentalność, że języki należy chronić, badać, mówić o nich, pisać w nich, a co smaczniejsze zwroty cytować. Kazanski zatem nie uważa, jak czynili to komunistyczni filologowie, że język białoruski (i polski) to dialekt rosyjskiego.

Kiedy Polska była mocarstwem, używała zbiorowej nazwy „Rusini" dla wszystkich wyznawców „religii greckiej". Mocarstwowe spojrzenie nie bierze pod uwagę „niuansów" narodowościowych. Jeden wór jest dobry dla ludzi mocarstwowych. Wór przygarniał, ale za cenę asymilacji i zmiany wyznania. Wór odpychał i odpycha, nawet już zasymilowanych, z każdej mniejszości, tropiąc pochodzenie, i dziś nam to czynią spadkobiercy dawno zetlałych nazw i idei, ale są pojedynczy albo w mizernych liczbowo partiach, w śmiesznych grupach-bojówkach (śmiesznych, ale groźnych – biją i zabijają).

W świadomości powszechnej, pospolitej, Rosja pielęgnuje swój wór. Toż to wszystko *adin narod*. Dźwięczy nasze „ha"! Ten jeden uporczywie chroniony dźwięk przez Białorusinów nie czyni narodowościowej różnicy, choć na nią jeszcze wskazuje, i to mocno, nawet ostentacyjnie. Jednodźwiękowa ostentacja. Rosja zbyt natarczywie podkreśla w mediach rosyjskość białoruskości, zaś białoruskość traktuje ironicznie. Dopuszcza jednak nasze „ha" wcale nie ironicznie.

RB to odrębne państwo, a jednak wielkoruska świadomość pospolita nie bierze tego faktu poważnie.

Dobrze, że są w Rosji takie osobowości, jak Nikołaj Kazanski.

W białoruskim umyśle jest charakterystyczna luka: my nie mamy świadomości powszechnej, pospolitej, a to z tego powodu, że lubimy myśleć, rozmyślać, filozofować (bez względu na stopień wykształcenia) i jesteśmy różnych wyznań, a zatem nie łączy nas jedyna wykładnia mitów. Dobrze to? Dobrze dla ludzi utalentowanych i solidnie wykształconych, bo stać ich na nowatorskie spojrzenie. Niedobrze, bo nie mamy spoiwa.

Białorusinów z poczuciem białoruskiej tożsamości jest mało i było mało. Zdajemy sobie z tego sprawę? Milion nas to mało. I trzy miliony to mało. Ilu na Białorusi i u nas razem? A z emigrantami ilu nas?

Polesie. Według przedwojennych statystyk na Polesiu ok. 70 proc. ludności uważało się za Poleszuków, ale bez poczucia tożsamości narodowej. To Poleszucy najchętniej określali się podsuwanym określeniem „tutejsi", ale swój język nazywali „prostym". Białorusinów było tam ok. 7 proc. Polacy stanowili tam 10 proc. Oczywiście gdyby wtedy Białorusinów nie traktowano jako materiału bez tożsamości, przeznaczonego do asymilacji, część Poleszuków byłaby Białorusinami. Skoro posługiwali się językiem prostym… W okolicach Narejek jeszcze niedawno były w użyciu określenia „Paleszka", „Paleszuk", w rozumieniu: *heta swai*, a to ze względu na wspólny język prosty. Tak samo *razmaŭlajem*. Prawie tak samo. *Razmaŭlać prawie tak samo, heta znaczyć tak samo. Jeśliby jany razmaŭlali zaŭsim inaczaj, heta byliby druhije ludzi. I Boh u ich byŭby druhi.*

Nie razbiary-biary. Mieliśmy też takie powiedzenie. Pasuje do terenów mozaikowych pod względem narodowości.

Dzisiaj tylko fragmencik Polesia znajduje się w Polsce i należy do Podlasia. Jakoś się utrzymuje na Podlasiu *nie razbiary-biary, i adzin Boh i druhi Boh, i nawat treci Boh (chtoś pajszoŭ u babtysty)*, a mozaikowość bierze się także z małżeństw mieszanych, no i z obecności Tatarów (*jaszczo czaćwiorty Boh tut jość*). Ale kogoś nie ma. I nie ma na zawsze. Niemiecka Rzesza wykończyła Żydów, i to dokładnie, ich barwną kulturę. Nie ma! Dla mnie jest niewyobrażalna luka w kulturze.

Ach, te Kresy! Nazwa „Kresy polskie", właściwie co to? Przypomnijmy.

Interesująco o ewoluowaniu określenia „Kresy polskie" pisze M. A. Kowalski w szkicu „Kresy. Mit i rzeczywistość". Najpierw tak nazywano w 19 wieku „ziemię niczyją" pomiędzy Dnieprem a Dniestrem – tak ją rozumiał Wincenty Pol, który ją wymyślił w utworze „Mohort", a w tym czasie polskie były tam jedynie same placówki wojskowe. Od 1918 zaczęto tak nazywać województwa wschodnie, a więc i te tereny, które były pozostałością po Wielkim Księstwie Litewskim z mieszkańcami Białorusinami.

Zamiast stopniowego wprowadzania federacyjności i obywatelskości wiekowych zwartych nacji, na tych „kresach" stopniowo narzucono zasadę polskiej dominacji. Dzisiaj w tej nazwie zawiera się polska nostalgia, żal z powodu utraty tych ziem, tej różnorodnej kultury, i nie tylko żal, ale ból i rozpacz. Sama używam tej nazwy. I mam w sobie ból i rozpacz o taki samym natężeniu.

My (w linii generalnej) mamy w mentalności federacyjność, nie hierarchiczność. Czujemy się partnerami, obywatelami, a nie niewolnikami w czyimś folwarku. Źle znosimy politykę dominacji, wynaradawiania – gubimy się wtedy w rozpaczy. Ta rozpacz nas obezwładnia. Stan obezwładnienia z rozpaczy to nasza cecha w warunkach wynaradawiania.

Przed wojną zaczęto wymuszać na Białorusinach narodowość „tutejszą", wszędzie, nie tylko na Polesiu. *Dumaj tak: ty nichto, ni majasz nijakaho imieni, nijakich swaich pieśniaŭ na swajoj mowie. Zabudź ab hetym. Ty tolko tutejszy. Ab baćkach i dziedach zabudź.* W Berezie Kartuskiej zamykano tych, którzy uporczywie trzymali się białoruskości i o nią walczyli. Pisze o tym na przykład Zofia Nałkowska w swoich „Dziennikach", przejmująco, i Łarysa Geniusz w „Ptakach bez gniazd", jeszcze bardziej przejmująco. Od wieków, od lat bronimy białoruskości i nic się nie dzieje, prócz nieustającego stanu agonii. Ilekroć nad tym się zastanawiamy, nad naszą tożsamością, kulturą, miejscem, to natychmiast popadamy w czarną rozpacz, z nieustającą bolesną myślą, że jest nas coraz mniej, że się gdzieś podziewamy, że jesteśmy ciągle jak w garnku pod szczelną pokrywką. Jak to długo trwa, ta nasza szarpanina w obronie własnej! Jesteśmy narodem tragicznym raz na zawsze. Łarysa Geniusz opisuje, jak czepialiśmy każdej możliwości, a to komunistów, a to faszystów. Straszne! Co kto nam naobiecywał, ten dobry. Berlin umożliwił Fabianowi Akinczycowi wydawanie białoruskiego pisma „Nowyj szlah". W Berlinie powołano Białoruskie Centrum Narodowe z Mikołajem Szczorsem na czele. Tam wychodziło białoruskie pismo „Ranica". Ktoś z zewnątrz nam musi wszystko umożliwiać lub uniemożliwiać? I tak stale? Sami od siebie nic? Co ja mówię. Kiedy chcieliśmy wreszcie coś zrobić sami dla siebie, ginęliśmy z rąk faszystów albo stalinistów, czyli tych, których czepialiśmy się jak zbawców! Straszne! Kuropaty i wiele, wiele innych miejsc skrywa inteligencje białoruską: calutką! Nie tak łatwo to odbudować. Doszło do tego, że dziś na Białorusi język białoruski uchodzi za faszystowski! Jest to zaszłość z czasów stalinizmu, który jakoby i dziś jest żywy, i nadal walczy z faszystami, czyli językiem białoruskim, bo przecież Hitler umożliwił publikowanie w tym języku, i tak dalej. Kolejny raz powtarzam słowo „straszne"! Łarysa Geniusz pisze, że w publikacjach białoruskich za wszelką cenę unikano treści pronazistowskich, o co nieustannie zabiegał niejaki Jermaczenka, Białorusin. Swoja swołocz. Ta otacza nas zawsze, jako agenci, jako szpiedzy. Też o tym mowa w „Ptakach bez gniazd". Autorka żyła w strachu przed taką swoją swołoczą. Zawsze się ona tłoczyła przy niej.

Męska historia pozostaje dla mnie *nie razbiary-biary* i jest straszna. Nie należę do niej. Ja do nie niej należę!!! I mogę w związku z tym swobodnie o tym wszystkim pisać.

Moja historia to ucieczka matki do lasu spod bomb, życie w szałasie i wszelkie uczucia i myśli z tym związane. Moja historia to powojenny głód i wszelkie myśli i uczucia dziecka z tym związane. Moja historia to białe plamy. Pacyfikacja Zubek. Rozstrzelani mężczyźni, chłopcy, w tym na oczach matki jej siedemnastoletni brat. Rozpacz matki to moja historia. Na nas napadła obca, odrażająca historia. Pacyfikację Zubek przeprowadzali mężczyźni w niemieckich mundurach. Jeden z nich płynnie mówił po białorusku, a drugi po polsku!!!To wiem od matki. Kim byli ci mordercy z nazwiska? Biała plama. Obcy z obcej historii!!! Takich białych plam w miejscu spacyfikowanych wiosek jest bardzo dużo.

Trzeba mówić o tym, jak się wdziera obca historia w nasze spokojne pracowite dni, jak wikła naszych przeciw nam. Biorę to na siebie.

Wypowiedź jednego z bohaterów „Ptaków bez gniazd" poraża świadomością beznadziei położenia w czasie II wojny światowej: „Poznał Niemców i powiedział do mnie tak: „nie mamy wyboru albo-albo. Jeśli wygrają Niemcy, to nas wszystkich wyniszczą. Jeśli wygrają Sowieci, to wyniszczą inteligencję i asymilują naród, a to lepsze niż śmierć całego narodu… Trzeciego wyjścia nie ma".

Białorusinom bardzo pomagała Praga czeska. Mąż Łarysy Geniusz w przedwojennej Polsce nie mógł się kształcić na lekarza, bo „ po co Białorusinowi zawód lekarza? Nie pozwolimy". Tak uważali szowinistyczni urzędnicy! Zadaniem systemu było utrzymać Białorusinów w analfabetyzmie i w wiosce. Praga czeska przed wojną przyjmowała i kształciła emigrantów. Chwała jej za to. Łarysa Geniusz dokładnie wspomina ten okres – kształtowania się inteligenckiej demokratycznej praskiej emigracji białoruskiej. Jako poetka debiutowała w „Ranicy". Czesi jednak wydali potem emigrantów prosto w łapy Stalina. I do łagrów.

Do jakiej tradycji można nawiązywać w języku białoruskim, aby żył? Epizod faszystowski to nie jest tradycja.

Straszny jest Stalin, jak rzeczywisty, pokazany przez Michałkowa w *Utomlionnyje sołncem II*. Obejrzyjcie. Facet, który źle władał językiem rosyjskim, zarządza imperium jak „rasowy" psychopata. Nie lubił Rosjan, a miał lu-

bić Białorusinów? Komuna miała dać szczęście Białorusinom? Miała być mniejszym złem? Ano. Albo-albo nie istniało i to był dramat. To też nie jest tradycja! W języku białoruskim można to wszystko opisywać. Można nim jak do raju, całkowicie własnego, jedynego, niepowtarzalnego, sięgać do Wielkiego Księstwa Litewskiego. Tam miał się dobrze. Można sięgać do wcześniejszej historii. Można opisywać dzisiejsze czasy. Jeszcze coś można. Można dużo: tworzyć nową tożsamość. Nową! Nieuwikłaną w łaski szemranych pomocników. Wolną. Język białoruski musi pójść do pierwszej klasy i uczyć się, uczyć. W Polsce (jeszcze) tak się uczy kochanego języka białoruskiego (oby tak dalej). Można to wszystko opisywać w języku polskim, rosyjskim, w każdym, którym władamy najlepiej i który jest czy też musi być – że tak powiem: zainteresowany sprawą. Języki tłoczyły się i wygadywały głupstwa. Języki podpisywały wyroki śmierci za pochodzenie. Języki zabijały. Języki uruchomiały krematoria. Języki rozbudzały nienawiść.

Wilhelm Kube, postawiony przez Hitlera na czele Weissruthenien (Okręgu Generalnego „Białoruś"), reaktywował kulturę białoruską, wbrew Wehrmachtowi i SS – typy stamtąd pacyfikowały Białorusinów bez litości. Wilhelm Kube to postać niejednoznaczna, i to bardzo. Wstrzymywał nawet eksterminację Żydów na Białorusi, jak czytam na Wikipedii, choć wiem, że niezupełnie wyglądało to różowo. Kanał Discovery pokazał film o tym, że w Mińsku puszczono z dymem w krematorium 300 tysięcy Żydów (również zwiezionych), zanim jeszcze powstało Auschwitz! Kube chronił „swoich" Żydów, niemieckich, co i tak wyglądało na heroizm i bunt. Rozwiązał kołchozy, oddał ziemię chłopom i gospodarka zaczęła świetnie funkcjonować w warunkach wojny. Reaktywował białoruskie szkolnictwo. Ale czy to może być przykład dla białoruskości, we wciąż trwających tam warunkach stalinowskich, kiedy w tym zaklętym kole wciąż wracamy do stwierdzenia: odrodzenie białoruskości, języka białoruskiego, szkolnictwa, kultury to dzieło nazisty, a opozycja to przecież faszyści prosto od Kubego? Idźcie do pierwszej klasy, Białorusini! Twórzcie wolną tożsamość. Omawiajcie te sprawy chłodno i rzeczowo. Ludzie wolni i dojrzali omawiają każdą swoją sprawę, dobrą i złą. Ten epizod też należy spokojnie omówić.

Według Wikipedii (także innych internetowych artykułów na ten temat) Wilhelm Kube, ostatecznie bardzo niewygodny dla Hitlera, ale też i dla Stalina, został zabity w zamachu bombowym (1943) , którego dokonały dwie kobiety, pokojówka Kubego Helena Mazanik (należała do NKWD) i Maria Osipowa (z partyzantki sowieckiej), a przypuszcza się, że zostały wykorzystane do tego także przez SS. Ot, taka podwójnie obca historia. Z babami, podwójnie uwikłanymi w straszną obcą historię. Magdalena Tulli w „trybach" zwraca uwagę, że kobiety służyły zawsze w pododdziałach, zawsze pomocne, zawsze wbite w krwawy konflikt wewnątrz męskiej historii, zawsze zagubione, zawsze zapominane. Te dwie kobiety ujrzałam na kanale Discovery, w serialu o kolaborantach: powędrowały prosto na Łubiankę, wiele wycierpiały (tak mówiły do kamery). Stalin uznał, że już swoje zrobiły. W internetowych materiałach mowa wyłącznie o tym, jak to Stalin nagradzał te kobiety. Ktoś tu kłamie. Materiał filmowy na Discovery nie wymienia nazwy „Białoruś", choć pojawia się w nim postać Wilhelma Kubego! Ja wiem, że mowa o Białorusi, ale w filmie istnieje ona pokątnie! No tak. To raptem była *sajuznaja* część Rosji, gdzie białoruskość przeznaczono do wynarodowienia, a Kube odradzał białoruskość, pozostając w podwójnym konflikcie, z Hitlerem i NKWD. I jak tu taką sytuację opowiedzieć? Trzeba by przedstawić białoruski punkt widzenia, choćby podstawowy.

Nie rozumiem, dlaczego lektor nazwisko „Kube" wymawia „Kiube". To nie angielskie nazwisko. Lektorzy zniekształcają „po angielskiemu" na tym kanale inne niemieckie nazwiska i nazwy miejscowości! A słowo „menu" wymawiają z „u" na końcu i akcentem na pierwszej sylabie! Takie „menu" co najwyżej zrymuję sobie ze „srenu".

Tak czy siak, to Kube był najeźdźcą. Nie zdążyliśmy i nie mogliśmy nacieszyć się białoruskością. Nie mamy prawa do radości pod obcym butem, zresztą wtedy radości nie było. Była determinacja.

Kube w administracji Weissruthenien obsadzał Polaków. Byli sprawnymi urzędnikami. Ta współpraca jednak nie kładzie się cieniem ani na kulturze polskiej wewnątrz obecnej Białorusi, ani na języku polskim Polonii białoruskiej. Zawsze Białorusini biorą w de. Nie stracił też na znaczeniu język niemiecki przez fakt używania go przez nazistów, i co więcej – w tym języku odbył się sąd nad nazizmem. I tak powinno być: język musi oczyszczać się z bandyckich sloganów i żyć. Język polski poprzestaje na gloryfikowaniu bohaterów narodowych, bez rozeznawania się, kto bohater, a kto zwykły bandyta, sadystyczny psychopata w amoku, bo wojna, bo można. Boli mnie to. Mój kochany język polski mnie boli.

Jak bardzo i dziś kłopotem dla poststalinowskich oszołomów rosyjskich i białoruskich (o czym mówiło się na TVP Biełsat) jest białoruskość świadczy wyprodukowanie przez Rosję i Białoruś kuriozalnego serialu „Polowanie na gauleitera", czyli na Kubego. W serialu tym po białorusku mówią wyłącznie kolaboranci, sami źli ludzie, prostytutki! Litości, reżyserzy! Ale żeby reżyserzy tacy byli dzisiaj? Tak stalinowscy?

Żywotność antybiałoruskiego stalinizmu bierze się również z wymuszonego milczenia Białorusinów na temat własnych dziejów wojennych. Stwarza się nam człowiek z alergią, zamiast myśliciela i komentatora. Opowiadajmy wprost, co się z nami działo, co przeszliśmy.

Ktoś trafnie zauważył, że dziś można mówić o narodzie, ale narracja już nie może być narodowa. Narracja musi być kulturowa. Narracja narodowa to przeszłość, traktująca inne narody jak bydło, insekty.

Po upadku PRL Polska stała się najbardziej homogenicznym krajem w Europie. W tej sytuacji mniejszości powinny być noszone na rękach, bo w homogenicznym kraju kultura ulega atrofii, a historia okrojeniu do własnej sławy i chwały. No i nie można zbyt długo opowiadać siebie sobie, bo to się szybko znudzi. Nie można myśleć, jak w zaborach. Nie można myśleć, że Rajs „Bury”, pacyfikujący białoruskie wioski, to bohater narodowy, sama sława i chwała – resztki naszej mniejszości mogą już wyrażać sprzeciw i to nieustępliwy – mamy tę możliwość po upadku PRL i w UE. Konieczne jest spojrzenie na siebie oczami innych – my to umiemy, nie jesteśmy bezkrytyczni względem siebie, jesteśmy tutaj bardzo krytyczni, ale większość ciągle forsuje upamiętnianie naszych morderców i my nie widzimy się tu krytyczne, bo z rąk „Burego” ginęliśmy za pochodzenie, zabijani podstępnie! Za co mamy siebie w tej sprawie krytykować? Larysa Geniusz zauważa, że na Białorusinów stale donoszono, i ze strony polskiej, i własnej, że to komuniści. Sam taki donos „to komuniści (!)” wystarczył, aby pacyfikować białoruskie wioski, i przez nazistów, i przez partyzantkę, nastawioną narodowo i szowinistycznie, i przez NKWD. Odrażającą opinię znalazłam w Internecie: „To przez trzy jakieś tam białoruskie wioski mamy wyrzec się naszych bohaterów? I dzisiaj ma się dobrze (na szczęście w grupce wrzaskliwych głupków) tamten wojenny donos na Białorusinów: to komuniści”.

Bez spojrzenia na siebie oczami choćby resztek mniejszości państwo homogeniczne hoduje kulturowe kalectwo, samozadowolenie z byle czego, bo byle co to też nasza „jakość”. Niech żyje wszystko, co nasze, a obce precz!

Dokończenie w następnym numerze

Tamara Bołdak-Janowska

Гумарэска

Падпольшчык

Цэзар, размашыста памахваючы пустой абвіслай сеткай, коўзаючыся па абледзянелай вулачцы спяшаўся ў галоўны маркет у цэнтры Беластока. Ой, як добра цяпер, – усё можна купіць, не тое, што за той абрыдлай камуны! – цешыўся Цэзар.

Купіў у мясным аддзеле 200 грамаў паляндвіцы і аж 300 грамаў ліверкі. Заехаў з вялікім возікам у другі аддзел – з каляскай лягчэй, хоць развярнуцца цяжка, трэба шмат натугі і кемлівасці, каб не разбіцца з іншымі пакупнікамі ці не зваліць тавар з паліцаў. А то паб’еш які слоік, і плаці! Не наясіся, а грошы выдасі. Маюць жа яны ў краме на ўтруску ды ўсушку свае сумы, палічылі б гэта за нешчаслівы выпадак, а то не – дзяруць, плаці, пенсіянер-разява! А колькі тых грошай у былога „працуючага інтэлігента”! За што мы ваявалі?! Ну, за што здароўе такі Цэзар страціў? Нервы з’ела яму тая камуна! Ды калісь то хоць у які камітэт накіраваўся б! А ён нядаўна пайшоў быў з новымі ідэямі ў будынак новай кіруючай сілы, а там ні аднаго знаёмага! Усе нейкія маладыя, кар’еру робяць, а з тых, хто разам біўся з нячыстай сілай... Дзе яны? А мо тыя то аж такія падпольшчкі былі ў той час, гэтак скрываліся моцна ў гады барацьбы, што і ніхто пра і не ведаў, і сёння не ведае? Ні бяспека, ні ў той час міліцыя, ні шэрыя члены арганізацыі, ні грамадства?.. А ў новыя камбатанты пішацца, пэўна, з 20 мільёнаў грамадзян; будзе іх, пэўна, столькі, як партызанаў другое сусветнае...

Укінуў Цэзар у свая каляску з поўнай свядомасцю макароны „Danuta”, ячменную здаровую кашу, паўхлеба, торбачку фасолевага супу. Заўважыў, што ад нейкага часу, захіляючыся ад іншых, пасоўваецца ўсё за ім ды за ім нейкі дзіўны тып у доўгім шэрым плашчы, у капелюшы насунутым на брывы ды ў цёмных акулярах. А ў кошыку у яго ўвесь час пяць торбаў з цукрам. Для прыліку, подлы гад, адно той цукар возіць, а ўсё толькі сочыць за народам, а ад Цэзара дык і не адступае. У які бок стары ні кінецца са сваёй каляскай, той асобень зараз жа ў пару метрах і прэцца за ім. Халодныя канспірацыйныя дрыжыкі забегалі па спіне былога падпольшчыка. Уцячы! Дык жа з гонарам трэба, без гонару зусім жа неганарова, хай бы і накласці галавою... Чаму ён у школе вучыў сваіх выхаванцаў? Што дзяды з бабамі і бацька з маткай перадавалі – ну, кто ты естэсь? Уцякаць?.. Перад кім? Ну, хто цяпер пасылае такіх асобеняў, каб сачылі за пажондными грамадзянамі? Ды хто, хто цяпер кіруе краінай?!! Мы гэта ўсе добра ведаем! Не паддамося такім!

А гэты гад, заўважыўшы, што Цэзар рассакрэціў яго, выйсця ўжо не меўшы, вось падкаціў сваю каляску ды пытае:

– Шаноўны пан, вы дражджэй не бачылі? Няма розуму ў гэтых прадаўцоў, – раз кладуць іх туды, раз туды!! А мо ўжо яны „выйшлі?”

– Нікуды дрожджы не ходзяць! – азваўся ў Цэзары настаўнік. – Вы хіба разумееце?

–– Вядома, пан прафесар. Памятаю гэта з вашых урокаў! – засмяяўся таямнічы чалавек і прыўзняў свой капялюш.

На Цэзара глянулі чырвоныя ад перапою вочы яго-нага найлепшага былога вучня Януша К.

– Што нам тая школа дала! Лепш менш цытатаў на памяць давалі б, а больш вучылі, як выжыць, – паляпаў па торбах з цукрам Януш К. – Добра, што хоць хімія чалавеку да чагосьці прыдаецца ў жыцці.

Міра Лукша

Pisać bardzo lubię

**Z wizytą w Maćkowiczach pod Mielnikiem
u Haliny Pury, pisankarki**

Fotoreportaż
Magdaleny Pietruk
i
Tomasza Sulimy

Nauczyłam się od mamy i teściowej. Mama pochodzi z Zajęcznik. Tam nikt nie pisał. Jak wyszła za mąż do Maćkowicz, to praktycznie wszystkie kobiety pisały. 40 lat temu. Ale nie każda lubiła.

Miałam może 15 lat. Pojechałam z mamą do Warszawy, to tu u nas w Siemiatyczach na pociąg wsiadało może ze dwadzieścia osób z pisankami. Myślałam: Boże, jak te jajka sprzedać? Ale jak przyszedł wieczór, wszyscy wracali do domu, wszystko posprzedawali. I to każdy po dwa kosze, po dwieście, trzysta jajek.

Wiele wzorów pamiętam. Ja kiedyś miałam taki zeszyt z wzorami, ale teraz to już z głowy. Po całym roku się zapomina, ale gdy siadam znowu, to przypominam. Zawsze można podpatrzeć u innego. Ja wolę swoje wzory, bo mi się szybciej pisze.

Grudzień, to już nie mogłam się doczekać tych jajek. Często tak w ciągu roku pytam sama siebie, no kiedy jajka będzie się pisać? Dwa miesiące przed Wielkanocą. Początek lutego. Do naszego Nowego Roku za bardzo nic nie robimy, bo to święte wieczory. W styczniu szukam jajek. Trudno je dostać, takie białe.

W tym roku kupiłam dwa tysiące jajek. Część popęka, część wadliwych. Ale tysiąc pisanek. Są podobne, ale każda inna.

Najgorzej to jak pisaki nie piszą. Tylko to mnie denerwuje. Wkurzam się wtedy i idę. Kiedyś się robiło ze sznurówek, te końców-ki. A teraz z długopisów. Kiedyś zapach tego wosku mi pachniał. Siadałam i musiałam tego wosku się nawciągać.

W Siemiatyczach i Bielsku w czwartki można kupić. To prawosławny zwyczaj, dużo osób na cmentarze kupuje, do koszyczka. Pisanki ma-lują tutaj tylko prawosławni.

W Warszawie przeważnie handlujemy. Dzie-ci mi trochę pomagają. W tym roku dużo się sprzedało, około stu dziennie. Nielakiero-wane szybciej się sprzedawały. Niektórzy sprzedają na następny rok, ale ja tak nie robię

Młodzi ludzie nie piszą. Ta tradycja zaginie. Moje córki piszą, kiedy ja piszę, pomagają mi, ale same nie chcą. Parę lat temu przyszło kilka osób, chciało pisać. Zapytali, czy można przyjść, zobaczyć. Rok popisali, porzucali i teraz nikt nie pisze. Wzory im dawałam.

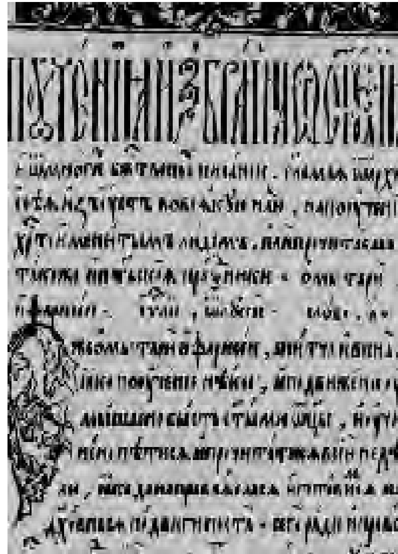

Starsi ludzie to kupują takie bardziej proste, a młodzi to już kolorowe. Kiedyś pisało się takie jajka – tło czerwone, wzór biały.

Pisać bardzo lubię. Jak już koniec pisania, to mi czegoś brakuje. Chodzę z tydzień czasu, wybita jestem z rytmu.

Календарыюм

Травень – гадоў таму

840 – 23.05.1173 г. у Ерусаліме памерла Еўфрасіньня Полацкая (нар. каля 1110 г.), палацкая князёўня, унучка Усяслава Чарадзея, асьветніца, выдатная грамадзка-царкоўная дзеячка (пабудавала дзве цэрквы й два манастыры), па яе заказе была выканана Лазарам Богшам самая каштоўная рэліквія Беларусі - Еўфрасіньнеўскі крыж. Яе мошчы захоўваюцца ў Спаса-Еўфрасіньнеўскім храме (манастыры) у Полацку.
365 – У траўні 1648 г. казацкія паўстанцы на чале з Багданам Хмяльніцкім разьбілі войскі Рэчы Паспалітай пад Жоўтымі Водамі й Корсунем. Казацкія загоны прыбылі на Беларусь і пры дапамозе беларускіх паўстанцаў здабылі Гомель, Тураў, Пінск - паўстаньне разгарнулася на беларускіх землях.
180 – 11.05.1833 г. нар. у маёнтку Адамарын каля Маладэчна Бэнэдыкт Дыбоўскі (памёр 31.01.1930 г.), заалог, прыродазнавец, лекар. Закончыў унівэрсытэт у Дарпаце; з 1862 г. быў прафэсарам у Варшаўскім унівэрсытэце. За ўдзел у студзенскім паўстаньні сасланы ў Сібір. Апісаў прыроду Прыбайкальля, фаўну возера Байкал і ракі Амур. Працаваў там лекарам. З 1884 г. працаваў ва Львоўскім унівэрсытэце. Вывучаў беларускія азёры.
175 – 11.05.1838 г. памёр Андрэй Сьнядэцкі (нар. 30.10.1768 г.), хімік, лекар, філёзаф і асьветнік, з 1797 г. працаваў як прафэсар хіміі і мэдыцыны ў Віленскім унівэрсытэце, у гг. 1816 – 1822 рэдагаваў „Wiadomości Brukowe", аўтар першага падручніка хіміі на польскай мове „Początki chemii" (1800) і працы „Teoria jestestw organicznych"(1804-1811).
140 – 14 (26).05.1873 г. памёр Міхал Дзмітрыеў (нар. у 1832 г. у Пецярбургу) , дырэктар гімназыі ў Наваградку, інспэктар (1867 – 1873), затым дырэктар Гродзенскай дырэкцыі народных вучылішчаў. Забіраў і публікаваў беларускую вусна-паэтычную творчасьць.
130 – 8.05.1883 г. нар. у Данілаўцы каля Сьветлагорска Сьцяпан Некрашэвіч (расстраляны 20.12.1937 г.), беларускі мовазнаўца, аўтар чытанак і слоўнікаў беларускай мовы (глядзі „Czasopis" 2002, nr 12).
130 – 10.05.1883 г. нар. Янка Маўр (сапр. Іван Фёдараў, пам. 3.08.1971 г.), пісьменьнік. Друкаваўся з 1923 г. Аўтар апавяданьняў, аповесьцяў і раманаў для дзяцей і моладзі.
115 – 21.05.1898 г. нар. ў Лэнчыцы Кастусь Кіслы (бацька паходзіў з-пад Слоніма), выдатны беларускі музык, кампазітар, дырыжор царкоўных і сьвецкіх хораў. З 1932 г. па 1944 г. жыў у Беластоку. Арганізатар і дырыжор школьнага хору пры саборы сьв. Мікалая. Таксама вёў беларускі хор у Беластоку да 1939 г. Арыштаваны саветамі ў 1939 годзе. У 1941 г. уцёк зь няволі. Да 1943 г. кіраваў папулярным Ансамблем Песьні й Танца ў Беластоку. З 1944 г. на эміграцыі. У 1953-1956 гг. (пасьля сьмерці Міколы Равенскага) кіраваў хорам беларускіх студэнтаў у Лювэне (Бельгія). З 1956 г. кіраўнік беларускіх сьвецкіх і царкоўных хароў у Кліўлендзе (ЗША). Кампанаваў царкоўную музыку, аўтар музычнага зборніка „Вялікдзень". Памёр 8.01.1980 г. у Беластоку, Пахаваны на праваслаўных могілках у Беластоку-Выгодзе.
100 – У 1913 г. у Вільні выйшаў першы й адзіны прыжыцьцёвы зборнік паэзіі Максіма Багдановіча (жыў у 9.12.1891 – 25.05.1917 гг.) – „Вянок". Паэт сваёй творчасьцю ўзьняў новую беларускую паэзію на ўзровень эўрапейскай паэтычнай культуры.
95 – 20.05.1918 г. памёр Карусь Каганец (Казімір Кастравіцкі – нар. 10.02.1868 г. у Табольску), беларускі пісьменьнік і мастак.
90 – У траўні 1923 г. у Беластоцкім акруговым судзе адбыўся працэс 45-ці ўдзельнікаў беларускага вызваленчага руху зь Беласточчыны.
85 – 22.05. 1928 г. у Вільні закончыўся суд над 56 дзеячамі Сялянска-Работніцкай „Грамады".
85 – 28.05.1928 г. у Беластоцкім акруговым судзе закончыўся судовы працэс над 133-ма дзеячамі, удзельнікамі беларускага руху.
80 – У траўні 1933 г. выйшаў у

Вільні першы нумар беларускага культурна-грамадзкага й літаратурнага часопіса „Беларускі летапіс” (выходзіў да 1939 г.). Адным з яго заснавальнікаў й потым рэдактарам быў Рыгор Шырма, а аўтарамі зьяўляліся між іншым дзеячы беларускага руху (таксама ў паваеннай Польшчы) Піліп Кізевіч і Вінцук Склубоўскі.

80 – 29.05.1933 г. у Кабылянцы каля Міхалова на Беласточчыне нар. Мікола Гайдук (пам. 2.09.1998 г.), пісьменьнік, журналіст, краязнавец, пэдагог. Друкаваўся з 1957 г., аўтар зборніка вершаў “Ціш”, апавяданьняў, аповесьцей і гістарычных эсэ „Трызна”, „Паратунак”, „Брэсцкая унія”, казак, артыкулаў, нарысаў, сааўтар падручнікаў на беларускай мове. Памёр 2.09.1998 г. у лесе каля Дзярнякова ў гм. Гарадок.

75 – 25.05.1938 г. у Менску адкрыўся Беларускі Дзяржаўны Тэатр Опэры і Балета.

65 – 1.05.1948 г. у Кобрыне адкрыўся ваенна-гістарычны музэй імя А. В. Суворава.

65 – 31.05.1948 г. нар. у Іванафранкоўску (Украіна) Сьвятлана Алексіевіч, празаік-дакумэнталіст, аўтарка м. ін. кніжак „Цынкавыя хлопчыкі”, „Памінальная малітва”, перакладзеных на розныя мовы, таксама польскую.

60 – 9.05.1953 г. у Менску выйшаў I нумар месячніка „Маладосць”

60 – 11.05.1953 г. памёр у Быдгашчы Гасан Канапацкі (нар. 25.02.1879 г. у Менску), палкоўнік, беларускі дзеяч міжваеннага перыяду ў Вільні, камандзір беларускіх аддзелаў у польскім войску ў 1919 – 1921 гг.

45 – 25.05.1968 г. памёр Францішак Кушаль – грамадзкі дзеяч, вайсковец (нар. 16.02.1895 г. у в. Першаі, Менскага павету). Сярэднюю адукацыю атрымаў у Вільні ў 1916 г. У час I сусьветнай вайны даслужыўся званьня штабс-капітана. У 1919-1921 гг. уваходзіў у Беларускую Вайсковую Камісію. З 1922 г. на службе ў польскім войску (не атрымліваў авансу). У верасьні 1939 г. удзельнічаў у баях у раёне Львова. Папаў у савецкі палон, знаходзіўся ў Старабельскім лагеры, потым у маскоўскай турме (Бутыркі). Са сьнежня 1943 г. уведзены ў склад БЦР, стаў начальнікам аддзела вайсковых справаў. Пасьля вайны на эміграцыі ў ЗША. Адзін з заснавальнікаў газэты „Бацькаўшчына”, удзельнічаў у выдаваньні „Беларуса”.

35 – 1.05.1978 г. адкрыты Гродзенскі Дзяржаўны Унівэрсытэт.

Апрацавалі **Лена Глагоўская** і **Вячаслаў Харужы**

Kaliś śpiawali

A ŭ wjaliki czaćwjartok

Pirażki
N. Oleksza

Umiarkowanie / 16"/

1.A ŭ.wja-li - ki cza-ćwjar-tok Chry-stos pa-stra-daŭ,
swa-jim wu-cza-ni-kam ru-ki, no-hi u-my-waŭ. Chry-stos wos -
kres, Chry-stos wos-kres, Chry - stos wos-kres.
2.A ŭ.pja-tni-cu tie-ło na krest pa-da-wa-li, ka- ty i
3.4zwr
ju - dy ja - ny tam by-wa - li. Chry-stos wos-kres,
Chry-stos wos-kres, Chry - stos wos - kres.

1. U wjaliki czaćwjartok
   Chrystos pastradaŭ.
   – Swajim wuczanikam
   Ruki, nohi umywaŭ.
   – Chrystos woskres,*

2. A ŭ pjatnicu tieło
   Na krest padawali.
   Katy i judy –
   Jany tam bywali.
   – Chrystos woskres.

3. A ŭ subotu tieło
   Sa kresta znimali.
   Chrysta Isusa
   Ŭ hrobie pałażyli.
   – Chrystos woskres.

4. Ŭ hrobie pałażyli –
   Kamniem prywalili,
   Sztoby uczaniki
   Tieła nie schwacili.
   Chrystos woskres.

*Aposzni radok paŭtarać u kožnaj zwarotcy try razy.

Sa zbornika „Biełaruskija piesni Sakolskaj ziamli”, Krynki 2012. Ad Nadziei Alekszy (1922 h. naradž.) u Pirażkach, Szudziałaŭskaja hm. zapisaŭ 9.V.1997 h. i aprac. **Sciapan Kopa**

Асоба

Украінец, які любіў беларускія песні

Упершыню я даведаўся пра ўкраінскага харавога дырыжора, кампазітара і фальклярыста Аляксандра Кошыца (1875-1944), калі прачытаў кнігу Рыгора Шырмы „Песня – душа народа” (Мн., 1976). У сваёй кнізе Рыгор Раманавіч пра Кошыца згадвае так: „Прафесар А.Кошыц падараваў нам ужо дзесяць аранжаментаў, кожны з якіх шэдэўр харавой мастацкай літаратуры. Найлепшыя з іх калядкі – „Там за садамі”, „Прасвятая Марыя” і валачобная „Лугам зеляненькім”. А часопіс „Беларускі летапіс” (1938, № 2) дадае: „Гэты цэнны ўклад у нашую музычную літаратуру яшчэ пабольшыцца, а імя прафесара Аляксандра Кошыца застанецца несмяротным не толькі ў гісторыі ўкраінскай музыкі, але і беларускай”.

Аляксандр Кошыц – украінец. Нарадзіўся ён у сям’і святара на Кіеўшчыне. Вучыўся ў Кіеўскай духоўнай акадэміі, але сан свяшчэнніка не прыняў. Працаваў у духоўнай жаночай гімназіі ў Стаўрапалі, сабраў і апрацаваў 500 песень. У 1904 годзе прыехаў у Кіеў, дзе паступіў у музычна-драматычны інстытут. Пазней працаваў у гэтым інстытуце, вёў клас харавых спеваў і адначасова вывучаў кампазіцыю ў прафесара Любамірскага. З 1911 года дырэкцыя Імператарскага музычнага вучылішча прапанавала Аляксандру Кошыцу весці клас харавых спеваў у вучылішчы, а пазней – у кансерваторыі.

У 1917 годзе Украінская Цэнтральная Рада даручыла Аляксандру Кошыцу ўзначаліць Музычную тэатральную камісію, якая пазней была перайменавана ў Міністэрства мастацтваў Украіны. У 1919 годзе Сімон Пятлюра прапанаваў Кошыцу стварыць Украінскую рэспубліканскую капэлу. Капэла была створана і яе артысты з дазволу Пятлюры выехалі на гастролі па Заходняй Еўропе і Амерыцы. Гэты калектыў на той момант быў лепшым на Украіне. І ён сродкамі мастацтва інфарміраваў свет пра барацьбу ўкраінскага народа за сваю незалежнасць. Але пасля ліквідацыі Украінскай Народнай Рэспублікі Аляксандр Кошыц ужо не змог вярнуцца з калектывам на Бацькаўшчыну.

Украінская рэспубліканская капэла Аляксандра Кошыца паспяхова гастралявала ў Чэхаславакіі, Аўстрыі, Швейцарыі, Францыі, Германіі, Англіі, Польшчы, Іспаніі і іншых дзяржавах. У 1922 годзе Кошыц са сваім калектывам паехаў у турнэ па Амерыцы, дзе карыстаўся большым поспехам, чым у Еўропе. Хор атрымаў прызнанне ў ЗША, Уругваі, Бразіліі, Мексіцы, Канадзе, Кубе. Нягледзячы на ўсе трыумфы, Аляксандра Кошыца заўсёды не давала спакою настальгія па Радзіме. Сваім сябрам ён пісаў: „Адзіная мая надзея, што трымае мяне на зямлі і дае сілы жыць – гэта быць перад смерцю дома, убачыць мілых людзей, мой дарагі Кіеў, маю Украіну”.

Яшчэ ў 90-х гадах XIX стагоддзя ў сваёй роднай вёсцы Тарасаўка Кіеўскай губерні Аляксандр Кошыц запісаў украінізаваную беларускую песню „Свеця месяц, свеця ясны”, якая на Украіну завандравала разам з беларускімі плытнікамі. Песню гэту ўкраінскі кампазітар не мог забыць і пазней, калі ў 1929 годзе ў Парыжы запісаў другі яе тэкст, пачуўшы ад аднаго ўкраінца-эмігранта, які некалі чуў і вывучыў песню ад беларусаў-плытнікаў, якія працавалі на Дняпры каля мястэчка Трыполле на Кіеўшчыне. Вялікі мастак адразу звярнуў увагу на красу беларускай песні: „Гэта чаруючы, цудоўны ўзор народнага контрапункту, да якога проста страх дакрануцца рукой аранжыроўшчыка. Я яе так і пакінуў, як яна пяецца, і думаю, што ніякай ноты немагчыма дабавіць да гэтага шэдэўру народнай творчасці” („Беларускі летапіс”, 1938, № 2.С.28).

Аляксандр Кошыц

У 1930-х гада Аляксандр Кошыц перапісваўся з Рыгорам Шырмам. З канадскага горада Вініпега, дзе жыў і памёр украінскі кампазітар, ён дасылаў пісьмы Рыгору Шырме, свае песні, а таксама музычныя творы ўкраінцаў Кірыла Стэцэнкі (1882-1922) і Арцемія Ведэля (1767-1808), часцей за ўсё іх царкоўныя музыч-

БЕЛАРУСКІ

ЛЕТАПІС

№ 2 ТРАВЕНЬ — ЖНІВЕНЬ 1938 г. ГОД ІІІ

Праф. АЛЯКСАНДАР КОШЫЦ

ныя кампазіцыі. Некаторыя Рыгор Шырма ўключаў у рэпертуар і свайго хору. Рыгор Шырма, высока ставячы Кошыца, як музычнага этнографа і кампазітара, прыцягнуў яго ўвагу да беларускага музычнага фальклору. Апрацоўкі дасланых Шырмам песень (валачобнай „Лугам, лугам зяляненькім”, каляднай „Там за садамі”, дажынкавай „Ой, у садочку цвіла лілея”, любоўналірычных „Гыля, гыля, мае шэры гусі”, „Ой, выйшла маці”, „Закукавала зязюлька”, „Прыляцелі гусі”, „Ой, у садзе-вінаградзе”) сведчаць пра ўласцівыя Аляксандру Кошыцу веданне хору, тонкі густ, клопат аб захаванні асаблівасцей ладавай будовы і шматгалосся народнай першакрыніцы, адрозніваюцца натуральнасцю голасавядзення. Яны ўваходзілі ў рэпертуар Дзяржаўнай акадэмічнай харавой капэлы Беларусі, былі апублікаваныя ў анталогіі „Беларускія народныя песні (для хору)”.

„Беларускія песні цудоўныя, і па духу, слову і музыцы родныя нам, украінцам. Мне здаецца, што ўкраінскія песні вельмі блізкія да беларускіх і стылістычнай, і меладычнай структурай, бо са старых часоў наша гісторыя была больш супольная, чым цяпер”, – пісаў Рыгору Шырме Аляксандр Кошыц. Так, нашы песні спляліся, як спляталіся часта доля і нядоля нашых народаў. Беларусы часта ўцякалі ці іх высялялі сілай на шырокія і вольныя стэпы Украіны. А разам з сабой неслі яны туды сваю родную песню. А калі вярталіся, то з Украіны прывозілі дамоў песні ўкраінскія. Вось чаму часта ў нас і сёння можна пачуць украінскую „Капаў, капаў крынічаньку” ці „Цякла рэчка невялічка”, а на Ўкраіне – беларускую „Свеця месяц, свеця ясны”.

У траўні-жніўні часопіс „Беларускі летапіс” за 1938 год надрукаваў урывак з ліста да Рыгора Шырмы ўкраінскага кампазітара. Аляксандр Кошыц пісаў: „Пала мне ў вока ваша калядка „Ува Іардані” – і не мог стрымацца ад спакусы з’аранжыраваць яе на хор. Гэтую калядку я ведаю даўно, бо сам запісаў яе на Ўкраіне ў Звенігародскім павеце, у маёй роднай Тарасаўцы. Але ваша калядка крыху адметная ад нашай і структурай, і тэкстам, хаця толькі ў драбніцах, бо ўсё тое ж самае. Меладыйны контур вашай калядкі вельмі цэнны і цікавы, а непарочная яе чысціня, святасць, і ціхае святло радасці, якім яна гарыць, быццам белая васковая свечачка з пяшчотным агнём і светлымі слёзкамі воску, – да таго ўзварушае душу, што я пераіграўшы некалькі разоў аранжымент, аж заплакаў…”.

Вось як рабіў аранжыроўку ўкраінскі прафесар беларускіх песень! Вось чаму, пасля такой аранжыроўкі, беларуская песня захоўваючы сваю крыштальную чысціню, адначасова атрымлівала новую цудоўную вопратку. Вось чаму беларуская народная песня застаецца неўміручай заўсёды.

У хроніцы часопіса „Беларускі летапіс” (№ 4-5) за 1938 год паведамлялася, што кампазітар Аляксандр Кошыц зрабіў аранжыроўку на змешаны хор беларускай народнай песні „Прыляцелі гусі”. „І на гэты раз, як заўсёды, вялікі мастак падараваў для беларускай культуры новы дыямент сваёй творчасці”, – падкрэсліў часопіс. Толькі ў 1938 годзе да 10 беларускіх песень дакранулася працавітая рука вялікага украінскага кампазітара. Аб гэтым так пісала амаль уся заходнебеларуская прэса. А той жа часопіс „Беларускі летапіс” у 1938 годзе нават змясціў партрэт Аляксандра Кошыца на першую старонку.

Сяргей Чыгрын

Leon Moenke

Stawka o życie

17. Patrzyliśmy na fale, na morze, na fort kronsztadzki w oddali.

Spojrzeliśmy na brzeg sowiecki i wreszcie, jakby od niechcenia, w stronę Finlandii. Opodal wpadała do morza rzeczułka Siestra, wytyczają w tym miejscu granicę. Po obu jej stronach zieleniły się łąki, a dalej – pagórki, pokryte lasem sosnowym. Na tle tej zieleni widoczna była nieduża mieścina z murowanym kościołem...

Jakże przyciągał nas ku sobie ten brzeg fiński!

– Prędko już będziemy tam – zwróciłem się do żony.
– Niech tylko woda ocieplеje. Przyjdziemy tu, rozbierzemy się i hajda do morza!

– Jakby to było dobrze być już tam – odpowiedziała rozmarzonym głosem.

– Zapewne... Ale nie warto sterczeć tu bez potrzeby.

Popatrzyliśmy – i jazda z powrotem!

– Pobyt tu nie jest bezpieczny. Chodźmy!

Z tymi słowy ruszyliśmy z powrotem nieśpiesznym krokiem, jak czuła, rozmarzona i zakochana para. Gdy z niebezpiecznego miejsca wyszliśmy przed druty kolczaste, rozejrzeliśmy się powtórnie. W odległości dziesięciu kroków od nas, w krzakach za drutami, siedziało skulonych dwóch gepistów. Jeden patrzał przez lornetkę na morze, drugi przyglądał się uważnie nam.

– Chodźmy! – rzekłem do żony: – Projekt startu z tego cypla trzeba porzucić. Trafiliśmy akurat na „sekret" (sekretny punkt obserwacyjny).

Ten punkt obserwacyjny mocno zachwiał moimi planami, lecz zrezygnować z nich, bez wszechstronnego zbadania całego wybrzeża siestroreckiego, nie miałem zamiaru. Nic o tym nie mówiąc żonie, zaproponowałem wycieczkę po morzu łódką. Łodzi żaglowych nie było na przystani, jedynie zwykłe łodzie z parą wioseł.

Na drugim końcu plaży wynajęliśmy łódź.

– Proszę towarzyszy tylko nie oddalać się zbyt od brzegu – rzekł dozorca przystani – zwłaszcza nie zbliżać się do cypla. Jest to strefa przygraniczna i można narazić się na przykrości – ostrzegł.

Nie chwaląc się, iż przed chwilą byliśmy już na owym zakazanym cyplu, na samym jego końcu, z gotowością przyrzekłem zastosować się do jego wskazówek.

Siadłem do wioseł. W dół, w górę, w dół, w górę – popłynęła łódź po falach. Nie odpłynęliśmy i kilka metrów, jak z lasu zaczęła wychylać się wieżyczka. Im dalej od brzegu – tym coraz wyraźniej i wyżej. Żona, siedząc tyłem do lądu, nie spostrzegła tego. Ja zaś nie dzieliłem się z nią tak niekorzystnym dla moich planów spostrzeżeniem.

Milczałem zawzięcie. Żona zaś rozkoszowała się przejażdżką morską, huśtaniem na falach i sterowaniem. Rychło jednak zawróciliśmy. Żona przesiadła się do wioseł, jadąc znów tyłem do lądu. Gdy podjeżdżaliśmy do brzegu, zauważyłem, iż dozorca przystani również patrzy przez lornetkę na morze.

– Psiakrew! To jest czwarty punkt obserwacyjny na przestrzeni półtora kilometra – omal nie krzyknąłem głośno.

Moje plany ucieczki przez morze, zdawało się, prysły całkowicie. Lecz nie tak prędko rezygnuje człowiek z nadziei wybawienia.

Jeśli na tak małej przestrzeni jest tak znaczna ilość punktów obserwacyjnych, to w tym musi coś tkwić – myślałem sobie. – Samą bliskością granicy faktu tego wytłumaczyć nie sposób. Musi coś być takiego, co im te obserwacje utrudnia i czyni je nieścisłymi. Co to może być? Jakby się o tym dowiedzieć? – medytowałem, podjeżdżając do przystani.

Wywiad z „sekstotem"*

Wysiedliśmy. Łódkę przyjęła młoda kobieta, żona dozorcy. W pobliżu na przystani bawiły się jego dzieci.

– Tatusiu! Daj popatrzeć przez lornetkę! – podskoczył doń sześcioletni chłopak.

– Odczep się! Idź bawić się w piasku...

– Tatusiu, drogi! Na jedną chwileczkę i zaraz pobiegnę...

– No, patrz! – rzekł do niego pieszczotliwie udobruchany ojciec.

„Kurier Wileński" nr 47, 17.02.1938 r., s. 5

*Tajny agent GPU.

Cdn

Tu mieszkał gen. Stanisław Bułak Bałachowicz

Na terenie Parku Pałacowego w Białowieży znajduje się szereg budynków o dość interesującej, XIX-wiecznej architekturze. Jeden z nich to Dom Zarządu – niewielki, jednokondygnacyjny, drewniany budynek mieszkalny, położony na południowy zachód od dawnej stajni pałacowej. Usytuowany poza głównym szlakiem turystycznym, raczej rzadko wpada w oczy turystom. A szkoda! Jest bowiem obiektem wartym uwagi nie tylko ze względu na swoje walory architektoniczne, ale także na ciekawą historię.

Budynek ma konstrukcję zrębową, jest szalowany. Zbudowany został na planie wydłużonego prostokąta z gankami i przybudówkami na osiach elewacji. Wschodnia, główna elewacja jest dziewięcioosiowa, symetryczna; na trzech osiach środkowych znajduje się ganek. Szalowanie do parapetów wykonano pionowo, pod oknami – w jodełkę, a powyżej – poziomo. Okna mają okiennice. Dach jest naczółkowy, podbity blachą. Uroku temu obiektowi dodaje stojąca od wielu lat w jego pobliżu altana.

Budynek pojawił się w białowieskim krajobrazie około 1900 roku, czyli mniej więcej w tym samym czasie, co większość obiektów wchodzących do zespołu pałacowego. Pierwotnie służył jako mieszkanie i kancelaria zarządcy pałacu i parku pałacowego – stąd jego nazwa. Do wybuchu I wojny światowej funkcję zarządcy sprawowali: generał-major Paweł Popow, a następnie – od kwietnia 1899 roku – Otto Renke.

Po I wojnie światowej, w latach 1921-1927, w budynku mieszkał generał Stanisław Bułak-Bałachowicz, dowódca byłej Sprzymierzonej Armii

Dom Zarządu tuż po wybudowaniu

Zarządca pałacu w Białowieży, gen. Paweł Popow, z rodziną na ganku Domu Zarządu

Fot. Agnieszka Stankiewicz

Dom Zarządu obecnie – widok od zachodu (2012 r.)

Ochotniczej. Od 1929 roku Dom Zarządu zajmował kierownik Parku Narodowego Jan Jerzy Karpiński wraz z rodziną. Zofia Pokacka, nieżyjąca już córka J. J. Karpińskiego, informowała mnie pisemnie w marcu 2002 roku: „Ojciec miał swój gabinet w pierwszym pokoju na prawo, po wejściu z ganku. Mieściła się w nim biblioteka, stał tu też mikroskop. Ojciec przeprowadzał w tym pokoju badania naukowe".

Podczas okupacji niemieckiej w Domu Zarządu mieszkali łowczy Richter i leśniczy Zwierzyńca – Schulz.

Po II wojnie światowej w jednym z pokojów w północno-zachodniej części budynku urządzono kancelarię Białowieskiego Parku Narodowego. Pracował tutaj sekretarz Parku Józef Olejnik i kancelistka Halina Tomaszkiewicz. Później zawarli oni związek małżeński i wyjechali z Białowieży. W lecie 1962 roku kancelarię BPN przeniesiono do Domu Marszałkowskiego.

W okresie powojennym w Domu Zarządu mieszkali przeważnie kolejni dyrektorzy BPN (m.in. August Sławik, Józef Ząbek, Jerzy Szymczak, Józef Budzyń, Edward Watoła, Stefan Krukowski). Część północną budyn-

Mieszkaniec Domu Zarządu Jan Jerzy Karpiński z upolowanym wilkiem

ku przez dłuższy czas zajmowało małżeństwo naukowców – prof. Małgorzata Krasińska i dr Zbigniew A. Krasiński, którzy za główny obiekt swych badań obrali białowieskiego żubra.

W lecie 2008 roku Dom Zarządu przeszedł remont kapitalny, natomiast w listopadzie następnego roku dokonano w nim remontu kominów. W 2013 roku budynek poddany został kolejnemu remontowi – wymieniono wówczas dach, okna i drzwi, dokonano również termomodernizacji pomieszczeń.

Od 2010 roku w Domu Zarządu funkcjonuje amatorska krótkofalarska stacja pogody, pracująca w systemie APRS. Prowadzi ją Ireneusz Zacharewicz.

Piotr Bajko

Ziemianie bez ziemi

Białoruś dla mnie to biała biel. I obojętnie jaka ona kiedyś była, obojętnie jaka ona dzisiaj jest, dla mnie zawsze będzie czymś cennym. Czymś sennym, uśpionym w nocnej ciszy wspomnień. Trochę zaczarowanym, bo taka była w bajkach mojej babki. Kiedyś była kołyszącą się kołysanką w przyśpiewkach w babki.

Stamtąd pochodzi moja rodzina i tam nadal miejszkają moi krewni. Łąki nad Niemnem i Muchawcem, polne drogi i drewniane chaty to kraina, którą wiele, wiele razy opisywałem.

Większość moich krewnych, mieszkających kiedyś na kresach, pochodziła z rodzin ziemiańskich. Niestety, ich wspólną cech było to, że ziemi od dawna... NIE posiadali.

Drugą krainą, która często pojawia się w mojej twórczości, są okolice Lwówka Śląskiego. Dlaczego? Po wojnie moja rodzina,wysiedlona z Grodna i Brześcia, tam się osiedliła. Tam się urodziłem, tam są groby moich krewnych.

Dziadek po kądzieli, Piotr Łysiak, syn właściciela młyna wodnego na rzece Wieprz, wychowanek Korpusu Kadetów w Petersburgu, podoficer w Białej Armii Aleksandra Kołczaka na Syberii, przedwojenny starszy sierżant, służbę wojskową rozpoczął w Mohylewie. Żona Julianna Bończa-Romanowska była ziemianką bez ziemi. Rodzina babki pochodziła z Ukrainy, ale ona wychowywała się w pałacyku w Rykach u dalekiego krewnego, hrabiego Nowina-Jezierskiego, ziemianina z ziemią, gorzelnią i wieloma stawami rybnymi. Hrabiego Jezierskiego nie zaliczam do rodziny, gdyż pokrewieństwo było w praktyce… żadne. Jego daleki krewny był kiedyś żonaty z daleką krewną babki Julianny. Kasper Niesiecki w swoim „Herbarzu" podaje, iż babki linia Romanowskich pieczętowała się herbem Boża Wola, co babkę zawsze bardzo złościło: przecież linia Boża Wola jest linią późniejszą, mniej znaną i biedniejszą, ja jestem Bończa!

Córka Piotra i Julianny, czyli moja ciocia Marianna, wyszła za mąż za Rosjanina Włodzimierza Dzierugo. Była to rodzina o długich tradycjach wojskowych i za to została wpisana, tak jak i ród wielkorządcy Aleksandra Kołczaka, do drugiej części ksiąg szlachectwa gubernii chersońskiej, gdzie figurowały rody z dziedzicznym szlachectwem z tytułu zasług wojskowych. Pamiętam, jak nieraz dziadek Piotr pił czerwone wino z wujkiem Władkiem i wspominał Syberię: …Wszyscy zaczęli opuszczać Kołczaka i przechodzić na stronę czerwonych i w końcu sprzymierzone wojska wydały go czerwonym, Omsk upadł, V Czerwona Armia szerokim frontem podchodziła pod miasto, widziałem jak kilkunastu oficerów z gubernii chersońskiej stanęło na łące, najstarszy stopniem wyjął gąsiorek czerwonego wina, wznieśli toasty, wypili i rzucili z rozmachem puchary o ziemię, szkło rozprysło się wokoło ich nóg, ten najstarszy rangą powiedział: Kto boi się zginąć, może się wycofać… Wsiadł na konia, wyjął szablę i ruszył na wroga, tamci wyjęli szable i z pieśnią na ustach ruszyli za nim… Była taka biała zadymka śnieżna, po chwili wszyscy zginęli.

Dalekimi naszymi krewnymi byli Pomarkiewiczowie, ziemianie bez ziemi, chociaż kiedyś coś tam musieli w rzeczywistości posiadać, gdyż przed Komisją Wywodową w Wilnie uzyskali wpis: „Pomarkiewicz, nazwisko starożytne z dostoynością szlachecką, herbu własnego, uznane jest". Wpisani też zostali do ksiąg szlacheckich gubernii wileńskiej, powiatu trockiego. W połowie XIX wieku Pomarkiewiczowie przybyli do Warszawy, gdzie założyli sklep. Z ziemią mazowiecką związani są po dzień dzisiejszy. W Polsce o potwierdzenie szlachectwa nigdy nie wystąpili. Podobno ich przodek, do którego się odwołują, występuje u W. Semkowicza w „Godła napieczętne a herby szlachty polskiej wieków średnich" oraz u J. Krzepeli „Rody ziemiańskie XV i XVI wieku, zestawienie według dzielnic, w których były osiedlone".

Z Tustanowic koło Lwowa pochodzi rodzina Kazimierza Tustanowskiego herbu Sas. J. Dunin-Borkowski w swoim „Almanachu Błękitnym" poświęca im co nieco miejsca, za co oczywiście Kazimierz jest mu co nieco wdzięczny a nawet bardziej wdzięczny niż tylko co nieco. Jego żoną jest moja kuzynka spod Czerkas, a może i z Czerkas, Bożena Brodowska herbu Łada. Tak jak i mąż Kazimierz… ziemianka bez ziemi. Mieszkają niedaleko Jeleniej Góry.

Jeden z moich krewnych ożenił się z G… herbu Jastrzębiec. Nazwiska nie wymieniam gdyż G… herbu Jastrzębiec była żoną… no, taką jaką była. Domem interesowała się nie za bardzo, pracą zawodową nie za bardzo, a tym co interesowało ją bardzo, był alkohol. Co wieczór dzieliła z mężem butelkę wódki. W końcu jednak doszła do wnio-

sku, że dzielić coś ulubionego to… i otruła męża. W naszej rodzinie panuje na ten temat… powiedzmy milczenie. I przypomina to tragedię szwedzkiej arystokratycznej rodziny von Sydow. Fredrik von Sydow kilka lat przed największą z wojen zastrzelił ojca i służącą, a potem pojechał samochodem z żoną do Uppsali na wytworny obiad. Siedzieli w ekskluzywnej restauracji, jedli, pili szampana i… do restauracji weszli policjanci. Fredrik wyciągnął pistolet zastrzelił żonę, popił łyk szampana i strzelił sobie w głowę. Byłem na spotkaniu w Sztokholmie ze znanym aktorem Maxem von Sydow (grał w Polsce w filmie Krzysztofa Zanussiego). Pytano go: jaki pogrzeb miał krewny Fredrik? On rozłożył bezradnie ręce i odpowiedział: nie mam pojęcia, naprawdę nie wiem. W telewizji szwedzkiej oglądałem wywiad ze znaną pisarką, z domu von Sydow, zapytano ją o pogrzeb Fredrika. Nic nie wiem na ten temat – odpowiedziała. A przecież napisano na ten temat w książkach i artykułach w gazetach, że późnym wieczorem podjechał pod kostnicę karawan, woźnica i pomocnik, wsadzili trumnę do środka i odjechali pustymi, bocznymi ulicami w stronę cmentarza, we dwóch opuścili trumnę do grobu, zakopali i odjechali. Oprócz nich nikogo innego nie było. Jakby ktoś kiedyś zapytał mnie o nagłą śmierć krewnego, to… to nic nie wiem na ten temat. A może to, co mówi się o naszej G…, nie jest prawdą? Jeśli tak, to przepraszam pierwszy za pomówienia.

We wsi mojego dzieciństwa, tej pięknej wsi pomiędzy Lwówkiem Śląskim a Wleniem, mieszkało wielu ziemian bez ziemi, byli tak jak i moja rodzina wysiedleni z kresów. Część z Białorusi, część z Ukrainy. Kilka rodzin pochodziło z Litwy. Gdy moja mama Janina Łysiak wychodziła za mąż za mojego ojca Tadeusza Marciniaka, to na tym wielkim, hucznym weselu było wielu ziemian zza Buga, ziemian oczywiście już bez ziemi. Mieszkali przeważnie we wsiach rozsianych wokół Lwówka. W Górczycy, Marysinie, Kościelnej Wsi, Marczewie, Płuczkach Górnych, Płuczkach Dolnych i innych. Z uwagi na szlacheckie pochodzenie mojej babki zjawili się wszyscy w naszym gościnnym domu. Panie nosiły resztki rodowej biżuterii a panowie sygnety herbowe na palcach. Ceremonia ślubna odbyła się w kościele Najświętszej Marii Panny we Lwówku Śląskim. Do kościoła jechano kilkunastu saniami. Grała orkiestra ochotniczej straży pożarnej z Dębowego Gaju, której to straży mój ojciec był komendantem. Nawiasem mówiąc to za odwagę w gaszeniu ognia dostał list pochwalny i pismo przewodnie z laudacją: szlachetny, uczynny, szedł odważnie w ogień, by ratować ludzkie życie.

Na weselu rodziców oprócz rodziny byli Berezowscy herbu Sas wysiedleni z Białorusi, nauczycielka historii Jadwiga Iwanowska herbu Odrowąż, której krewna była żoną Franciszka Liszta, Bocheńscy pieczętujący się klejnotem Rawicz, wysiedleni znad Prypeci, Skibińscy, mieszkający przed wojną niedaleko Baranowicz, u których na rodowych pierścieniach od wieków tkwił Kotwicz, Wereszczyńscy, ród senatorski, herbu Korczak z Ukrainy czy Żukowscy klejnotu Gryf z Wileńszczyzny. Były to rodziny znane na kresach, zasłużone, często bogate, a które to rodziny, podobnie jak i nasi Romanowscy, Brodowscy, Dzierugowie, Pomarkiewicze czy G… byli już ziemianami… BEZ ziemi.

Pewna moja krewna, mieszkająca do dzisiaj w Mińsku, to dusza bardzo mi bliska. Ja artysta, ona artystka. Ukończyła Akademię Muzyczną i przez wiele lat grała na skrzypcach w filharmonii w Mińsku. Z tą orkiestrą zjeździła połowę świata. Dzisiaj jest objęta zakazem wjazdu do Polski i nie może przyjechać na grób swojego krewnego, porucznika Armii Czerwonej, który wyzwalał Polskę i na polskiej ziemi został pochowany. Kiedyś zapalała na Wszystkich Świętych świeczki na jego grobie. Teraz z przyczyn politycznych tego zrobić nie może. Mówiłem jej, żeby pierwszego listopada grała krewnemu na skrzypcach, bo jej muzyka na pewno doleci do jego mogiły.

Białoruś, kraj z którego pochodzi moja rodzina, to dla mnie taka czysta biała biel.

Jerzy Marciniak

Autor (rocznik 1982) urodził się w Kaliszu, ukończył Uniwersytet w Lund i Dramatiska Institutet (Szkoła Filmowa) w Sztokholmie, gdzie mieszka. Tłumaczy literaturę z języka polskiego i angielskiego na język szwedzki. Pracuje w telewizji w Sztokholmie jako scenarzysta.

Успаміны з 1984 г.

1 студзеня ў Польшчы атрымалі гарадскія правы мясцовасці Млынары, Пілава, Сьвежава і Васоч.

2 студзеня стартавала ў космас спадарожнікавае тэлебачанне TV5 і RTL.

5 студзеня пасля 117 гадовага перапынку ЗША ізноў наладзілі дыпламатычныя адносіны з Ватыканам і ў катастрофе балгарскага самалёта Ту-134А ў Сафіі згінула 50 асоб.

9 студзеня паўстаў пры БГКТ у Беластоку Грамадскі камітэт пабудовы этнаграфічнага музея беларускай нацыянальнай меншасці ў Польшчы і Музея рэвалюцыйнага руху ў Гайнаўцы. Не маглі тады назваць музея коратка „Беларускі музей”. Гайнаўскія ўлады далі пляц, апарожненую паркетную фабрыку. Пачалі шукаць фінансаў на пабудову музея.

12 студзеня Мацей Бербека і Рышард Гаеўскі, польскія альпіністы, першы раз зімой ўвайшлі на вяршыню Манасла ў Гімалаях (8156 м).

13 студзеня былы старшыня Ра-

дыёкамітэту ў Польшчы пры Э. Герку Мацей Шчэпаньскі быў засуджаны за хабарніцтва на 8 год турмы. Выпусцілі з турмы пасля 4 гадоў.

16 студзеня першы раз прэм'ер Кітая Чжао Цзыян паехаў з візітам у Канаду.

18 студзеня ў японскай шахце вугля Мітсуі Мііке ў Амута на востраве Кюсю ад выбуху згінула 83 шахцёры.

27 студзеня старшынёй Польскай Акадэміі Навук выбралі мікрабіёлага і эпідэміёлага Яна Кароля Кастшэўскага.

29 студзеня ў Кітаі з касмадрома Сіхан у правінцыі Січуан выляцеў у космас кітайскі спадарожнік зямлі.

3 лютага ЗША выслалі касмічны карабель шматразавага выкарыстання „Чэленджэр", у якім былі касманаўты В. БРАНДТ, Р. ГІБСАН, Р. МАК-НЭР, Б. МАК-КАНДЛЕС і Р. СЦЮАРТ. Гэта быў дзесяты палёт „Чэленджэра" і 7 лютага Б. Мак-Кандлес правёў першую прагулку звонку карабля без сталага злучэння з касмічным караблём.

Ад 9 да 19 лютага прайшлі зімовыя алімпійскія гульні ў Сараеве. ГДР атрымала 9 залатых, 9 сярэбраных і 6 бронзавых, СССР – 6 залатых, 10 срэбных і 9 бронзавых і ЗША – 4 залатыя і 4 срэбныя медалі.

13 лютага на Пленуме ЦК КПСС выбралі Генеральным сакратаром ЦК КПСС Канстанціна Чарненку, які ўжо пражыў 72 гады і 10 сакавіка 1985 г. памёр. К. Чарненка тады меў мянушку: „Да, Леонид Ильич". Польскі сэйм 13 лютага прадоўжыў тэрмін сваіх паўнамоцтваў на тры гады.

25 лютага ў бразільскім горадзе Кубатао ў Штаце Сао Паўло ад выбуху трубаправода з нафтай згінула 500 асоб.

8 сакавіка паўстаў у Варшаве Музей Гісторыі Польскага Народнага Руху.

10 сакавіка ў Модліне ў пажары будынку адпачынку згінула 8 асоб.

3 красавіка СССР выпусціў у космас касмічны карабель „Саюз" Т11 з савецкімі касманаўтамі Г. СТРЭКАЛАВЫМ і Ю. МАЛЫШАВЫМ і з індыйскім касманаўтам Г. ШАРМАЙ, якія даляцелі да касмічнай станцыі „Салют"7 і вярнуліся на Зямлю 11 красавіка на касмічным караблі „Саюз Т10", які раней быў прымацованы да станцыі.

3 красавіка СССР аб'явіў, што байкатуе XXIII Летнія Алімпійскія Гульні ў Лос Анжэлесе ў ЗША і не вышле туды сваіх спартсменаў, таму што ЗША не выслалі сваіх спартсменаў на алімпійскія гульні ў Маскву ў 1980 годзе.

6 красавіка ЗША выпусцілі ў космас касмічны карабель „Спейс Шаттп Чэленджэр-5" з касманаўтамі Р. КРЫПЕНАМ, Т. ХАРТАМ, Ф. СКОБІ, Дж. НЕЛЬСАНАМ, і Дж. Ван ХАЎТЭНАМ.

11 сакавіка ў Маскве выбралі К. Чарненку Старшынёй Вярхоўнай Рады СССР.

23 сакавіка ў Вашынгтоне Маргарэт Хеклер заявіла, што выкрылі новы вірус СПІД (AIDS).

1 мая за парушанне ходу афіцыйных дэманстрацый і свят у Варшаве, Гданьску і Чанстахове ўлады пакаралі 325 асоб.

4 мая Польшча і СССР падпісалі гандлёвы дагавор на 5 год.

6 мая ў Беластоку прайшоў X З'езд БГКТ, на якім выбралі старшынёй А. Баршчэўскага, намеснікам старшыні – Я. Зенюка і сакратаром – В. Лубу.

7 мая на вуліцы ў Горкім, куды сілай вывезлі акадэміка Андрэя Сахарава (1921-1989) з Масквы яшчэ 22 студзеня 1980 г. , міліцыя схапіла яго за галадоўку, якую ён аб'явіў, і ўсадзіла яго ў Горкаўскую абласную клінічную бальніцу ім. Семашка. Там яно трымалі і мучылі 4 месяцы. Пасля выпусцілі з бальніцы, ды дазволілі яму вярнуцца ў Маскву толькі ў 1986 г.

15 мая ў Ушуайя ў Аргенціне самалёт Gates Learjet 35 A кампаніі Tierra del Fuego Province разбіўся. У катастрофе згінула 11 асоб.

Аўтар з унукам Рыгорам у Беластоку

17 мая Польскі Алімпійскі Камітэт аб'явіў, што польскія спартсмены не паедуць на XXIII Летнія Алімпійскія Гульні ў Лос Анджэлес у ЗША.

23 мая ваенны суд у Варшаве прыгаварыў завочна Рышарда Кукліняскага за шпіянаж для ЗША на смяротнае пакаранне.

25 мая сустрэў я савецкую экскурсію з Украіны ў Крыніцы, якая прыехала туды сваім аўтобусам „Саўтранства". Затрымаліся мы ў гасцініцы „Крыніца", дзе сустрэўся я з дзяўчынай – польскім экскурсаводам з „Орбіса", якая ведала добра рускую мову і тры дні ўсюды з намі ездзіла. З'елі мы там снеданне, аглядзелі пасля санаторыі ў Крыніцы і паехалі цягніком на Парковую гару, аглядзелі парк, з'елі там ў рэстаране абед і пад вечар вярнуліся на вячэру і на начлег у гасцініцу. На наступны дзень пасля снедання ў гасцініцы паехалі мы іх аўтобусам у Павознік, а пасля ў Мушыну, дзе з'елі абед, аглядзелі горад і горныя мясцовасці і вярнуліся на вячэру ў гасцініцу. На трэці дзень паехалі мы ў Новы Сонч. Па дарозе аглядзелі мы іншыя цікавыя мясцовасці. У адным рэстаране ў Новым

Сончу з'елі мы абед і на вячэру вярнуліся ў гасцініцу „Крыніца". На чацвёрты дзень пасля снедання я развітаўся з экскурсіяй. Яны паехалі ў Чэхаславакію, а я цягніком дамоў у Варшаву.

1 чэрвеня ў Індыі ў Амірытсар пачаліся баі за Залаты Храм паміж сікхамі і індыйскай арміяй. У баях згінула 650 асоб. 4 чэрвеня па загаду прэм'ера Індыі Індзіры Гандзі індыйскія салдаты заатакавалі гэты храм, які акупавалі сікхі, і 6 чэрвеня яго захапілі. У баях згінула 1200 асоб і амаль 200 індыйскіх салдат.

29 чэрвеня ездзіў я з працаўнікамі „Энергапраекта" на сінхранізацыю 4 блока 380 мегаватаў у электрастанцыю Белхатаў. Гатовіўся ўжо пяты блок да сінхранізацыі.

12 ліпеня ў Мюнхене ў Заходняй Нямеччыне град велічынёй тэнісных мячоў параніў 300 асоб і прынёс шкоды на сотні мільёнаў марак.

13 ліпеня па дагавору ў Саарбрукен была ліквідавана граніца між Францыяй і ФРГ.

14 ліпеня паехаў я з Варшавы аўтобусам у Ломжу. У гасцініцы „Грамада" я меў аплачаны „Орбісам" пакой з ваннай. Там перанавачаваў я і ранкам ля гасцініцы знайшоў я аўтобус „Орбіса" з мясцовай экскурсіяй у СССР. Прывітаўся я з турыстамі, праверыў прысутных і мясцовы шафёр „Орбіса" павёз нас у Брэст праз граніцу. На граніцы нас хутка прапусцілі і польскія і савецкія пагранічнікі і мытнікі. У Брэсце ля будынка „Інтурыста" сустрэў я савецкую сімпатычную жанчыну-экскурсавода, якая ведала добра польскую мову. Яна звяла нас у рэстаран, дзе мы паабедалі і пасля паехалі па вельмі добрай шашы, якую СССР збудаваў на Маскоўскоўскія Апімпійскія Гульні ў 1980 годзе, у сталіцу БССР Мінск. Па дарозе перад Мінскам мы павярнулі ўлева і заехалі ў пасёлак Мір і там на нейкі час затрымаліся. Там агледзелі мы прыгожы, тады яшчэ не адноўлены, Мірскі замак, пасёлак, Траецкую царкву і касцёл св. Мікалая і паехалі далей. Пад вечар прыехалі мы ў Мінск і затрымаліся ў гасцініцы „Спутнік" на вячэру і на начлег. На наступны дзень паездзілі мы аўтобусам па Мінску і агледзелі будынкі горада, а пасля абеда далі нам вальны час, каб турысты маглі пахадзіць па магазінах і выдаць атрыманыя ў Польшчы савецкія рублі.

На наступны дзень ранкам пасля снедання паехалі мы з экскурсаводам на ўсход.

Па дарозе затрымаліся мы на кароткі час у Хатыні, дзе агледзелі мемарыял пабудаваны спаленым немцамі ў час вайны за забітага партызанамі нямецкага афіцэра 143 жыхарам вёскі і ў тым 75 дзецям. Выратаваўся ад смерці толькі адзін жыхар вёскі, Ёсіф Камінскі, якому паставілі там помнік, як ён стаіць і трымае на руках свайго мёртвага сына. Фашысты ў час вайны спалілі на Беларусі 628 вёсак і 186 вёсак яшчэ да сёння не адбудавалі.

Пасля праехалі мы і паглядзелі абласны горад Беларусі Магілёў з прыгожай ратушай, саборам апосталаў Пятра і Пала і палацам Румянцава і паехалі ў пасёлак Леніна ў Гарэкім раёне, які перад рэвалюцыяй і ў часы акупацыі называўся Раманава ў гонар царскай сям'і, дзе 12 і 13 кастрычніка 1943 году ў бітве з немцамі брала ўдзел Першая польская пяхотная дывізія ім. Тадэвуша Касцюшкі і першы польскі танкавы полк ім. Герояў Вестэрплятэ, сфарміраваны ў СССР з ініцыятывы Саюза польскіх патрыётаў з вывезеных за Сталіна грамадзян Польшчы. Аглядзелі мы там музей названы Музеем савецка-польскай садружнасці, магілы польскіх салдат. Паехалі ў Віцебск у Атэль і там затрымаліся, з'еўшы вячэру, на начлег. Па дарозе аглядзелі мы будынкі горада Віцебска.

На наступны дзень пасля снедання аглядзелі мы да абеда Віцебскі краязнаўчы музей і пасля звонку віцебскія прыгожыя цэрквы, як Успенскі сабор, Свята-Васкрэсенскую царкву, Благавешчанскую царкву і іншыя, гарадскія масты праз Віцьбу, палац губернатара і палац Агінскіх.

На наступны дзень пасля снедання паехалі мы ў Полацк. Пахадзілі мы пяшком па вуліцах горада. Аглядзелі там помнікі, Сафійскі сабор, Верхні замак, Свята-Багаяўленскі сабор, Спасаса-Ефрасіннеўскі манастыр, з'елі заказаны абед у нейкім рэстаране і паехалі ў Мінск на начлег у гасцініцу „Спутнік". На наступны дзень пасля снедання прыехалі мы на абед у Брэст. Там

Жонка аўтара, Ніна, на супольнай з мужам экскурсіі ў Заходняй Германіі (паблізу горада Хаген)

мы развіталіся з экскурсаводам і паехалі на граніцу ў Польшчу. За граніцай у Тэрэспалі я развітаўся з турыстамі, яны паехалі аўтобусам у Ломжу, а я цягнікам у Варшаву.

17 ліпеня СССР выпусціў у космас касмічны карабель „Саюз” Т12 з касманаўтамі Ігарам Воўкам, Уладзімерам Джэнібекавым і касманаўткай Святланай Савіцкай. Даляцелі і прыстыкаваліся яны да касмічнай станцыі „Салют”7 і 25 ліпеня першая жанчына Святлана Савіцкая з У. Джэнібекавым выйшлі ў адкрыты космас і праз тры гадзіны і 35 мінут рабілі эксперыменты. Вярнуліся яны на Зямлю 29 ліпеня.

18 ліпеня ў Сан Ісідра ў Каліфорніі стораж-вар’ят вайшоў у Мак Дональд і пачаў страляць і забіў 20 ды раніў 16 асоб.

21 ліпеня ў польскім Сейме выдалі закон аб амністыі і стварылі Шчэцінскі Універсітэт.

Ад 28 ліпеня да 12 жніўня праходзілі ў ЗША ў Лос Анджэлесе Летнія Алімпіўскія Гульні, на якіх не было спартсменаў з 14 дзяржаў, у тым ліку з сацыялістычных дзяржаў і СССР, акрамя Румыні, Югаславіі і Кітая. Найбольш медалёў атрымалі ЗША: 83 – залатых, 81– срэбных і 30 – бронзавых. Другое месца заняла Румынія: 20 – залатых, 16 – срэбных і 17 – бронзавых і трэцяе месца заняла ФРГ: 17 – залатых, 19 – срэбных і 23 – бронзавых.

2 жніўня ЗША правялі атамны выбух на палігоне ў Невадзе.

3 жніўня ад выбуху бомбы ў індыйскім аэрапорце Мадрас згінула 32 асобы.

4 жніўня Верхняя Вольта змяніла назву на Буркіна Фасо.

18 жніўня ў Маскве адкрылі альтэрнатыўную Алімпіяду ў Лос Анджэлес, так званыя Гульні Дружбы, у якіх узялі ўдзел спартсмены сацыялістычных дзяржаў.

27 жніўня СССР правёў падземны атамны выбух.

30 жніўня ў ЗША пачаўся першы палёт касмічнага парома Дыскаверы STS-41D.

31 жніўня ад трапічнага шторму на Філіпінах гіне больш як 100 асоб.

31 жніўня паехаў я з жонкай Нінай і з унукам Лукой з Беластока спальным выгонам на паўвостраў Гель у Кузьніцу. Выкупілі мы там на 14 дзён у дзяржаўным турыстычным бюро пакой з трома ложкамі ў прыватным доме жыхара Кузьніцы, а харчаванне ў дзяржаўнай сталовай недалёка ад нашай кватэры. Дом, у якім мы жылі, стаяў блізка ад мора, дзе быў прыемны пляж і ад Гданьскай бухты, дзе таксама быў пляж. Былі там і іншыя турысты з дзяцьмі, так што час прайшоў нам вельмі прыемна і 15 верасня прывезлі мы спальным вагонам унука Луку яго бацькам у Беласток.

16 верасня ў Новай Всі каля Аполя ў катастрофе польскага самалёта Ан-2 згінула 12 асоб.

11 верасня ля ракі Конга ў Заіры разбіўся самалёт Handley Page. Згінула 30 асоб.

20 верасня ў тэрарыстычным атаку на амерыканскае пасольства ў Ліване згінула 23 асобы.

Сваячка Ніны ва Францыі, унучка контр-адмірала Конанава Тацяна, у якой мы гасцілі ў 1975 г., дала нам адрас свайго сваяка па матцы Уладзіміра Ганскага, які жыў у ФРГ у Хаген. Уладзімір Ганскі нарадзіўся ў Маскве, яго бацька меў нямецкае паходжанне і ў час сталінскай чысткі ў 1937 г. быў арыштаваны і расстраляны. Калі пачалася нямецка-савецкая вайна ў 1941 г., ён быў з братам скіраваны на нямецкі фронт і папаўся ў нямецкі палон. Брат яго згінуў, а ён маючы, адрасы далёкіх сваякоў у Нямеччыне, вырваўся з палона і стаў жыць у Хаген і пасля вайны атрымаў нямецкае грамадзянства. Яго сястра асталася ў Маскве, стала заўзятай камуністкай і не хацела мець з ім сувязі. Аднак яе дзеці перапісваліся з ім.

Калі я атрымаў яго адрас, я напісаў яму, ён адказаў мне і мы сталі рэгулярна перапісвацца на рускай мове. Ён хутка запрасіў майго зяця да сябе і знайшоў яму там на месяцы два працу, а пасля запрасіў на месяц і зяця і маю дачку і знайшоў ім працу. Тады мая жонка пільнавала ўнукаў. І ў верасні ён запрасіў мяне з жонкай да сябе ў госці. І мы выкупілі білеты і 20 верасня цягнікам паехалі ў Хаген. У Хагене на вакзале ён нас сустрэў і сваёй машынай завёз да сябе. Жыў ён без шлюбу з вельмі прыемнай немкай Лётэ і з яе маткай. У кватэры яго было чатыры пакоі, вялікая кухня і ванны пакой. Нам даў аддзельны пакой і мы жылі ў Хагене да канца верасня. Сваёй машынай завёз нас у Дортмунд, Эсен і іншыя гарады ФРГі паказаў іх. На цэлы дзень завёз нас у Кёльн, дзе аглядзелі мы прыгожы сабор св. Пятра і Марыі з высокімі 157-метровымі вежамі, у якім быццам бы знаходзяцца мошчы трох каралёў, якія прыехалі ў Віфліем пакланіцца народжанаму Хрысту: Каспара, Мельхіора і Балтазара, музей жывапісу Вольфа Рыхарда з рознымі карцінамі і іншыя касцёлы, прыгожы мост на рацэ Рэйне. Абед з’елі мы там у кітайскім рэстаране і вярнуліся ў Хаген. Даў ён мне некалькі рускіх кніг, якія надрукавалі на захадзе, якія я прывёз тады ў Польшчу, бо на граніцы Польшчы ў вагоне зрабілася такая таўкатня, што мытнікі не заглядалі нам у багаж. Пасля да яго яшчэ ездзіў мой зяць Валянцін і там знаходзіў ён яму працу. Калі быў я ў Індыі, ён перапісваўся са мной і прыслаў мне туды дзве рускія кніжку напісаныя савецкімі дэсідэнтамі, якія ўцяклі на захад. У 1992 годзе са сваімі знаёмымі ён прыехаў у Варшаву аўтамашынай. Быў у мяне тры гадзіны і паехалі яны ў Беласток да Валянціна. На жаль, пасля я атрымаў вестку, што ён памёр. Калі былі мы ў яго, ён зяпрасіў у госці да сябе адну сям’ю з Хагена, дзе мужам немкі быў жыхар з вёскі Беражышчаў, якая знаходзіцца паблізу вёскі Чаромхі. Аказваецца, гэтая сям’я жыла раней доўгі час у Польшчы на тэрыторыі былой Усходняй Прусіі.

Там слесар з Беражышчаў працаваў і пазнаёміўся з ёй, і ажаніўся з немкай і пасля разам выехалі ў Хаген. Ён там жыў і працаваў слесарам, меў шыкоўную машыну, на якой часта прыязджаў у Польшчу да сваіх бацькоў. Яго жонка і яе матка гаварылі ўжо добра па-польску, а слесар з Беражышчаў навучыўся гаварыць па-нямецку.

26 верасня Вялікабытанія і Кітай падпісалі дагавор аб перадачы Вялікабрытаніяй Гангконга Кітаю.

2 кастрычніка савецкія касманаўты Леанід Казім, Уладзімір Салаўёў і Алег Ацькоў, пасля 237-сутачнага палёту на касмічнай станцыі Салют 7, вярнуліся на Зямлю.

11 кастрычніка першая амерыканская касманаўтка Катрын Суліван у час палёта касмічнага парома „Чэленджэра" выйшла ў адкрыты космас. 11 кастрычніка ў катастрофе самалёта Ту-154 Б пад Омскам гіне 174 асобы.

12 кастрычніка ў гасцініцы Брайтан, у якой была прэм'ер Англіі Маргарыта Тэчэр, ад бомбы IPA згінула 5 асоб, а 34 было параненых.

5 кастрычніка ў катастрофе самалёта Ту-154 ў Омску гіне 150 асоб.

17 кастрычніка ў чыгуначнай катастрофе ў Польшчы ў Бонкове гіне 4 асобы, а 60 было параненых. Хуткі цягнік наехаў пад семафорам на таварны цягнік.

18 кастрычніка СССР правёў атамны выбух на палігоне ў Семіпалацінску.

19 кастрычніка на дарозе ля Гурска пад Торунем былі захоплены ксёндз Ежы Папялушка і яго шафёр. Шафёру хутка ўдалося ўцячы. Падняўся вялікі шум. Захапілі іх тры афіцэры польскай міліцыі: кап. Грыгор Пятроўскі, паручнік Лешак Пэнкала і паручнік Вальдэмар Хмялеўскі. Е. Папялушку яны ўтапілі ў Віслє. 30 кастрычніка іх арыштавалі і пасля судзілі. Цела Е. Папялушкі выцягнулі з ракі і 3 лістапала яго пахавалі.

27 кастрычніка пайшлі цягнікі ў СССР па Байкальска-Амурскай магістралі, якую пачалі будаваць яшчэ ў 1934 годзе.

31 кастрычніка двух сікхаў з асабістай аховы прэм'ера Індыі Індзіры Гандзі замардавалі яе ў помсце за захоплены індыйскімі салдатамі Залаты Храм у Амірытсары.

6 лістапада другі раз выбралі ў ЗША прэзідэнтам Рональда Рэгана.

24 лістапада паўстаў у Польшчы прафсаюз OPZZ.

3 снежня польскі сейм прадоўжыў свой тэрмін паўнамоцтваў да 31 жніўня 1985г., а ў індустрыяльнай катастрофе ў Індыі 3 снежня гіне некалькі тысяч людзей.

15 снежня СССР выпусціў у космас зонд Вега 1 і 21 снежня зонд Вега 2 для даследавання планеты Венеры і каметы Галілея. Даляцелі яны на Венеру 9 і 15 чэрвеня 1985 г.

17 снежня ездзіў я машынай «Энергапраекта» з яе працаўнікамі на сінхранізацыю 5 блока 380 мегаватаў ў электрастанцыю Белхатаў.

18 снежня ў пажары дзіцячага дома ва Вронках згінула 8 дзяцей і дырэктар дома.

23 снежня ў катастрофе самалёта Ту-154 Б-2 пад Краснаярскам згінула 110 асоб.

23 снежня Францыя стала чэмпіёнам свету ў футболе, перамагаючы Іспанію 2:0.

27 снежня пачалі судзіць у Торуні забойцаў Ежы Папялушкі.

Дзмітры Шатыловіч

(Працяг будзе)

Васіль Петручук

Крышынкі

63. ОТА ОКО ОМУ ОПЫ ОСА ОРУ.

Гэта загаловак таго, аб чым я хачу напісаць. Няхай хтосьці, хто возьме гэта ў рукі і прачытае: ОТА ОКО ОМУ... не пукнецца красамоўна ў лоб і не адкіне гэтага гідкага радка, бо ніколі не даведаецца якім я быў жыццёвым цванікам. З красы я падобны на маму, ды з характару – на бацьку. Ад маткі я меў чорныя валасы і цёмныя вочы ды добрую памяць, а ад бацькі – барадаўкі на лобе і жыццёвую хітрасць, якая яму і мне адбілася такой плямай, якой не далося нічым змыць ані апраўдаць.

Маміны сёстры ўспаміналі мне, што Ганна, будучы падлеткам, уставала рана і спявала песні, якіх навучылася ў сне. А чытаць і пісаць умела як ніхто ў вёсцы. А гэта сведчыць аб добрай памяці. Я таксама ў дзяцінстве і маладосці меў цудоўную памяць, дзякуючы якой з дзяцінства многа памятаю. Вось, напрыклад, сумны вершык, які прадэкламаваў мне Ян Назарук у 1941 годзе, калі ўбачыў мяне ў сябе ў Тафілаўцах босага, абдзертага і кульгавага, ідучага накульгваючы за статкам авечак. Зраўняўся са мною і прамовіў: „Скажу табе пра цябе вершаваную праўду":

Вырыта заступом яма глубокая,
Жизнь невесёлая, жизнь одинокая,
Жизнь бесприютная, жизнь терпеливая,
Жизнь как осенняя ноч молчаливая.

Горько она, моя бедная, шла,
Ранее чем огонёк замерла.

Что же, усни моя доля суровая,
Крепко закроется крышка сосновая.

Плотно сытою землёю придавится.
Только одным человеком убавится.
Убыль его никому не больна.
Память у нём никому не нужна.

І пайшоў, куды меўісці. А я дзесьці пры канцы сваёй марнай жыткі гэта прыгадаў і тут прывёў, каб паказаць тое, што і шмат іншых вершаў і песенек вынесеных з дзяцінства памятаю да сёння, хаця жыццё, а ў жыцці людзі выбівалі мне памяць з галавы як маглі і чым маглі. Цяпер не памятаю, калі я ляжаў у бальніцы, калі меў якую аперацыю і што ўчора прачытаў ці што еў. Здараецца, што памятаю дзень, але не памятаю года здарэння. Добра, што хоць яшчэ памятаю як называюся. Бо гэта таксама можа быць цяжкім, бо калі ішоў у армію як Петрычук, а не як сёння – Петручук, бо так стаіць у метрыцы народзінаў. Хаця з той метрыкай ёсць столькі заклату, колькі ў цэлымі маім нялюдскім існаванні. Бо калі ў дурным і неадказным рашэнні я надумаў жаніцца, паехаў з Варшавы ў Гайнаўку па метрыку, там сіпматычная чыноўніца, грабучыся ў Царкоўнай кнізе знайшла нейкі запіс, што Васілій Петручук сын Владзіміра і Анны, народжаны 23 жніўня (а я ідучы у ваенкамат на рэгістрацыю прызыўнікоў падаў 5 жніўня) 1926 года і Петрычук. Такое ж прозвішча віднее на прыгожым і добрым Дыпломе завяршэння падафіцэрскай школы з вынікам „zupełnie dobry" – я апынуўся на 21 месцы сярод 97 выпускнікоў са званнем капрала. А праз два месяцы атрымаў павышэнне на намесніка камандзіра ўзвода ў Бяшчадах.

Аб маім „цваніцтве" пішу з горкай іроніяй, бо дурнейшага дзецюка і падростка цяжка сабе ўявіць; быўшы бесперапынна бітым, зняважваным агіднымі словамі і мораным голадам, не пабег я пакардзіцца дзядулям. Мачыха майго дзедка Паўла з боку мамы не называла мяне інакш чым „Сыч", што ў яе паняцці было чымсь вельмі кепскім. А я, каб паказаць не ведаю што, калісь у зеллі пад плотам знайшоў чатыры яйкі і замест іх выпіць, пабег дахаты і ададючы мачысе сказаў, што даў мне іх дзед. Яна нічога не сказаўшы вынесла іх у камору. Ніхто з дзядоў і бацькоў мяне ніколі не пахваліў, не пагладзіў па галаве. А калі стаяўшы пры калысках мачышыных дзяцей я ад стомы засынаў падаючы на запык, дык хлюсталі на мяне вадой у вочы і смяяліся з мяне, калі я зрываўся са сну і плакаў. Рабіў гэта бацька, які, нічога не рабіўшы, мог мяне выручыць і даць мне паспаць.

Цванікам або гультаём мог мяне назваць толькі той, хто нічога не ведаў і не бачыў. Я, незалежна ад просьбаў і плачу, што хачу хадзіць у школу разам з суседскімі дзецьмі, ані дня не быў у польскай школе, якая так як і цяпер існавала ў Дубічах-Царкоўных. Апрача начных калысанняў днём я выконваў усе заданні якія мне давалі. Ніколі не быў сыты ані выспаны, бо калі ў сваім „цваніцтве" часам кідаў калыску і сам засынаў на лаўцы, дык такі Іван, які тры гады не хадзіў, а толькі ляжаў у калысцы, прачнуўшыся, убачыўшы, што калыска не калышацца, крычаў, што ён хоча каб Васыль яго калыхаў. Мачыха прачыналася. Падыходзіла да лаўкі, грыматала мяне ў спіну або ў галаву кулаком і зганяла з лаўкі да калыскі. Што мне тады заставалася, жаліцца бацьку, які маўчаў? Я плакаў і рызаваў мачашынага з Грабам сына. А зараз ён на маёй бацькаўшчыне і з падобнымі сабе абліваe мяне памыямі.

Ва ўступе я ўспомніў аб жыццёвай „хітрасці" бацькі. На чым жа яго хітрасць палягала? Не памятаю нічога з жыццёвай хітрасці бацькі апрача адной. Ужо шмат людзей ведае, што мана плыве з Дубіч і Тафілаўцаў. За санацыйнай Польшчы не быў я ані дня ў школе на вучобе, а толькі раз некалькі хвілін паміж споведдзю і прычасцем у царкве, калі мяне бацька выслаў са школьнкамі да споведзі ў Вялік пост, бо гэта было дармовае, а толькі трэба было купіць свечку за 10 грошаў. Калі бацюшка Мірон спавядаў гэтую масу вучняў, мы на маю просьбу пабеглі ў школу, таму то я вельмі хацеў пабачыць якія там парты, дошка і агульна пабачыць школу ўнутры. Хлопцы паказалі мне хто дзе сядзіць за партай і крэйду пры дошцы, а я звярнуў увагу на вершык выпісаны над дзвярыма ў класе і прачытаў, што *czyste dziecko co dzień myje, myje szyję, myje uszy, brudną ręką nic nie ruszy. A kto mydła nie używa, ten brudasem się nazywa.* І пабеглі ў царкву, каб атрымаць ад бацюшкі малюсенькую лыжачку віна з крышынкай прасфоры. Столькі я бачыў школу ўнутры.

Аднойчы да нас прыйшоў, а хутчэй прыехаў нейкі важны госць, бо бацька выслаў мяне ў манапольную краму ў Дубічах-Цакоўных, каб я купіў паўлітра гарэлкі з чырвонай наклейкай. У краме я заспеў нейкіх двух мужчын. Спыталіся ў мяне, чаму я не ў школе. Я сказаў, што я ў школу не хаджу. Спыталіся мяне пра прозвішча і запісалі. Праз нейкі час прыйшла да бацькі павестка каб явіўся ў суд у Бельску-Падляшскім. Памятаю, што, пакуль бацька паехаў у маёй справе на разбор, мачыха мяне таўкла за тое, што бацька з-за мяне едзе ў суд і там яго пакараюць вялікім штрафам. Я плакаў, мучыўся маральна з-за таго што сказаў сваё прозвішча людзям у краме і маліўся як умеў, каб бацьку не пакаралі. Бацька вярнуўся з суда падпіўшы і весела спяваючы пра шынкарачку, што гнэцця, гнэцця, абэрнэцця, і сказаў жонцы, што ён не Васыль пузаты і ведаў як і што сказаць, каб не быць пакараным.

На пытанне суда, чаму сын не ходзіць у школу, бацька меў сказаць, што шкадуе свайго паступку, але сын ужо як тыдзень ходзіць у школу. Суддзя прыгразіў пальцам і сказаў, каб памятаў і загадаў вярнуц-

ца дадому, расказваў бацька жонцы і цешыўся сваёй жыццёвай кемлівасцю. А я пачаў хадзіць у савецкую школу ў 1939 годзе, калі кончыў 13 гадоў. Там мяне прыдзялілі да другога класа, бо ўмеў я чытаць рускія літары з Евангелля знойдзенага ў куфэрку дзеда Трахіма, а па-польску навучыўся з „Elementarza” Эвы Шэльбург-Зарэмбіны купленага ад Мыкалайка за тры грошы, які я хаваў за іконай. А што я не хадзіў у школу, таму Аляксей – здаецца, Карпюк – але не той са Страшава, прыдзяліў мяне ў другі клас. Пасля аказалася, што тыя, што ў школу хадзілі за санацыі, таксама некаторыя са мой вучыліся.

Бацька купіў мне аловак, сшытак у касую клетку і Буквар. Пенал я зрабіў з паперы. Кніжі не меў я аніводнай. А паколькі не кожны дзень удавалася мне быць у школе, тады вечарамі заходзіў я да калег жывучых на другім баку вуліцы, каб даведацца, што было задана і з іх падручнікаў крыху павучыцца. Іхні бацька Рыгор быў крыху больш асвечаны ад іншых, бо сам я бачыў, як чытаў Евангелле, і служыў быў у царкім войску, але яго сыны не паказвалі вялікай ахвоты да вучобы. Калі я чытаў „Хрэстаматыю” – збор выбраных твораў, яны рэзалі ў дурня. Калі я дачытаўся да „Генерала Топтыгина” Мікалая Някрасава, паклікаў іх: „Хлопцы, паслухаце, што я вам прачытаю!” Хлопцы нават не зварухнулі вухам, ды бацька іх прымусіў, каб перасталі гуляць і паслухалі. Калі я кончыў чытаць, Рыгор сказаў: „О, бачыце, якое гэта прыгожае, ён знайшоў і пацікавіўся, а вы толькі ў карты і карты!” Хлопцы вярнуліся да картаў, а іхні бацька ўзяў ліст паперы і сказаў мне: „Калі ты такі кемлівы вучань, то сядай і пішы тое, што я табе прадыктую: „ОТА ОКО ОМУ ОПЫ ОСА ОРУ ОНА ОСЭ ОРУ”. Я напісаў, а ён сказаў выкрасліць з тэксту першыя „О” і прачытаць. Я прачытаў і атрымалася наступнае: „Такому пысару насэру”. Я засароміўся і пайшоў дахаты як нейкі злодзей злоўлены за руку.

Не меў я а іх ніякай прэтэнзіі ані нават жалю за тое, што не далі мне ані грама жыта за пасвенне іх кароў ад снегу і да снегу, бо былі небагатыя і шасцёра іх было ў адным маленькім пакойчыку. Апрача таго я, не хадзіўшы з імі ў школу, калі мне ўдавалася да іх уцячы – гавару пра даваенны час – хацеў быць разумнейшым ад іх у чытанні. Калісь, чытаючы „Elementarz”, адзін з іх, той найстарэйшы, прачытаў „łeraz” напісанае *Teraz.* Ніхто на гэта не зрэагаваў, а я крыкнуў „Не лэраз, а тэраз!” За гэта празвалі мяне „дурным мазуром”: „Ты, дурный мазурэ, як сам нэ знаеш, то нэ мышай”. А іхні бацька знайшоў нагоду, каб узяць мяне за вушы і выгнаць з хаты, каб я не мяшаў яго сынам у вучобе.

Я быў ім прыхільны, незалежна ад боек час ад часу, бо можа я іх баяўся, ці то? Іх жа ж было трох, а я – адзін. Наймалодшы Барыс быў на тры гады маладзейшы за мяне, а Коля быў найстарэйшы. У кожным выпадку я не ачуваў да іх нянявісці. Я нават ім падлізваўся, бо летам даваў ім яблыкі і грушкі з нашага садка. А калісь, калі бацька выслаў мяне да хроснага бацькі па штосьці, сястра Устынка, родная сястра маёй мамы, пачаставала мяне мёдам на сподачку. Я яго хіба першы паз спрабаваў і падумаў сабе, што Рыгоравы хлопцы чагось падобнага не бачылі, таму паданы цёцяй кавалак хлеба з’еў так, каб застаўся мёд. А калі цётка адвярнулася, я руку выцер у сподак і хутчэй пабег дахаты, каб гэтым мёдам пачаставаць Рыгоравых. Дабягаю да іхняй хаткі і бачу, што Рыгор з Колем выходзяць з падворка. Падбягаю і крычу: „Коля, ліжы!” – выцягваю да яго руку, а Рагор да мяне з матам, што кажу яго сыну лізаць мне руку. Зноў я пашкадаваў, што я такі добры і з сорамам злізваючы мёд са сваёй бруднай далоні пайшоў на свой падворак.

Не меў нават прэтэнзіі да аднаго з іх, хаця памятаю, як адойчы пасвіў я кароў на Вульховым лузе можа ад поўначы, бо тады час мералі пяяннем пеўняў і сонцам, і нікога там апрача мяне не было. Калі сонейка прыгэрла, то я, зморaны, заснуў без апаскі, што мая кароўка ўвойдзе ў чужое збожжа і наробіць шкоды, а мне тады дастанецца. Адплюшчваю вочы і бачу, што непадалёк „ходыт”, значыць пасвіцца рабая суседа. Адварочваюся тварам у другі бок, бо мне штосьці засмярдзела і бачу кучу чалавечага лайна. Ведаю, у чым справа, таму хапаю кій і дзыгаю да „жартаўніка” каб яму адплаціць за тое, што хацеў мяне вымазаць сваімі адходамі. Той смеючыся ўцёк і на тым засталося.

Яны ўсе былі дасціпныя і вельмі любілі над кімсьці насмяяцца, але гневаліся і скакалі біцца, калі хтосьці аднаго з іх назваў рыжым, бо меў валасы рудыя як ваверка. Праз пару дзесяткаў гадоў, калі я дарос ужо да рангу карэспандэнта „Нівы”, калісь напісаў сатырычны фельетон, дарэчы, аб забабонах, а не абсмейванні героя апавядання, якім быў адзін з братоў, Барыс. Праз нейкі час дайшоў да мяне сігнал, каб я не прыязджаў у вёску, бо Барыс ходзіць па вёсцы і кажа, што мяне зарэжа за абразу. Не дачакаўся я тае помсты, бо „пакрыўджаны” маім фельетонам заўчасна памёр. А я пісаў з надзеяй, што прачытае і будзе мне ўдзячны, бо фельетон быў сімпатычны. Але што ж, тыя браты, калі нават пакончылі па 2-3 класы падставоўкі, літары напэўна ведалі, ды зместу напісанага, а яшчэ „чужым” беларускім пісьмом, не разумелі. І з сябра зрабілі свайго ворага.

Усё тое, аб чым я пісаў, неўзабе пайшло б у няпамяць, калі б я не пераканаўся, прытым шмат разоў, што да сёння, на жаль, абліваюць мяне памыямі. А ніхто з чужых людзей ім столькі не памог, што я ў іх жыцці. Можа, зайзросцяць мне таго, што я стаў такім-сякім чалавекам, а з іх ні адзін нават у войску не служыў. Кожны жыве як хоча і сцеле сабе як мяркуе, ды гэта вельмі брыдка адплачваць злом за дабро.

(Працяг будзе)

Каралева беларускіх балот

Першай сустрэчы з барадатай кугакаўкай я абавязаны Яемосьці Выпадковасьці. Неяк у вясновы дзень я праглядаў, ці занятыя вядомыя мне старыя гнёзды драпежных птушак у Хвойкоўскім лясьніцтве што у Жыткавіцкім райене. Мне не шанцавала: адны дрэвы з гнёздамі былі павысяканы дрэвасекамі і ўжо не існавалі, іншыя ж не былі заняты птушкамі. Заставалася праверыць апошняе вядомае мне гняздо. Загадзя пакінуўшы ўсялякую надзею на ўдачу, я падыходзіў да яго без звычайнай асьцярожнасьці. Здалёк агледзеў гняздо праз бінокль і нікога не заўважыў. Але вырашыў-такі канчаткова ўпэўніцца, што яно пустое, і каб глянуць на гняздо зьверху, залез на суседняе дрэва. Калі ж на адпаведнай вышыні павярнуў галаву да гнязда, заўважыў, што за мной назірае пара жоўтых вачэй. Гэта была барадатая кугакаўка! Тут я і ўспомніў пра фотаапарат, які ляжаў у маім заплечніку. Ціхенька, баючыся варухнуцца, павольна дастаў яго і зрабіў здымак. Але што гэта за кадр, калі бачна толькі палова галавы і вочы? Я падняўся трошкі вышэй і зрабіў яшчэ адзін здымак – на маё здзіўленьне, сава сядзела на гнязьдзе і ня думала нікуды адлятаць. Тады я пачаў памалу караскацца ўсё вышэй і вышэй па дрэве і раз за разам рабіў здымкі. Кугакаўка ўвесь час суправаджала мяне сваім позіркам, але не рухалася. І вось – нарэшце – я знаходжуся на адным з ёй узроўні. Зрабіў яшчэ колькі кадраў і вырашыў падняцца вышэй. Але тут кугакаўка раптам прыўзнялася, павярнулася да мяне хвастом і зноў села на гняздо. Працяг здымак рабіўся бэссэнсоўным, і мне прыйшлося злезьці на зямлю... На той час гэта было самае паўднёвае месца гнездаваньня барадатай кугакаўкі, а для мяне – першая сустрэча з гэтай незвычайнай савой.

З усіх кугакавак барадатая мае найбольшыя памеры, а пры параўнаньні з іншымі беларускімі совамі меншая толькі за пугача. Распушанае каля асновы пер’е забясьпечвае ёй – як дарэчы і іншым совам – бязгучнасьць палёту, фатальную для яе ахвяр. Дзякуючы моцным пальцам з загнутымі і вострымі кіпцюрамі, кугакаўка надзейна ўтрымлівае схопленую здабычу. Нарэшце, загнутая дзюба можа нанесьці завяршальны ўдар і разарваць плоць. Але вялікія памеры барадатай кугакаўкі насамрэч толькі ўяўныя. Пад доўгімі пер’ямі хаваецца шчуплае цела: калі размах крылаў дарослых птушак 135-160 см, дык важаць яны ўсяго каля кілаграма (самцы ў сярэднім 845 г, самкі – 1 140 г).

Сваю сучасную беларускую назву гэтая птушка атрымала за цёмна афарбаваны клін пер’я пад дзюбай – невялічкую „бараду”. Але гэта не адзіная ўжываная ў нас назва гэтага віду. Як піша Васіль Грычык у сваім артыкуле пра першага беларускага арнітоляга Канстанціна Тызенгаўза, менавіта Тызенгаўз першым выявіў на поўначы Беларусі месцы гнездаваньня барадатай, або лапландзкай кугакаўкі, „здабыў для свайго музэю некалькі экзэмпляраў і паведаміў аб сваёй знаходцы ў некалькіх навуковых артыкулах. На той час (першая палова XIX ст.) гэта знаходка была свайго роду сэнсацыяй, бо лічылася, што гэта птушка не сустракаецца на поўдзень ад Скандынавіі.

Першапачаткова сам К. Тызенгаўз нават лічыў, што ім адкрыты новы для навукі від птушак, і даў гэтай саве асобную лацінскую назву – *Strix microphthalmos* („сава драбнавокая”), аднак пазьней перакanaўся ў памылковасьці сваіх меркаваньняў і выправіў уласную памылку ў адной з сваіх апошніх навуковых прац.

Кугакаўка „барадатка”

Барадатая кугакаўка – невялікая прыхільніца вандровак. Вядзе аселы лад жыцьця і да моманту дасягненьня полавай сьпеласьці (у 4-5 гадоў) звычайна імкнецца знайсьці прыстанішча недалёка ад месца нараджэньня (вылупленьня).

Калі ўсё адбываецца нармальна, кугакаўкі праводзяць зіму ў тых жа мясьцінах, дзе і гнездавалі.

А ўлюбёныя мясьціны гэтай савы – гэта старыя лясы, якія мяжуюць з адкрытымі прасторамі сфагнавых балот, выгарамі і пусткамі. І хаця шлюбны перыяд ў барадатых кугакавак пачынаецца ўжо ў студзені, непасрэдна гнездаваньне яны распачынаюць у канцы сакавіка – пачатку красавіка. Самец стараецца

зрабіць уражаньне на самку сваім шлюбным палётам. Выконвае ён яго, павольна пралятаючы па хвалістай траекторыі; часам самка не можа ўтрымацца і далучаецца да самца.

Сваю прыхільнасьць да самкі кавалер пацьвярджае рэгулярнымі падарункамі – здабытымі праз яго палёўкамі і іншымі параўнальна невялікімі жывёламі. У сярэдзіне лютага самец пачынае на сваім участку шукаць непасрэдна месца для будучага гнязда. Каля яго ён і пачынае „сьпяваць", каб прывабіць самку і паведаміць магчымым супернікам, што месца ўжо занята. Яго паведамленьне, якое можна пачуць не далей за сотню метраў, складаецца з некалькіх манатонных нізкіх гукаў „у-у-у", іх рытм павялічваецца разам з паніжэньнем частаты.

Калі самка зацікавілася прапановай, яна далучаецца да гуканьня самца. Калі ж яна застаецца абыякавай, самец вымушаны шукаць іншую партнёрку. Увогуле ж барадатая кугакаўка лічыцца аднай з самых маўклівых соў. Не заўсюды адклікаецца нават на магнітафонны запіс свайго голасу, і актыўна кугакае толькі ў прыцемках.

Пары ў кугакавак ствараюцца на доўгі час, але ці застаюцца яны вернымі адно аднаму – невядома. Кладку барадатыя кугакаўкі памяшчаюць, як правіла, адкрыта – напрыклад, у старым гняздзе драпежнай птушкі. Вышыня гнязда над зямлёй не мае вырашальнага значэньня. Яна можа вар'іравацца ад 4 да 15 мэтраў. Дыямэтар гнязда звычайна каля мэтра, але часам птушкі займаюць і меншыя пабудовы. Часьцей за ўсё, кугакаўкі выкарыстоўваюць старае жытло канюхоў-мышаловаў і асаедаў, часам – арляцоў або скапы, і толькі зрэдку – шулякоў-галубятнікаў. Гэты сьпіс паказвае, што кугакаўкі пазьбягаюць цёмных участкаў лесу – канюхі і асаеды звычайна ж гняздуюць на ўзлесках, а скапа ўвогуле будуе гняздо на вяршалінах найбольш высокіх дрэваў. Ня грэбуюць барадатыя кугакаўкі і высокімі пнямі з часткова зпарахнелай сярэдзінай, у якой могуць зручна зрабіць латок.

У красавіку ў кугакавак ужо адкладзены поўныя кладкі, у якіх 3-4, а часам і 5 яек. Звычайна самка пачынае наседжваць, калі зьнясе першае яйка. Птушаняты вылупляюцца праз 28-30 дзён. І праз тое, што адкладка яек адбываецца на працягу тыдня і даўжэй, птушаняты вылупляюцца па чарзе і паміж імі існуе вялікая розьніца ва ўзросьце і памерах. Гэты мэханізм існуе ў розных групах птушак, якія спажываюць рэсурс, колькасьць якога можа значна зьмяняцца ў розныя гады (у выпадку кугакавак гэта палёўкі – асноўныя ахвяры гэтых соў). Такім чынам птушкі страхуюцца на выпадак, калі харчаваньня не хопіць на паўнавартасны рост усіх птушанят. Тады тыя рэсурсы, якія дарослыя птушкі могуць здабыць, будуць даставацца толькі найбольш дужым (старэйшым) птушанятам – астатнія памруць самі або з дапамогай старэйшых сіблінгаў. Калі ж харчаваньня дастаткова для ўсіх, выжывуць усе.

Наседжвае яйкі самка вельмі плотна і не злятае з гнязда, нават калі зусім блізка ад яго апынаецца патэнцыйны драпежнік. Увогуле ж трэба адзначыць, што кугакаўкі вельмі клапатлівыя бацькі. Самец пільна ахоўвае гнездавы ўчастак і ў выпадку небясьпекі папярэджвае аб ёй самку. Акрамя гэтага, ён амаль паўтара месяца – час ад пачатку наседжваньня да таго, як птушаняты могуць самастойна падтрымліваць тэмпературу свайго цела, – выключна сам палюе і забясьпечвае харчаваньнем сябе, самку, а потым і птушанят. А яны ўвесь час растуць, і ўсё больш харчаваньня патрабуецца, каб задаволіць іх патрэбы. Да таго ж, як ужо адзначалася, птушаняты ва ўзросьце двух тыдняў могуць заставацца на гняздзе без „грэлкі" або „парасона" (у выглядзе самкі) пад час сьпякоты або дажджу. Таму самка ўсё больш часу праводзіць каля гнязда, ахоўваючы савянят, а потым і дапамагае самцу ў паляваньнях. Але ў адрозьненьне ад партнёра не адлятае далёка ад патомства.

Цяпер яе паводзіны рэзка мяняюцца. Патэнцыйнага ворага (нават мядзьведзя і чалавека) самка агрэсіўна сустракае за некалькі дзясяткаў метраў і пачынае атакаваць з паветра, намагаючыся добра стукнуць яго кіпцюрамі па галаве або сьпіне. На крык раз'юшанай самкі прылятае самец, і дапамагае прагнаць драпежніка на бясьпечную для патомства адлегласьць. Звычайна ні адзін драпежнік не вытрымлівае гэткага націску і ратуецца ўцёкамі.

На працягу першага тыдня жыцьця савяняты амаль увесь час знаходзяцца пад самкай. За гэты час у іх расплюшчваюцца вочы і пачынае зьмяняцца першасны рэдкі бялясаваты пух на больш густы і цеплаізалюючы другасны пух шэрага колеру. На дзясяты дзень у іх пачынаюць вылазіць пянькі будучых пёраў: махавых на крылах, рулявых на хвасьце, і трошкі пазьней – контурных па ўсім целе. Цяпер то адно, то другое птушанё перыядычна вылазіць з-пад мамы і з непадробнай цікавасьцю глядзіць на навакольны сьвет. Мала-памалу ў савянят пачынае выдзяляцца „тваравы дыск" цёмна-шэрага колеру – у адрозьненьне ад дарослых птушак, у якіх ён больш сьветлы.

Пад час выкормліваньня птушанят самец палюе ня толькі ў прыцемках і ноччу, але і ўдзень. Часам у сонечных промнях можна ўбачыць, як ён павольна плыве, зрэдку ўзмахваючы крыламі, невысока над зямлёй. Часам такі пошукавы палёт зьмяняецца паляваньнем з прысады. Тады сава з пянька або высокай купіны працяглы час углядаецца і ўслухоўваецца ў навакольле.

Прыкладна праз тры тыдні пасьля вылупленьня ў паводзінах са-

вянятаў назіраецца пералом. Яны ўсё больш часта і інтэнсіўна махаюць крыламі, стоячы на гняздзе. У адну з найбліжэйшых начэй яны выскокваюць з яго і падаюць на зямлю – часам з вышыні ў некалькі мэтраў. Птушаняты яшчэ не ўмеюць лётаць, але ўжо вельмі добра лазяць, караскаючыся на бліжэйшыя дрэвы і кусты і дапамагаючы сабе ў гэтым крыламі. Яшчэ колькі дзён яны агалошваюць навакольле галоднымі крыкамі з бліжэйшай да роднага гнязда расьліннасьці. Але ўжо праз тыдзень савяняты аддаляюцца ад яго на сто-дзьвесьце мэтраў у напрамку, адкуль найбольш часта з'яўляюцца бацькі з ежай. Так дарослыя птушкі прымушаюць сваё патомства да больш актыўнага стылю жыцьця. Старэйшым птушанятам ужо месяц, і яны пачынаюць няблага лятаць, спачатку перасьледуючы бацькоў са здабычай. Тэарэтычна маладыя ўжо могуць пачынаць самастойнае паляваньне і жыцьцё. Але яшчэ на працягу 3-4 месяцаў бацькі прыносяць ім харчаваньне. Напярэдадні зімы сямейныя сувязі канчаткова рвуцца, і падрослыя савяняты пачынаюць жыць цалкам самастойна.

Як і іншыя совы, барадатая кугакаўка харчуецца выключна жывой здабычай. Палюе яна, у асноўным, на мелкіх млекакормячых, асабліва на палёвак-эканомак. Але ня грэбуе і іншымі грызунамі. Здабыча, якая важыць больш за 50 г – напрыклад, зайчанё або вавёрка – трапляецца выпадкова. Цікава, што ў адрозьненьне ад большасьці іншых нашых соў, барадатая кугакаўка як паўночны від добра прыстасавана да паляваньня ўдзень (бо як інакш бы палявалі гэтыя птушкі пад час доўгіх палярных белых начэй?), а таксама да паляваньня на грызуноў, якія хаваюцца пад сьнегам. Вушныя адтуліны, якія разьмешчаны асімэтрычна, дазваляюць усім совам вызначаць дакладнае месца – крыніцу гуку, але толькі барадатая кугакаўка мае доўгія ногі, якія літаральна ўспорваюць сьнег і здольныя схапіць ахвяру, якая хаваецца пад ім.

Як і ў іншых сьпецыялізаваных „мышаедаў", колькасьць гняздуючых кугакавак залежыць ад колькасьці сваіх асноўных ахвяр – палёвак. Таму ў гады, калі палёвак мала, многія пары зусім не гняздуюць. Гэтыя перашкоды на шляху падаўжэньня роду натуральныя, і ў „лепшы на палёвак" год яны могуць кампэнсаваць іх, адкладваючы больш яек і выкармліваючы больш птушанят. Вельмі спрыяльны быў для барадатай кугакаўкі 2012 год.

Але ёсьць рыса паводзінаў, якая непасрэдна і адмоўна сказваецца на стане папуляцыі і колькасьці нашых кугакавак. Гэта ўпэўненасьць савы ў сваёй здольнасьці прагнаць ад гнязда любога драпежніка. Таму і падпускае яна „чалавека з ружжом" на адлегласьць, калі сама лёгка робіцца ахвярай. Такія „паляўнічыя" потым хваляцца яе чучалам. І гэтая бязглуздая мода ўжо прывяла да таго, што колькасьць гэтай і так нешматлікай птушкі зьнізілася да крытычнага ўзроўню, і зараз ацэньваецца ў Беларусі ўсяго ў 50-100 пар! Атрымваецца што на 250 тысяч беларусаў прыходзіца адна пара. Не густа. Але ж у суседніх краінах і таго няма.

Мікалай Чэркас
ГА „Ахова птушак Бацькаўшчыны"

Nieoczekiwana przejrzystość pogranicza

[Podlaski tryptyk]

3. Wszak na moim wschodnim Podlasiu pięknych ludzi jest jak kwiatów na łące w pełni lata. Nie podołam zadaniu i nie opiszę ich tutaj, jak na to zasłużyli. Sama ziemia narewkowska zrodziła ich tylu, że całej książki nie starczyłoby, gdybym chciał takich twórców swojej społeczności należycie przedstawić. Daleko w historię sięgając mamy ród panów Massalskich, którym wiele ważnych czynów dla rozwoju całego regionu przypisać należy, mamy potem bohaterów naszych powstań, jak Walery Wróblewski czy Konstanty Kalinowski, tu walczących lub stąd pochodzących, o których nie tylko książki, ale i filmy powstawały, mamy mniej głośnych, lecz zapisanych godnie niegdysiejszych przemysłowców [jak Antoni Tyzenhaus] czy rodzimych patriotów i nauczycieli [jak Aleksy Grycuk]. Współczesność przyniosła całą falę nowych wspaniałych twórców, jak poeta i profesor Uniwersytetu Warszawskiego Aleksander Barszczewski z Bondarów, jak realizatorka filmów dokumentalnych Tamara Sołoniewicz z Narewki, jak białostocki architekt, projektant wielu obiektów sakralnych Jan Kabac z Minkówki czy dziennikarz, obrońca racji regionalnych, Janusz Korbel z Białowieży. A wymieniłem już wcześniej niektórych, gdy inni zawitają tu wkrótce. To ci, którzy zaufali swojej ziemi i swojej pracy, sobie i swoim sąsiadom. Stało się coś niesłychanego: jakby z utopijnej metanoi wychyliły się pierwsze kiełki rzeczywistości, oznaki przewrotu mentalnego w człowieku będącym sobie wilkiem...

Wraz z przemianami cywilizacyjnymi w kraju zyskiwały również jego obrzeża. Prawdę mówiąc, zyskiwały, ale i traciły. Pokoleniowe i społeczne ruchy migracyjne pustoszyły zaniedbaną wieś, równocześnie jednak dodawały dynamiki tam, gdzie energia ludzka utwierdzała się w kulturze, nowych zainteresowaniach, regionalnych potrzebach i możliwościach transformacji gospodarczych. Napięcia etniczne malały, przestrzenie swobodnej myśli i wyobraźni wypełniły aspiracje tworzenia i odpowiedzialności, rodzimy czyn artystyczny ożywił monotonię mizernej codzienności. Lokalny patriotyzm stawał się wartością kreatywną i wymierną. I ja o tym właśnie. Narewka wypiękniała.

Wysiłek ludzki kocha swoją skuteczność. Już nie tylko jednostki, ale całe ekipy ambitnych obywatelsko mieszkańców tej ziemi widziały, jak ich twórcza praca porządkowała świat wokół i nasycała go sensem istnienia. Ryzykowne inwestycje przemysłowe zmieniały krajobraz, ale otwierały też pole do kolejnych przedsięwzięć. Budowano nowe szkoły o współczesnym wyrazie estetyki, stare przerabiano na nowoczesne galerie piękna, powstawały żywe ośrodki kultury w tradycji języka i lasu , malarskie plenery, gościnne miejsca wypoczynku i krajoznawstwa w nadleśnictwie... I dalej w puszczę, w tę wspólnotę życia człowieka z przyrodą, w której myśl zakwita wyobraźnią samej Białowieży i tych wsi pomiędzy – Bud, Teremisek, Pogorzelców – w kulturze odświeżonych... Aż ku Hajnówce, za młodu terpentyną cuchnącej, dziś tajemnice boru w ozdrowieńczym oddechu sosny, poezji i sztuki Podlasiu i Polsce wciąż pełniej oferującej. Piękne jest to mrowisko ludzkie, w pogodzie ducha i twórczej pracy pokój na pograniczu czyniąc.

Część trzecia.
Widok z klasztoru w Supraślu

Od puszczy do puszczy

Gdy Wiktor Kabac malował uparcie swoją Białowieską, Wiktor Wołkow zajął się Knyszyńską. Jej obrazy, zobaczone okiem artysty i potwierdzone obiektywem fotoaparatu, przedstawił nam w zwodniczo pięknym albumie „Podlasie – Supraśl – Puszcza", któremu ulegli najpierw wybitni mistrzowie w swoich zawodach: Andrzej Strumiłło [koncepcja i projekt graficzny] i Sokrat Janowicz [tekst romantyczno-historyczny], a potem ja sam. Długo nie mogłem oderwać wzroku od rozkładówki z pejzażem jak z pobliskich Walił Leona Tarasewicza, gdy jednak to się wreszcie udało, utknąłem na dobre w ujęciu z lotu ptaka niewiarygodnego klasztoru w Supraślu. Zrozumiałem, że mój powrót do rozmyślań o wschodniej Polsce nie może się na tym skończyć, że dzieje się na moim Podlasiu coś wielorako nowego, coś, co dla moich własnych potrzeb, ale i tych publicznych wymaga przyjrzenia się rzeczy z bliska, pewnej weryfikacji obiegowych poglądów, uzupełnienia wrażeń rodzinnych, zadumy...

Koniec słonecznego lata zatem spędziliśmy z żoną w tym „niewiarygodnym" klasztorze w Supraślu, przeżywając swoistą ekumenię rozumu i wiary w kulturze najbliższego nam świata. Na owym nieustannym pograniczu katolicyzmu i prawosławia, na którym wierny katolicyzm mojej żony i niewierny wizerunek mojej ortodoksji wyznaniowej, po półwieczu rozumnego spokoju, zostały poddane weryfikacji ducha.

Dzięki uprzejmości przyjaciół z „Przeglądu Prawosławnego" i łaskawości kanclerza Akademii Supraskiej znaleźliśmy się w otoczeniu ogrodów i u źródeł mniej znanej Europy, do dziś jednak pulsujących pewnie i ożywczo. Takie uczucie rodzi się fortunnie w splocie historycznych, ale i współczesnych doświadczeń wynoszonych z obu stron kontynentu – wschodniej, z jej posępną dostojewszczyzną, i zachodniej, przepełnionej zgiełkiem hedonistycznej industrii. Tu pogranicze staje się jakby osobliwą enklawą południowej słowiańszczyzny, z całą jej namiętnością i zmysłami, lecz bodaj bez jej okrucieństwa...

Bez okrucieństwa? To łatwo powiedzieć, kiedy tyle słońca wokół, a ciszę świętego klasztoru rozbijają tylko dzwony w koncercie niezwykłym, jedynym tak instrumentalnym w muzyce cerkiewnej, i kiedy białe ściany szlachetnej ławry wyłaniają się pogodnie z zieleni pól i parków nadrzecznych, otaczając potężną świątynię królewską dostojnością. Bo tu wszystko jest harmonią i ta cerkiew pośrodku wyrasta z ziemi najpierw ceglanym murem średniowiecznej warowni, by wspiąć się ku niebu wspaniałym przewyższeniem olśniewająco białych wież w złotej aureoli trójramiennych krzyży...

To zdumiewające, jak historia nieraz kładzie uszy po sobie i posłusznie daje się człowiekowi wodzić za nos. Supraska pogoda, otulająca Puszczę Knyszyńską, a także miasteczko w kwiatach, wycisza dramat wojen, które przewalały się tędy, jak i przez Polskę całą, na Kresach pozostawiając swój ślad bodaj trwalszy, a jednako okrutny. Swoistość wojennych śladów na tych ziemiach bowiem nie tylko w najazdach dalekich lub bliższych hunnów odbija się echem, także sami autochtoniczni mieszkańcy Rzeczypospolitej, szukając swoich prawd religijnych i etnicznych, umieli – często poduszczeni, owszem – skoczyć sobie do gardeł, nie żałując krwi obcej i własnej.

To w połowie drugiego tysiąclecia wzniesiono tu monaster prawosławny w uznaniu dla ludu ruskiego pod magnackimi rozkazami hetmanów Chodkiewiczów. Wpisawszy się wkrótce w kroniki kulturalne Wielkiego Księstwa Litewskiego – drukarnia, papiernia, biblioteka, cerkiew Zwiastowania – Ławra supraska przeżyła swój pierwszy dramat, trafiając do rąk unickich bazylianów. Wielkiego zamieszania i krzywd wzajemnych narobiła Unia Brzeska, niewczesną pieczęć papieską kładąc na kresowym prawosławiu, wyprowadzając braci grekokatolickich na manowce wymuszanej jedności. A zapowiadało się całkiem dobrze, Chodkiewiczowie silni zwycięstwami pod

Kircholmem i Smoleńskiem [skąd Sołtanowie przywieźli w darze dla Supraśla piękną ikonę Matki Boskiej, do dziś, choć przeróbkami odmienioną, tu świętą] patronowali prawosławiu, wspierając w nim również życie monastyczne. Mając na podorędziu opiekę książąt Ostrogskich [z ich polsko-litewską sławą po zwycięstwie pod Orszą], mogło to wyznanie rozwijać się do wieku XVII we względnym spokoju religijnym, jedynie w politycznych meandrach spychane w Rzeczypospolitej na rubież ruskich, schizmatycznych renegatów. Toteż potem nurt historii wzburzył społeczny spokój falą konfliktów koniunkturalnych, wywołując zamieszki konfesyjne, operacje z użyciem oręża przemocy i wojny.

Monaster supraski, przeniesiony tu z pobliskiego Gródka już w pierwszy latach XVI w., rychło stając się ważnym ośrodkiem kultury materialnej, zasłynął bogactwem swoich zainteresowań bibliofilskich i muzycznych. Dumny był zwłaszcza z posiadania jednej z najstarszych ksiąg na tych ziemiach, z dokumentu zwanego Kodeksem Supraskim, którego karty w wirach historycznych zaburzeń rozproszyły się po świecie.

Ojcowie bazylianie, choć na swój unicki sposób, zachowali powagę miejsca, przez krótki czas stało się ono nawet siedzibą biskupstwa, po rozbiorach Polski musieli jednak ustąpić powracającemu w XIX w. prawowitemu w tym miejscu prawosławiu. Aż wszystko znowu się przewróciło, carat rozsypał się pod uderzeniem rewolucji, tu odrodziła się Rzeczpospolita, ustanawiając swoje po katolicku polskie prawa.

Zostawmy teraz w spokoju czas międzywojenny, pełen sprzeczności, niezrozumiale wrogich poczynań nowych, młodych władz wobec prawosławia. Przypomnijmy tylko, że katolicka polonizacja na ziemiach wschodnich naszej odradzającej się ojczyzny rodziła nieuniknione konflikty etniczne i religijne, paradoksalnie idące w sukurs antyreligijnej polityce radzieckiej, represyjnie wyniszczającej swoje prawosławie, gdy polskie uzyskało właśnie autokefalię, czyli niezależność od tradycyjnych związków z patriarchatem moskiewskim. Ostatnia wojna przyniosła tej polsko-ruskiej krainie dalsze dewastacje i cierpienia, Supraśl stracił niemal połowę mieszkańców oraz cały przemysł drzewny i włókienniczy. Niemcy, wycofując się w 1944 r., wysadzili w powietrze zabytkową cerkiew monasteru, pozostawiając rozogniony spór historyczny o to miejsce i ocalałe zabudowania poklasztorne.

Czasy bezpośrednio powojenne to nieustanny proces dochodzenia praw własności do ruin po sławnej ławrze. Unicccy bazylianie, katoliccy salezjanie, prawosławni supraślanie zgłaszali kolejno i wszyscy razem swoje administracyjno-prawne pretensje do tego miejsca, uświęconego historią chrześcijaństwa w Polsce wschodniej. Dziesiątki lat trwały przepychanki, targi i przetargi coraz bardziej polityczne, obfitujące nieraz w wydarzenia gorszące – aż katolicy, uzyskawszy drugi kościół w miasteczku [po-ewangelicki] wreszcie ustąpili i klasztor powrócił w pełne, usankcjonowane obowiązującym prawem, władanie prawosławnej Cerkwi.

I teraz dopiero okazało się, jak trudny do zagospodarowania jest to spadek.

„Przegląd Prawosławny", który tu o wszystkim wszystko wie, przedstawił ostatnio losy ojca Aleksego Mularczyka, już od roku 1927 pełniącego w Supraślu znojną posługę religijną. Zajmował się on wieloma rzeczami w supraskiej cerkwi, ale przede wszystkim bronił jej istnienia. Ten obronny charakter prawosławnej wiary na naszym wschodnim pograniczu niech będzie brany pod uwagę, ilekroć pojawia się potrzeba rozważenia jakiejś kontrowersji wyznaniowej także w przestrzeni społeczno-etnicznej. Rola i siła czynników politycznych w formowaniu strefy limitroficznej naszego państwa na wschodzie jest deprymująco duża, co wiemy i czujemy. Toteż cała działalność ojca Mularczyka kierowana była przede wszystkim na podtrzymanie ducha, czego jednak nie można było osiągnąć bez materialnych fundamentów bytu. Byt jest ciałem i jego obrazem, także boski, substancja pogodna w religii prawosławnej ratuje człowieka przed zmiażdżeniem w imadle historii, od Rublowa po Nowosielskiego wyłamując się z kanonu lub w nim pozostając. Ikona jest najbardziej wyrazistym przykładem tego stanu rzeczy. Gdy oferuje się świątyni, jest jej okiem i uchem, promieniem duchowego światła w ikonostasie, gdy trafia do galerii lub muzeum zatraca swoją sakralność, skazana na cudze światło, by się odnaleźć w laickim piękna ikono-s t o s i e. Jakże różne są to pojęcia, ale jak zbliżają ich twórców i odbiorców. Myślę o tym z równym wzruszeniem jak wtedy, gdy patrzę jak opada parafiańszczyzna z naszej zajadłej większości narodu i jak ustępuje ona – jak w oszołomieniu – swojej narodowej mniejszości. Coś się zmienia w Europie...

To wielka różnica – poczucie a u p r a w i a n i e narodowości. Zawsze, ale najbardziej wtedy, gdy występuje w rzeczywistości narodowego państwa i obywatelskiej odpowiedzialności. Ziemie wschodniego Podlasia, nasycone ludnością i kulturą białoruską, pozostają umocowane tu historycznie i umocnione losami wspólnej ojczyzny. Inna polskość tych ziem, prawosławna, przynosi dziś nowe wartości, ale i nowe wyzwania – odbiegające od tych klasycznie kresowych, formowanych na kontrapunkcie mużycko-pańskim, do których przywykliśmy w naszej polskiej historiozofii. Nowe prawa dla mniejszości, o jakie dobija się uparcie Eugeniusz Czykwin, podlaski poseł na sejm Rzeczypospolitej kolejnej kadencji, obiecują więcej niż realność administracyjno-społeczna gotowa jest przyjąć „z dobrodziejstwem inwentarza". Ale próby trwają i owoce pozytywnych myśli, pomysłów i działań są tu już wielorako widoczne. Ta kraina, niegdyś mocno zaniedbana, głęboka prowincja, owa wspomniana już „ściana wschodnia", zaczyna rozkwitać zieloną cywilizacją regionalnej kultury. Folklor bywa nieraz tylko banalny, ale potrafi też ożywić

i użyźnić masowość potrzeb i aspiracji społecznych, sztukę wyrastającą ponad ludowe gry i stereotypy. W Supraślu – obok domu z galerią malarstwa, obok liceum plastycznego i festynów rozrywkowo-artystycznych – jest kulturalny ośrodek wypoczynkowy nad zalewem, ze schludną ścieżką spacerowo-zdrowotną, i jest jednak ów nieźle już znany teatr Wierszalin, ku sławie europejskiej zmierzający...Nie dziwota tedy, że Patriarcha Moskwy i całej Rusi i tu zawitał podczas swojej polskiej pielgrzymki.

Ten europejski wymiar kultury, w którym mieszczą się także ważne zjawiska literackie, z przykładem najznamienitszym Sokrata Janowicza z niedalekich Krynek – zresztą tak symptomatycznie sprzęgniętego przyjaźnią z mistrzem w świecie już znanym, Leonem Tarasewiczem z Walił – to nie tylko piękna idea wspólnoty ludzkiej na naszym kontynencie i wspólnego nad nim nieba, lecz i złota manna unijna z tegoż nieba, konkretne środki finansowe na rzecz rozwoju regionalnego. Należycie wykorzystywane również przez Kościoły. Prawosławny, umajając polskie ziemie wschodnie nowocześnie bizantyńskimi świątyniami [Jan Kabac przykładem: nawet architektura sakralna, jak widać, dała się tu przekabacić...], skupił swoją szczególną uwagę na przywróceniu do świetności swojej reprezentacyjnej budowli historycznej, jaką jest dziś zabytkowy chram i monaster supraski.

Kiedy się tutaj jedzie z Białegostoku ładną szosą leśną, której wiernie towarzyszy wygodna, malownicza ścieżka rowerowa [jakże ta kameralność włącza się tu inteligentnie w budowlany rozmach miasta...], nie pamięta się często, że przez lata tę przestrzeń podmiejską ruiny cerkwi straszyły swoim potężnym gruzowiskiem. Krok po kroku, nim jeszcze zakończono spór formalno-prawny, porządkowano najpierw to, co pozostało po wojnie z imponującej, sakralnej budowli. Pamiętam moje pierwsze odwiedziny tego miejsca gdzieś sprzed pół wieku, kiedy wśród murów przykrytych prowizorycznym zadaszeniem stanęli święci uratowani z fresków na fragmentach tynku, bezdomni w tym czasie, by potem zejść między ikony białostockiej galerii... Odbudowa, wspomagana środkami państwowymi, trwała dziesiątki lat, aż wyrosła świątynia o wielkiej urodzie i potędze. Nie tęga baba, dobrotliwie piersiasta swoimi kopułami, rosyjskimi cebulami, jakich wiele na wschodzie, lecz strzelista wieżycami w swym podniebnym locie, ortodoksja podszyta gotykiem. Tylko stać i patrzeć.

Mój zachwyt nie jest odosobniony. W odwiedziny przybywają tu osoby z całej Polski, coraz częściej także spoza: pojedynczo, rodzinnie, wycieczką, pielgrzymką. Surowość wnętrza świątyni, wciąż pozbawionej ściennych malowideł, wynagradzają pienia mszalne, wspaniałe głosy modlitewnej tradycji, w krypcie grobowiec biskupa Mirona, który zginął w katastrofie samolotu prezydenckiego pod Smoleńskiem, a na zewnątrz, w muzeum ikon, bogate zbiory obrazów, wśród których owe skarby na tynkach, freski zdjęte z nagich, nie podtrzymujących murów, filarów. Zaiste, jest się czym zachwycać.

Jest jeszcze obszerne podwórze klasztorne wokół cerkwi, z bramą-dzwonnicą, pogodna strażnicą. Wyłożone wprawdzie szarym kamieniem, ale otoczone białym czworobokiem zabudowań – z historyczna przeszłością, ale i z projekcją przyszłości, nawet tej bliskiej. Obok zamkniętej części zakonnej otwiera się na gości Dom Pielgrzyma i Akademia Supraska, oferujące działania studyjno-edukacyjne w wymiarze dostępnym dla kultury społecznej. Młody rektor Akademii wyznaje, że jakkolwiek trzeba było zrezygnować z własnej, wysłużonej drukarni, to zachowano bibliotekę, której zbiory to mądrość i radość wiedzy dla wszystkich... I jest Pałac Archimandrytów, bielący się równie świetliście ku cerkwi pośrodku dziedzińca, jak i na zewnątrz obiektu, ze skarpy w stronę rzeki i przerzedzonych połaci puszczy Knyszyńskiej. Jeszcze nie wszystko w nim gotowe, puste wnętrza zostaną wypełnione nowym barokowym wyposażeniem, co – zawsze pod kontrolą konserwatora – da się urzeczywistnić dzięki kolejnym zastrzykom finansowym z programu regionalnego Unii i władz województwa. Tę wspólną akcję odnowicielską z udziałem urzędów centralnych odnotowuje się tu z dumą [to uczucie staje się dla wszystkich zasadne], powołując się przy tym na deklaracje władyki Jakuba: „Remontowany kompleks służy nie tylko prawosławnym, ale także ludziom innych wyznań, choćby przez obecność w nim Muzeum Ikon, organizowane tu konferencje, sympozja, warsztaty. Jest on dostępny także dla ludzi nauki, sztuki, turystów” [cytuję za Anną Radziukiewicz].

To dobry ton i dobra wiara we wspólnotę ekumeniczną ludzi. Nie tylko religijną. Prawosławni z katolikami debatują o potrzebie zbliżenia i braterstwa, spotykają się co roku na specjalnych konferencjach, co wcześniej zaowocowało zgodą łacinników na opuszczenie„filioque”, a ostatnio – nieoczekiwanym jak drugi cud nad Wisłą – przesłaniem o pojednanie do narodów Polski i Rosji. Zatem: skoro udało się porozumieć stronom w sprawach tak doktrynalnej w przeszłości i tak profetycznej na przyszłość, to nadzieja na nieodzowną dziś ekumenię wiary i niewiary, ku powszechnemu dobru skierowaną, jest światłością na horyzoncie naszego bytu człowieczego i rozumu. Z Supraśla widać to lepiej.

A Supraśl rzeka, podobnie jak Narewka, wpada do Narwi pod niebem przejrzystym Podlasia i z dobrym uczuciem wspólnoty w sercach jego mieszkańców i gości. Zwycięsko, bowiem wbrew złu, które tak niepotrzebnie wciąż w nas tkwi i czai się brzydko po kątach naszych myśli i uczuć. Trzymajmy je na uwięzi, a piękno podlaskich miast i wsi pozostanie siedliskiem naszych ziszczonych marzeń na trwałe.

Eugeniusz Kabatc ■

Рэцэнзіі, сустрэчы

Беларушчына ад Алеся Бяляцкага

Напрыканцы мінулага года з друку выйшаў ладны том артыкулаў беларускага праваабаронцы, гісторыка і літаратара Алеся Бяляцкага пад назвай „Асвечаны Беларушчынай". Гэтае выданне сам аўтар задумаў ажыццявіць да свайго 50-годдзя (25 верасня 2012 года). Але 4 жніўня 2011 года Алесь Бяляцкі быў арыштаваны беларускімі сілавымі структурамі па абвінавачванні ва ўхіленні ад выплаты падаткаў (утойванне прыбыткаў у асабліва буйным памеры, артыкул 243, частка 2 Крымінальнага кодэксу Рэспублікі Беларусь). Гэты артыкул уключае ў сябе пакаранне да 7 гадоў пазбаўлення волі і канфіскацыю маёмасці. А 24 кастрычніка 2011 года Алесь Бяляцкі быў асуджаны да 4 з паловай гадоў зняволення за „ўтойванне прыбыткаў у буйным памеры". Цяпер ён адбывае тэрмін у „испровительной колонии" у Бабруйску.

На прэзентацыі кнігі Алеся Бяляцкага ў Мінску пісьменнік Генадзь Бураўкін сказаў: „Настолькі сумленны, настолькі чысты і светлы чалавек Алесь, што немагчыма не любіць яго. Кніга выдадзеная вельмі дастойна, афармленая Уладзімірам Вішнеўскім – сціпла, інтэлігентна і таленавіта. І выданне вартае самых добрых навуковых ацэнак…".

Алесь Бяляцкі сам не паспеў падрыхтаваць выданне да друку, таму за гэту справу ўзялася літаратуразнавец Паліна Сцепаненка. І яна склала кнігу хутка і выдатна. Паліна Сцепаненка нават напісала прадмову да кнігі „Іншадумства ў літаратуры", дзе падкрэсліла, што „на жаль, у Беларусі няма ні незалежнага следства, ні незалежнай пракуратуры, ні, тым больш, незалежнага суда – суд ператварыўся ў палітычную расправу над беларускім праваабаронцам і літаратуразнаўцам. Яго прызвалі вінаватым у няспалаце падаткаў. Праваабаронца сваёй віны не прызнаў і заявіў, што ўсе грошы, атрыманыя на ягоныя рахункі, ішлі на праваабарончую дзейнасць…".

Кніга Алеся Бяляцкага распачынаецца лістамі „Пра беларускую „турэмную" літаратуру. Гэтыя лісты аўтар адрасуе Уладзіміру Някляеву. Бяляцкі аналізуе зборнік Уладзіміра Някляева «Лісты да Волі» з паэмай «Турма», параўноўваючы яго паэзію з Купалавай, ды і не толькі гэта. Алесь Бяляцкі, нагогул, праглядвае шлях беларускай „турэмнай" літаратуры, пачынаючы ад Кастуся Каліноўскага да сённяшніх дзён. Да „турэмных" аўтараў належаць і Ядвігін Ш., Францішак Аляхновіч, Сяргей Новік-Пяюн, Тодар Лебяда, Ларыса Геніюш, Васіль Супрун, Пятро Бітэль, Браніслаў Тарашкевіч, Барыс Мікуліч, ды сотні іншых беларусаў. І вядома ж „Турэмны дзённік" Славаміра Адамовіча і „Лісты да Волі" Уладзіміра Някляева. Дарэчы, „турэмную" беларускую літаратуру трэба яшчэ даследаваць, пісаць пра яе, шырока вывучаць у школах. Бо беларусам заўсёды хапала бяды – войнаў, арыштаў, рэпрэсій, высяленняў, кратаў. Магчыма, Алесь Бяляцкі – першы з нас распачаў даследаваць, аналізаваць, прыгадваць пра беларускую „турэмную" літаратуру.

Кніга «Апошні рэйс» Хвядоса Шынклера, адна з нешматлікіх беларускіх кніг з бібліятэкі Жодзінскай турмы № 8 (там спачатку аўтар апынуўся да разгляду касацыйнай скаргі. – С.Ч.), стала для аўтара нагодай скласці нарыс пра гэтага забытага пісьменніка 1920–1940-х гадоў. Паказаць праз лёс інтэлігента гісторыю запрыгоньвання літаратуры, маральнага, а пасля і фізічнага знішчэння асобы ў сталінскія часы. Алесь Бяляцкі напісаў нарыс пра Хвядоса Шынклера цікава, шмат новых, раней невядомых фактаў з жыцця літаратара зга-

даў аўтар. Хаця не сказаць, што пра Шынклера ў Беларусі забыліся. Ды не. Лідзія Арабей пра яго жыццё і творчасць напісала і выдала цэлую кнігу ў 1959 годзе. Калі выходзілі кнігі Хвядоса Шынклера – у друку з'яўляліся рэцэнзіі, якія пісалі Якаў Герцовіч, Міхась Ларчанка, Міхась Клімковіч, Марыя Барсток, Янка Казека, Іван Кудраўцаў. Многія з іх адзначалі ў творчасці Хвядоса Шынклера дакладнасць слова, трапнасць мастацкай дэталі і г.д. Але здаецца, грунтоўнай згадкі пра Хвядоса Шынклера не было з 1980-х гадоў. Алесь Бяляцкі выправіў гэту памылку, тым больш, што сёлета ў верасні Хвядосу Шынклеру спаўняўцца 110 гадоў з дня нараджэння і 70 гадоў з дня гібелі яго сына Юрыя пад Сталінградам.

Вялікае месца ў кнізе Алеся Бяляцкага займаюць радкі пра Максіма Багдановіча, Янку Купалу, Францішка Аляхновіча. Пра Францішка Аляхновіча аўтар пісаў нарыс у 1990 годзе і апублікаваў у часопісе „Маладосць". Ён адкрываў тады чытачам-беларусам вялікага і забытага драматурга і празаіка Аляхновіча. Гэта цяпер мы пра яго шмат ведаем, бо выдадзены „У кіпцюрах ГПУ", п'есы, многія з якіх пастаўлены на сцэнах беларускіх тэатраў і рыхтуюцца да пастановак. А напачатку 1990-х мы ўпершыню чыталі пра гэтага чалавека, жыццё якога „ўздымала яго ўгару і кідала ў прадонне, не пытаючы ягонае згоды".

Жыццё і творчасць Максіма Багдановіча Алесь Бяляцкі ведае не менш за Ніну Ватацы (1908-1997), якая пры жыцці жыла Багдановічамі. Алесь быў дырэктарам музея Максіма Багдановіча ў Мінску. І пра Максіма ён напісаў хораша, светла, пранікнёна. Вядома, усіх жыццёвых тайнаў Максіма Багдановіча і яго бацькоў ён не раскрыў, хаця адчуваецца, што ведае іх. Асабліва пра ўсаемаадносіны Максіма з бацькам Адамам Багдановічам, а яны былі няпростымі. Але аўтар кнігі застаецца на баку Адама Ягоравіча: „Недаацэньваць ролю Адама Багдановіча ў выхаванні Максіма, ягоным доглядзе, разуменні сына – нyварта. Гэтая роля была вялізнай. Мала хто з бацькоў даў столькі сваім дзецям, як Адам Багдановіч – Максіму. Ён быў той сцяною, за якой спакойна развіваўся і квітнеў талент Максіма Багдановіча, дык будзем яму ўдзячны за гэта".

Разважае Алесь Бяляцкі пра Янку Купалу і рэвалюцыю, а таксама пра энцыклапедыю „Янка Купала" (1986). Розныя гэтыя разважанні, але аўтар жыве надзеяй: „Будзем чытаць Купалу. Нам не стае слоў прарока. Ну не ўчарашнія ж недавучкі будуць вучыць нас жыць…".

У 1996-1997 гадах Алесь Бяляцкі вёў калонкі ў тыднёвіку „Літаратура і мастацтва", дзе ён выкладаў свае думкі пра наша жыццё, літаратуру, кнігі, пісьменнікаў. Розныя яны – суб'ектыўныя і аб'ектыўныя, сціплыя і адкрытыя, але ў іх аўтар тактоўна падкрэслівае, што варта нашага часу, а што не. Найперш, пісаў пра вартае, бо кволае, нікчэмнае ён не чапаў, ён пісаў пра тое, што заслугоўвае ўвагі крытыка і чытача. А гэта сур'ёзныя выданні 1990-х гадоў. І іх было шмат. Алесь Бяляцкі „гартае" успаміны Юльяны Вітан-Дубейкаўскай, „Адзінокую зорку" Леры Сом, зборнік інтымнай лірыкі Адама Глобуса, тлумачальны слоўнік беларускай літаратурнай мовы Судніка і Крыўко, „Стодзівы" Анатоля Дэбіша, знаёміцца з уладарамі Вялікага княства Літоўскага Вітаўта Чаропкі, з вершамі Наталлі Арсенневай, захапляецца гісторыяй Уладзіміра Арлова, Калядамі Эдуарда Акуліна, беларускім студэнцтвам на чужыне Барыса Рагулі і г.д.

Піша аўтар кнігі, успамінае студэнцкія гады, а таксама той час, калі ён быў маладым побач з Сяржуком і Анатолем Сысамі і Эдуардам Акулінам. Ведаў і я добра Анатоля Сыса, які, калі мяне прымалі ў Саюз пісьменнікаў, укленчыў на калені перад старшынёй Саюза пісьменнікаў Вольгай Іпатавай у Доме літаратараў і казаў: „Волечка, не марнуй хлопца, не трэба яму гэты саюз!". А потым крычаў мне: „Сярожка, я табе свой членскі пісьменніцкі білет аддам, толькі не ўступай у саюз…". Чаму ён так казаў – не ведаю… Але шчыра прызнаюся, мне шкада Анатоля Сыса. Вельмі шкада. Ён быў з маіх равеснікаў – хто нарадзіўся ў канцы 1950-х – напачатку 1960-х гадоў – самым таленавітым, але па характару – самым неспакойным. Тым не менш, Алесь Бяляцкі напісаў праўду пра Анатоля, дадаўшы, што „паэтычны феномен Анатоля Сыса , вялікага паэта канца XX стагоддзя , патрабуе ўважлівага і сур'ёзнага вывучэння". Пагаджаюся.

Над кнігай „Асвечаныя Беларушчынай" можна разважаць доўга. У нечым пагаджацца і непагаджацца з яе аўтарам. Вядома, у ёй ёсць і недакладнасці. Але асаблівай увагі над імі засяроджваць не хочацца. Тым не менш, пра адну скажу. На старонцы 307, аналізуючы энцыклапедыю „Янка Купала", Алесь Бяляцкі піша, што ў энцыклапедыі няма артыкула „пра даследчыка А.Бергман, пяру якога належыць манаграфія „Беларускі штотыднёвік „Наша Ніва"…". А.Бергман – гэта не ён, а яна – Аляксандра Бергман (1906-2005) – беларуска-польская даследчыца жыцця і дзейнасці Браніслава Тарашкевіча, Максіма Бурсевіча, Ігната Дварчаніна, Сымона Рак-Міхайлоўскага і іншых дзеячаў Заходняй Беларусі. Яна таксама даследавала і „Нашу Ніву", „Вольны сцяг", „Змаганне", Беларускае навуковае таварыства ў Вільні…

І яшчэ. У артыкуле „Нашыя дзецi" чытаю: „Мой сын гаворыць па-беларуску… Ён ведае, хто такая Рагнедаа і хто такі Вітаўт. Ён вучыць беларускія вершы і спявае беларускія песні…". Гэтыя словы літаратуразнаўца, грамадскага і культурнага дзеяча, віцэ-прэзідэн-

та FIDH, кіраўніка праваабарончага цэнтра „Вясна” у Беларусі Алеся Бяляцкага можна смела ставіць эпіграфам да ўсёй яго кнігі. Менавіта гэтыя, а не іншыя.

Сяргей Чыгрын

Nowa książka ks. Grzegorza Sosny

W oczach przyszłych badaczy naukowej spuścizny prawosławnych Białorusinów na Białostocczyźnie, wieś Ryboły w gminie Zabłudów jawić się będzie prawdopodobnie jako jeden z najbardziej prężnych ośrodków wydawniczych. Staraniem proboszcza tamtejszej parafii, ks. Grzegorza Sosny i matuszki Antoniny Troc-Sosny, ukazała się drukiem jeszcze jedna pozycja naukowa o charakterze specjalistycznym. Fundamentalne dzieło na tysiącu stron pomieściło prawie 15 tys. nazwisk osób duchownych i reprezentantów stanu zakonnego, związanych z Cerkwią na terytorium Rzeczypospolitej.

Spis osobowy w ujęciu alfabetycznym, chronologicznym i demograficznym jest swoistą kontynuacją serii wydawniczej *Bibliografie parafii prawosławnych na Białostocczyźnie.* Na podstawie biogramów można prześledzić losy duchowieństwa od końca XVIII wieku po współczesność.

Księga ma charakter encyklopedyczny, przy większości nazwisk czytelnik odnajdzie bibliograficzne odnośniki do źródeł drukowanych – czasopism, kalendarzy, katalogów, periodyków i słowników. Przyczynkiem do jej powstania było przygotowanie wykazu duchowieństwa województwa białostockiego w latach 80. XX w. Wydawnictwo jest plonem kilkudziesięciu lat żmudnej pracy nad cerkiewnymi dokumentami i z pewnością będzie wymagała w przyszłości uzupełnienia. Z kolei regionalistom mogłoby pomóc powiązanie kleru z konkretnymi parafiami.

Najnowsza praca ks. Sosny i m. Antoniny jest bez wątpienia pionierska. Przeciera naukowy szlak nie tylko dla badaczy polskich, ale i białoruskich oraz ukraińskich.

Książkę można nabyć na plebanii w Rybołach.

Tomasz Sulima

Ks. Grzegorz Sosna, m. Antonina Troc-Sosna, “Hierarcha i kler Kościoła prawosławnego w granicach II Rzeczypospolitej i Polski powojennej w XIX-XXI wieku”, Ryboły 2012. ■

Dlaczego unikamy swojej mowy?

Piękno przyrody i dziewiczość terenu przyciąga na Podlasie wielu, ale niewielu orientuje się w skomplikowanej i fascynującej zarazem sytuacji językowej regionu i zamieszkujących go mniejszości. Ja również, zaczynając w październiku 2011 roku swoje wędrówki przez kolejne wsie (a odbyłem ich dotąd blisko dziesięć) doznałem szoku i poczyniłem wiele prywatnych odkryć, wciągając się coraz bardziej w ten ginący (co niestety rzuca się w oczy) świat. Mając czas na przemyślenia i obserwacje, a także zastanawiając się nad specyfiką i praktyką używania gwar Podlasia z pozycji człowieka z zewnątrz, doszedłem do mało optymistycznych, aczkolwiek znanych zapewne długoletnim obserwatorom życia Białorusinów, Ukraińców czy po prostu „Tutejszych” na Podlasiu wniosków.

Jestem przekonany, że podzielam je z wieloma mieszkańcami tej części Polski. Często są to myśli nie wypowiadane publicznie, choć pokrywają się z odczuciami współużytkowników niepolskiego języka na tym terenie, których są przecież jeszcze dziesiątki tysięcy.

Skąd bierze się wewnętrzny tak trudno definiowalny opór, który wzbrania przed mówieniem *po swojomu, pa swojmu*? Czy to wstyd? Niesmak? Co powoduje, że użytkowników gwar ubywa? Dlaczego pytając o to miejscowych spotykałem się spuszczeniem głowy, bądź machnięciem ręką, mimo że zapytanie było pełne sympatii i pozbawione ironii? Postaram się tutaj choćby częściowo na to pytanie odpowiedzieć.

1. Nie mówię *po swojomu*/po prostemu, bo boję się stygmatyzacji

O charakterze Podlasia zawsze stanowiła wieś. Miast było niewiele i były niewielkie. Skupiały one ludność polskojęzyczną, były ośrodkami polskiej władzy, polskiej administracji i urzędów, zatem i napływająca (lub też jedynie przyjeżdżająca i tego samego dnia odjeżdżająca po załatwieniu swych spraw) do nich wiejska ludność używająca gwar od razu „przestawiała się” na język polski. A co wywoływało trwanie przy gwarze? Stygmatyzację. Jeśli mówisz , to znaczy, że jesteś ciemniakiem ze wsi. Kto chciałby być tak postrzegany? Nikt. Toteż na masową skalę, bojąc się niezrozumienia, posądzeń o bycie Ruskim, porzucono używanie gwar na rzecz języka polskiego. Zadziałała zasada kuli śniegowej. *Po swojemu* przestał mówić sąsiad, to przestaję i ja, bo przecież nie mogę wyjść na gorszego, mniej wykształconego. Nie chcę być sam. Wolę być tam, gdzie są wszyscy, bo tak czuję się bezpieczniej. Identyczny proces tyczył się całych wsi. Nie mówi Moszczona Królewska, to nie mówi też Moszczona Pańska. Prze-

stano mówić w Milejczycach, to przestano i w Żerczycach itp. Zapętlając się w tym procesie coraz bardziej, a jednocześnie dążąc do dopasowania do świata ponowoczesnego (zglobalizowanego, sprzyjającego większej mobilności), utracono to, co stanowiło w dużej mierze o własnym, podlaskim ja.

2. Nie mówię *po swojomu*/po prostemu, bo boję się agresji.

Latem zeszłego roku rozmawiałem przy okazji *Basowiszcza* z panią prowadzącą sklep w Gródku i z panem, który wszedł akurat po drobne zakupy. Ich zgoda co do tej smutnej tendencji zaprzestawania używania gwar zyskała jeszcze inny odcień. Odcień strachu przed agresją. Ów pan spotkał się niedawno z komentarzem: „Po jakiemu ty mówisz? Masz mówić po polsku. Tu nie Rosja".

Nie jest to przypadek odosobniony i taka historia mogła mieć miejsce wielokrotnie (zwłaszcza podczas owej wielkiej przeprowadzki do miast, której konsekwencją są dziś puste chaty w podlaskich wioskach).

Skąd bierze się ta agresja? Najczęściej z niezrozumienia. Wielu Polakom wydaje się, że gwary podlaskie to jakiś niedokończony rosyjski, co z językowego punktu widzenie jest bzdurą. Łączenie występującego od wieków na Podlasiu języka z Łukaszenką, biedą i z „obcym elementem", który nie pasuje do polsko-katolickiej większości, wywołuje sytuacje konfliktowe. Chęć wyparcia go budzi dystans, wspominaną już stygmatyzację i w ekstremalnych przypadkach również złość.

3. Nie mówię *po swojomu*/po prostemu, bo nie mam z kim

Wraz z emigrowaniem do miast i wyludnianiem się wsi znika niezwykle ważna dla przetrwania każdej mowy więź międzypokoleniowa. Jestem przekonany, że wśród osób, które na co dzień nie widują się z rodzicami czy dziadkami istnieje (istniał) jakiś wewnętrzny głos, który wskazuje (wskazywał) na utratę pewnego skarbu, a tym jest z pewnością świadomość własnych korzeni, przodków i języka, lecz rzeczywistość nie pozwala na podtrzymanie tradycji z przyczyn zupełnie prozaicznych – braku możliwości rozmowy *po swojomu* w pracy, w komunikacji miejskiej, w sklepie. Znajomość słów czy całych zdań i świadomość tycząca się mowy zaczęła zanikać wraz z obracaniem się niemal wyłącznie w miejskim, polskojęzycznym środowisku. Wyjazdy do dziadków stały się okazjonalne, a wizyty przy okazji większych świąt nie zrekompensują braków. Tak oto nić łącząca pokolenia uległa na Podlasiu zerwaniu.

4. Nie mówię *po swojomu*/po prostemu, bo chcę, by dzieci dały sobie radę w życiu

Latem zeszłego roku zdarzało mi się jeździć na rozliczne białoruskie festyny czy festiwale organizowane jak co roku w wielu podlaskich miejscowościach. We wrześniu zawitałem również na „Dożynki Białoruskie" do pięknej, posiadającej stosowne muzeum i silne tradycje wsi Ryboły. Ani razu jednak nie usłyszałem, by przy okazji rodzinnych spotkań dziadkowie bądź rodzice choćby jednym słowem odezwali się do dzieci/wnuków *po swojemu*. Dla Polaka może być to rzecz trudno zrozumiała, acz jako pewien mechanizm występujący w procesach asymilacyjnych, jakie dotykają mniejszości, nie jest niczym nowym. Wychodząc z założenia iż posługiwanie się gwarą może utrudnić poprawne nauczenie się języka polskiego, stanowić balast, a nie pomoc w dalszym życiu, rodzina postanawia, by dzieci wzrastały wyłącznie w języku polskim. Decyzja wypływa z połączenia wszystkich powodów wskazanych poniżej i powyżej, a także z niewiary w autentyczną, ponadczasową wartość języka przodków. Jest to nad wyraz smutne, ale nie stanowi wyłącznie problemu mieszkańców Podlasia, gdyż na daleko większą skalę odbywa się w postsowieckiej rzeczywistości współczesnej Republiki Białoruś, ale także dotyczy jakże często polskich emigrantów na Zachodzie, choćby w bliskich Niemczech.

Być może część z najmłodszej latorośli uznałaby gwary za zbędne, a swoje dziedzictwo za niepotrzebny wyróżnik od młodzieży miejskiej (a iluż z nich pracuje bądź uczy się potem w Białymstoku!), ale ogromnej większości nawet nie dano szansy zapoznania się z językiem ojców! Jak można wobec tego w ogóle realnie myśleć o ratowaniu ginącej mniejszości?

5. Nie mówię *po swojomu*, bo literacki język polski to język stojący wyżej niż „pomieszana" gwara

Co ciekawe, są też i inne czynniki. Gwary Podlasia niejednokrotnie przez samych użytkowników są postrzegane jako brzydkie, jako strasznie pomieszane i nie potrafiące oddać znaczenia wielu rzeczy. Jest to oczywiście subiektywne wrażenie, ale bierze się ono po części z przesłanek nie każdemu znanych.

Na Podlasie nałożyło się przed paroma wiekami kilka fal osadniczych. Od zachodu przybywali Polacy (Mazowszanie, czyli Mazurzy), od północnego wschodu Rusini z okolic dzisiejszego Grodna, mówiący miękko (np. „chadzić", „rabić"), a od południowego wschodu, posługujący się twardymi gwarami („chodity/chodyty", „robiti/robyty") Rusini z Wołynia i okolic Brześcia. Sąsiadowanie na małym terenie doprowadziło do wykształcenia się gwar przejściowych, a nawet do przejmowania pewnych rzeczy od Polaków (np. w okolicy Czarnej Wielkiej przejęto mazurzenie) zaś izolacja od rodzących się w XIX wieku nowoczesnych języków białoruskiego i ukraińskiego doprowadziła do przetrwania mnóstwa archaizmów właśnie na Podlasiu. Gwary różnią się od siebie, ale ich różnorodność jest bogactwem, a nie wadą. Tutejsze dyftongi są tym cenniejsze, że nie występują już nigdzie indziej poza tym małym skraw-

kiem ziemi. Tym bardziej należy o nie dbać, a kierowanie się (co zresztą zrozumiałe) priorytetami związanymi z bytowaniem na dobrej stopie życiowe rodzi niebezpieczeństwo braku jakiejkolwiek refleksji na ten temat.

Co zatem można zrobić w takiej sytuacji, by ratować podlaskie gwary? Jakie rady, ja – człowiek z zewnątrz, lecz wierzący w ich przetrwanie – mam dla podlaskiej młodzieży? Proponowaną odpowiedź postaram się również wypunktować.

1. Rozmawiasz z dziadkami, czy rodzicami? Piszesz sms-a do koleżanki? Dlaczego nie napisać, bądź nie wypowiedzieć tego samego *po swojomu*? Czy zawsze, kiedy zdarzyło ci się rozmawiać bądź pisać, niezbędny był język polski? Pielęgnujmy swoje dziedzictwo, jeśli nawet nie co dnia, to choć czasami, a zwłaszcza w gronie rodziny, przyjaciół, czy tych, których uważamy za *swoich*.

2. Nie wiesz jak wypowiedzieć jakieś słowo? Nie przejmuj się. Poza rodziną, która nieraz może służyć za pierwsze i najlepsze źródło informacji, są i „Słownik gwary bielsko-podlaszskiej" (wkrótce czeka go najprawdopodobniej nowe wydanie), jest strona svoja.org, gdzie w dziale "gramatyka" możemy znaleźć całą pracę Jana Petruczuka z językiem wsi Kuraszewo, a w fazie powstawania jest słownik Jana Maksymiuka (również na svoja.org). Są też wreszcie słowniki polsko-białoruskie (odnośnie terenów na północ od Narwi) i polsko-ukraińskie (dla terenów na południe od niej, a zwłaszcza dla okolic Kleszczel i Czeremchy), gdzie ogromna ilość słów pokrywa się z podlaskimi (trzeba jednakże pamiętać o dyftongach). Nie są one pomocą idealną, zważywszy na wspominane wyżej osobliwości gwar, ale mogą się przydawać.

3. Nie czujesz się pewnie, bo boisz się reakcji otoczenia? Nie ma czego się wstydzić. Niech wstydzą się ci, dla których ich własne dziedzictwo i mowa ojców stanowi ciężar, a nie źródło dumy. Młodzi Kaszubi i Ślązacy są dumni ze swoich języków. Dlaczego na Podlasiu gwara ma stanowić źródło wyszydzania i kpin? Postarajmy się to przełamać, zaczynając od siebie. W każdym normalnym społeczeństwie znajomość języka ojców i wielojęzyczność stanowi powód do dumy, a nie do wstydu – niech i na Podlasiu tak będzie.

Mateusz Styrczula

Katedra Kultury Białoruskiej
Wydział Filologiczny Uniwersytetu w Białymstoku

zaprasza na wystawę
Mikołaj Hajduk (1933-1998). Człowiek i dzieło

27.05.2013 godz. 10[00]
(w ramach XI Podlaskiego Festiwalu Nauki i Sztuki)

З прычыны смерці пачанальніка і шматгадовага галоўнага рэдактара тыднёвіка „Ніва"
ГЕОРГІЯ ВАЛКАВЫЦКАГА
словы шчырага спачування сям'і і блізкім выказваюць – калектыў „Часопіса" і Асацыяцыя Беларускіх Журналістаў

Адышлі на заўсёды з „Нівы" і з жыцця

Фота з архіва „Нівы"

Гістарычны здымак калектыву „Нівы" з 1986 г., з нагоды юбілею 30-годдзя тыднёвіка. Стаяць злева: Вера Валкавыцкая, Віктар Рудчык, Валянціна Жэшка, Ада Чачуга, Мікалай Гайдук, Міхась Хмялеўскі, Яўгенія Палоцкая, Марыя Федарук, Сакрат Яновіч, сядзяць злева: Міра Лукша, Георгій Валкавыцкі, Яніна Чэрнякевіч. У жывых ужо няма: Віктара Рудчыка, Ады Чачугі, Мікалая Гайдука, Сакрата Яновіча і Георгія Валкацыцкага

W dniach 26-28 kwietnia br. w gminie Gródek odbyły się wojewódzkie obchody 150. rocznicy Powstania Styczniowego, nawiązujące do stoczonej pod koniec kwietnia 1863 r. w leśnym ostępie Pereciosy największej na Białostocczyźnie bitwy, która przeszła do historii jako Bitwa pod Waliłami. W gródeckim domu kultury zorganizowana została okolicznościowa międzynarodowa konferencja „Powstanie 1863 r. na terenie guberni grodzieńskiej" z udziałem historyków z Polski i Białorusi...

Formowanie polskiej literatury białoruskiej, podobnie jak i białoruskiej sowieckiej, zaistniało w ogólnonarodowym nurcie, i nawet dziś nie mamy podstaw rozpatrywać jej inaczej, niż osobliwość w ogóle literatury białoruskiej. Nie byłoby tak dalej, gdyby wciąż istniał Związek Radziecki. Samo zaistnienie polskiej literatury białoruskiej, nie do końca uświadomione, opiera się na tychże paralelach, co i białoruskiej sowieckiej. Gdy istniała jedna wielojęzyczn... (dalej w kolejnych numerach)

Czasopis

Nr indeksu 355038, ISSN 1230-1876.
Wydawca: Stowarzyszenie Dziennikarzy Białoruskich.
Adres redakcji:
Białystok, ul. Lipowa 4/221.
Adres do korespondencji:
„Czasopis", 15-001 Białystok, skr. p. 262. **E-mail**: redakcja@czasopis.pl
http://czasopis.pl
Tel. (85) 653 79 66

Redaktor naczelny: Jerzy Chmielewski, tel. 502 661 316.
Zespół redakcyjny: Wiesław Choruży, Helena Kozłowska-Głogowska, Sławomir Iwaniuk, Tomasz Sulima (sekretarz redakcji), Jerzy Sulżyk.
Stali współpracownicy: Piotr Bajko (Białowieża), Siarhiej Czyhryn (Słonim), Tamara Bołdak-Janowska (Olsztyn), Agnieszka Goral (Lublin), Mirosława Łuksza, Janusz Korbel (Białowieża), Aleksander Maksymiuk, Jan Maksymiuk (Praga), Michał Mincewicz (Orla), Dorota Wysocka.
Druk: Orthdruk, Białystok.

Prenumerata: Odpowiednio do liczby zamawianych egzemplarzy i okresu prenumeraty należy wpłacić wielokrotność 4 zł na rachunek: Stowarzyszenie Dziennikarzy Białoruskich: Bank PEKAO S.A. Białystok 30 1240 5211 1111 0000 4928 9343.

Беларускі грамадска-культурны часопіс, прысвечаны пытанням сучаснасці, гісторыі, літаратуры і мастацтва, месца чалавека ў свеце. Форум думкі беларусаў і ўсіх тых, каму блізкая беларуская тэматыка. Пазіцыі аўтараў тэкстаў не заўсёды адпавядаюць пазіцыям рэдакцыі. Не публікуюцца матэрыялы, якія прапагандуюць камуна-фашызм, расізм, нацыянальную варожасць.
Artykuły i listy publikowane są – o ile autor nie życzy sobie inaczej – w języku oryginału: po polsku lub białorusku. Redakcja zastrzega sobie prawo do skrótów, zmian tytułów i redagowania nadesłanych tekstów.

Materiałów nie zamówionych redakcja nie zwraca.
Zrealizowano dzięki dotacji Ministra Administracji i Cyfryzacji.

Numer złożono 25 kwietnia 2013.